

บทที่ 4

การประกันภัยสิ่งแวดลอม

การประกันภัยสิ่งแวดลอม เป็นมาตรการกำหนดการชดเชยเยียวยาแก่ผู้เสียหาย ในกรณี
ที่ผู้ันได้รับผลกระทบจากปัญหามลพิษที่เกิดกับสิ่งแวดลอมหรือทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งส่งผลต่อชีวิต
ร่างกาย อนามัย ตลอดจนทรัพย์สินของตน หรือของส่วนรวม กรณียังรวมไปถึงความเสียหายต่อ
ทรัพยากรธรรมชาติ หรือสิ่งแวดลอมที่ดีที่ถือว่าเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ซึ่งรัฐและประชาชน
มีฐานะเป็นเจ้าของร่วมกันด้วย แต่อย่างไรก็ดีขอบเขตของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้คงจะมุ่งเน้นแต่เฉพาะ
มลพิษอันเกิดจากหรือเป็นผลจากแหล่งกำเนิดมลพิษภาคอุตสาหกรรมเท่านั้น ซึ่งในการประกันภัย
สิ่งแวดลอมนี้ มีสาระสำคัญที่ต้องพิจารณาดังต่อไปนี้

4.1. บุคคลผู้เกี่ยวข้อง ในสัญญาประกันภัยสิ่งแวดลอม

4.1.1. ผู้รับประกันภัย (Insurer)

ประเภท และความหมาย

ผู้รับประกันภัย หมายถึง คู่สัญญาฝ่ายที่ตกลงจะใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือจ่ายเงินจำนวน
หนึ่งให้แก่ผู้เสียหายในกรณีวินาศภัยหากมีขึ้น หรือในเหตุอย่างอื่นในอนาคตตั้งได้ระบุไว้ในสัญญานั้น
ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มิได้บัญญัติไว้ว่าจะต้อง มีลักษณะหรือคุณสมบัติอย่างใด แต่อย่าง
ไรก็ตาม พระราชบัญญัติประกันวินาศภัย พ.ศ.2535 มาตรา 6 บัญญัติว่า "การประกอบธุรกิจ

ประกันวินาศภัย จะกระทำได้อีกเมื่อได้จัดตั้งขึ้น ในรูปบริษัทจำกัด ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และโดยได้รับใบอนุญาต จากรัฐมนตรี..." จึงเป็นอันว่าผู้ที่จะประกอบธุรกิจเป็นผู้รับประกันภัย โดยเฉพาะการรับประกันวินาศภัยในประเทศไทย จะต้องกระทำในรูปบริษัทจำกัด ทั้งจะต้องปฏิบัติตามรายละเอียดต่างๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติดังกล่าว อาทิเช่น ต้องมีหลักทรัพย์วางไว้กับนายทะเบียนประกันวินาศภัย มีมูลค่าตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติประกันวินาศภัยฯ และต้องดำรงไว้ซึ่งเงินกองทุนตามจำนวนที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติฉบับนั้นด้วย ในปัจจุบันมีบริษัทรับประกันวินาศภัยในประเทศไทยกว่า 60 บริษัท ทั้งนี้ยังไม่นับรวมถึงบริษัทที่จะได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการรับประกันวินาศภัยใหม่อีกจำนวนมาก ตามนโยบายเปิดเสรีทางการประกันภัยของรัฐบาล ซึ่งอยู่ภายใต้ข้อผูกพันตามอนุสัญญาข้อตกลงขององค์การการค้าโลก (World Trade Organization ; WTO)

ในสหรัฐอเมริกาประเภทของผู้รับประกันภัยสามารถจะแยกออกได้เป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท คือ¹

(1) ผู้รับประกันภัยที่เป็นองค์การของรัฐ ทั้งที่เป็นของระดับรัฐบาลกลางหรือสหพันธรัฐ (Federal Government) ระดับรัฐ (State) และระดับท้องถิ่น (Locality) การประกันภัยที่ดำเนินการโดยองค์การของรัฐนี้ มีทั้งประเภทที่รัฐบาลกลางตั้งโครงการขึ้นมา แล้วให้ผู้รับประกันภัยเอกชนร่วมกันรับประกันภัย ภายใต้โครงการที่รัฐกำหนดขึ้น บางครั้งรัฐอาจจะเข้าเป็นผู้รับประกันภัยต่อ สำหรับการประกันภัยแบบนี้ก็ได้ หรือรัฐจะเป็นผู้รับประกันภัยเองโดยอาศัยผู้รับประกันภัยเอกชนเป็นผู้ขายการประกันภัยให้หรือเป็นผู้ประเมินความเสียหายให้ก็ได้ หรือรัฐอาจจะตั้งเป็นรูปกองทุนของรัฐ (State Funds) เพื่อดำเนินกิจการประกันภัยเองทุกอย่างสำหรับภัยบาง

¹"ผู้รับประกันภัย," วารสารประกันภัย 9 (เมษายน-มิถุนายน 2527): 11.



ประเภทโดยแบ่งขั้นกับผู้รับประกันภัยเอกชนก็ได้ ตัวอย่างการประกันภัยที่ดำเนินการโดยการควบคุมตามโครงการของรัฐ หรือรัฐให้ดำเนินการอุดหนุนหรือเข้าดำเนินการเสียเอง อาทิเช่น การประกันสังคม OASDHI (Old-age, Survivors, Disability Death Insurance) อีกชื่อหนึ่งที่เรียกกันว่า (Social Security) การประกันภัยน้ำท่วม (Flood Insurance) การประกันภัยคนว่างงาน (Unemployment Insurance) การประกันภัยพืชผล (Crops Insurance) การประกันภัยอาชญากรรม (Crime Insurance) การประกันภัยคุ้มครองแรงงาน (Workers' Compensation Insurance) เป็นต้น

(2) ผู้รับประกันภัยเอกชน (Private Insurance)

ผู้รับประกันภัยเอกชนจะต้องได้รับใบอนุญาตจึงประกอบกิจการได้ ซึ่งอาจจะเป็นประเภทสามัญ หรือเป็นประเภทมหาชน ตัวอย่างผู้รับประกันภัยสามัญคือบริษัทจำกัดและ Lloyd's ส่วนบริษัทมิวชัวล และ Reciprocal โดยลักษณะแล้วย่อมเป็นบริษัทมหาชน (เมื่อเทียบกับกฎหมายไทย)

ส่วนในประเทศอังกฤษนั้น ผู้รับประกันภัยส่วนใหญก็แบ่งเป็นประเภทคล้ายกับของอเมริกา แต่อังกฤษได้แยกประเภทของผู้รับประกันภัยออกเป็นประเภทพิเศษอีกหลายประเภทที่สำคัญ ๆ พอจะแบ่งออกได้ดังนี้

(1) สมาคมมิวชัวล (Mutual Associations) ซึ่งสามารถแบ่งย่อยเป็น 3 ประเภทคือ

(1.1) สมาคมซึ่งตัวสมาคมเองไม่ใช่ผู้รับประกันภัย แต่สมาชิกของสมาคมแต่ละคนเป็นทั้งผู้เอาประกันภัยและเป็นทั้งผู้รับประกันภัย สำหรับสมาชิกคนอื่นๆ โดยรับผิดชอบต่อสมาชิกนั้นๆ ตามส่วนเฉลี่ยของจำนวนเงินเอาประกันภัยของตน ต่อจำนวนเงินเอาประกันภัยของทุกคนรวมกัน

สมาชิกแต่ละคนจะฟ้องร้องให้สมาชิกคนอื่นรับผิดชอบโดยตรงไม่ได้ แต่ฟ้องร้องคณะกรรมการบริหารของสมาคมได้ เพราะว่าคู่สัญญาคือสมาชิกกับสมาคมมิใช่สมาชิกกับสมาชิก

(1.2) สมาคมซึ่งเป็นผู้รับประกันภัยเอง แต่ผลประโยชน์หรือกำไรทั้งหลายเป็นของผู้ถือกรรมธรรม์ประกันภัยซึ่งเป็นสมาชิกของสมาคม

(1.3) สมาคมซึ่งเป็นผู้รับประกันภัยเอง แต่ผลประโยชน์หรือกำไรทั้งหลายเป็นของผู้ถือกรรมธรรม์ประกันภัยกับบางจำพวกซึ่งเป็นสมาชิกของสมาคมเท่านั้น

(2) มิตรสมาคม (Friendly Societies)

มิตรสมาคมที่จดทะเบียน เป็นผู้รับประกันภัยที่สำคัญชนิดหนึ่งของผู้รับประกันภัยประเภทมิวชัวลและเป็นผู้รับประกันภัยประเภทมิวชัวลชนิดเดียวที่ไม่ต้องอยู่ในบังคับพระราชบัญญัติว่าด้วยบริษัทประกันภัย แต่มีกฎหมายว่าด้วยมิตรสมาคม (Friendly Society Acts) ซึ่งเป็นกฎหมายพิเศษบังคับอยู่ ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกับกฎหมายทั่วไปในหลายลักษณะ อาทิเช่น ค่าทาศพ ความสามารถทางการเงินการทานิติกรรมแต่งตั้งผู้จัดการมรดกโดยสมาชิกซึ่งเป็นผู้เยาว์ (อายุเกินกว่า 15 ปี ขึ้นไป) ซึ่งใช้มาก่อนที่กฎหมายลักษณะทั่วไปจะแก้ไขเรื่องความสามารถทางการเงินการทานิติกรรมของผู้เยาว์ลดลงมาเป็นอายุ 18 ปี

(3) ผู้รับประกันชีวิตประเภทอุตสาหกรรม (Industrial Insurers) ตามพระราชบัญญัติการประกันชีวิตประเภทอุตสาหกรรมปี 1923 (The Industrial Assurance Act 1923) การประกันชีวิตประเภทอุตสาหกรรมหมายถึงธุรกิจประกันชีวิต ซึ่งเก็บเบี้ยประกันชีวิตโดยให้ผู้เก็บเบี้ยประกันชีวิต โดยที่ธุรกิจนี้จะไม่รวมถึง (ก) การประกันชีวิตซึ่งกำหนดการชำระเบี้ยประกันชีวิตเป็นระยะๆ สองเดือนหรือยาวกว่านั้น

(4) ลอยด์ออฟลอนดอน (Lloyd's of London) เป็นกลุ่มผู้รับประกันภัยอิสระที่ใหญ่ที่สุด
 ในโลก ประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นผู้รับประกันภัยกับทั้งที่มีและไม่เป็นผู้รับประกัน และสมาชิกสมาคม
 นอกจากนี้ยังมีตัวแทน (Agents) และตัวแทนย่อย (Subagents) ทำการแทนองค์การนี้อยู่ทั่วโลก
 สำหรับที่จะตกลงและชดเชยค่าสินไหมทดแทน ประมาณหนึ่งในสามของการรับประกันภัยของลอยด์เป็น
 การรับประกันภัยทางทะเล ส่วนที่เหลือเป็นการรับประกันภัยอย่างอื่น นอกจากภัยทางทะเลและการ
 ประกันภัยการบิน มีการประกันชีวิตบ้างแต่เป็นส่วนน้อย ลอยด์เป็นสถาบันประกันภัยทางประกันภัย
 ทรัพย์สินและความรับผิดซึ่งเป็นที่รู้จักดีที่สุดในโลกสำหรับการรับประกันภัยทุกชนิด โดยเป็นผู้นำในการ
 รับประกันภัยแบบใหม่ และประเทศอื่นๆ ทั่วโลกก็ปฏิบัติตาม

สิทธิ หน้าที่ และความรับผิด

ก. สิทธิของผู้รับประกันภัย

1. สิทธิได้รับเบี้ยประกันภัย สิทธิดังกล่าวในข้อนี้เกิดขึ้นในทันทีที่สัญญาประกันภัยเกิด
 และคู่สัญญาได้ตกลงกำหนดจำนวนเบี้ยประกันภัย ตลอดจนวิธีการในการส่งเบี้ยประกันภัยแล้ว² โดย
 ไม่ต้องคำนึงว่าจะเกิดวินาศภัย หรือจะต้องจ่ายค่าสินไหมทดแทนตามสัญญาประกันภัยตอบแทนผู้เอา
 ประกันภัยหรือไม่ เพราะหนี้ของผู้รับประกันภัยเป็นหนี้ในขนาดอันไม่แน่นอน ไม่แน่ชัดว่าต้องตอบแทนที่
 จะเกิดขึ้นในทันทีเช่นสัญญาต่างตอบแทนชนิดอื่น หากผู้เอาประกันภัยเพิกเฉยไม่ยอมชำระเบี้ยประกัน
 ภัย ผู้รับประกันภัยมีสิทธิติดตามฟ้องร้องได้ภายในอายุความสองปีนับแต่วันที่สัญญาประกันภัยมีผลตาม
 กฎหมาย หรือถ้าปรากฏว่าในระหว่างที่เรียกจ่ายเอาเบี้ยประกันภัยจากผู้เอาประกันภัยอยู่นั้น เกิดมี

²จาร์ส เชมะจารุ, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยประกันภัย, พิมพ์
 ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดยงพลเทรดดิ้ง, 2529), หน้า 72.

วินาศภัยขึ้นตามสัญญา ผู้รับประกันภัยชอบที่จะปฏิเสธไม่ยอมชำระค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกัน ภัยได้จนกว่าผู้เอาประกันภัยจะยอมชำระเบี้ยประกันภัยให้ ทั้งนี้เพราะสัญญาประกันวินาศภัย เป็น สัญญาต่างตอบแทนนั่นเอง

2. สิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน ในกรณีที่ผู้เอาประกันภัยทราบเหตุวินาศภัยแล้วไม่ บอกกล่าวให้ผู้รับประกันภัยทราบโดยพลัน หากเกิดความเสียหายกับผู้รับประกันภัยอย่างหนึ่งอย่างใด เช่น ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการบำบัดมลพิษเพิ่มมากกว่าปกติก็ดี เสียค่าใช้จ่ายในการสำรวจความเสียหายมากกว่าปกติ ซึ่งต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญก็ดี ทั้งนี้เพราะเหตุแห่งความล่าช้าในการแจ้งของผู้เอา ประกันภัยให้ผู้รับประกันภัยทราบก็ดี ซึ่งผลทำให้มลพิษต่างๆ แพร่กระจายออกไปเป็นบริเวณกว้าง กว่าที่ควรจะเป็น ทำให้การควบคุมหรือแก้ไขยากลำบากขึ้น ดังนั้นค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นนี้ย่อมเป็นค่าสินไหม ทดแทนที่ผู้รับประกันภัยมีสิทธิเรียกร้องจากผู้เอาประกันภัยได้ ทั้งนี้เป็นไปตามบทบัญญัติมาตรา 881 วรรคแรก แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่อย่างไรก็ตามความตามวรรคสอง ได้กำหนด ข้อยกเว้นในการรับผิดชอบของผู้เอาประกันภัยไว้ กล่าวคือ ถ้าผู้เอาประกันภัยสามารถพิสูจน์ได้ว่า เหตุ แห่งการล่าช้านั้นเกิดจากการที่ตนนั้นไม่สามารถที่จะปฏิบัติได้ทันเวลาที่ ทั้งนี้โดยมีเหตุอันสมควรนั้น สิทธิของผู้รับประกันภัยตามข้อนี้ก็จะไม่เกิดขึ้น ข้อน่าสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ ความเสียหายที่ทา ให้ผู้รับประกันภัยมีสิทธิที่จะเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนตามข้อนี้ได้ นั้น จะต้องเป็นความเสียหายชนิด อื่นที่มิใช่ความเสียหายจากวินาศภัยที่มีการระบุความคุ้มครองตามสัญญาประกันภัย³

³ไชยยศ เหมะรัชตะ, กฎหมายว่าด้วยประกันภัย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ นิติบรรณาการ, 2529), หน้า 182.

3. สิทธิปฏิเสธความรับผิดชอบตามสัญญา สิทธิของผู้รับประกันภัยในข้อนี้เป็นสิทธิตามกฎหมายที่เกิดขึ้นเนื่องจากวินาศภัยนั้นได้เกิดขึ้น เนื่องจากความทุจริตหรือความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของผู้เอาประกันภัยในลักษณะของภัยในทางศีลธรรม (Moral Hazard) ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 879 ซึ่งถือว่าเป็นข้อกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน คู่สัญญาประกันภัยจะตกลงแก้ไขเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นไม่ได้ คำว่า "ประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง" ไม่มีบทวิเคราะห์ศัพท์ของกฎหมาย หรือแนววินิจฉัยของศาลฎีกาให้ความหมายไว้ ท่านศาสตราจารย์ จิตติ ติงศภัทิย์ ได้บันทึกไว้ในหมายเหตุท้ายคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 260/2523 ว่า "ความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง หมายความว่าถึงกรณีที่ไม่ใช้ความระมัดระวังขนาดที่แม้ได้ใช้แต่เพียงเล็กน้อย ความเสียหายก็จะไม่เกิดขึ้น..." กรณีกระทำโดยประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงนั้น เห็นได้ชัดว่าผู้กระทำไม่ประสงค์ต่อผลที่ตนกระทำ แต่มีเจตนากระทำในสิ่งอื่นด้วยอาการที่ปราศจากความระมัดระวังอย่างยิ่ง จนเป็นผลให้เกิดวินาศภัยขึ้น⁴

4. สิทธิเลิกสัญญา สิทธิของผู้รับประกันภัยในข้อนี้แบ่งออกเป็น 2 กรณีคือ สิทธิเลิกสัญญาตามกฎหมาย และสิทธิเลิกสัญญาตามเงื่อนไขของสัญญาประกันภัย สิทธิเลิกสัญญาตามกฎหมายมีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 ลักษณะ 2 หมวด 4 ว่าด้วยเลิกสัญญาและบรรพ 3 ลักษณะ 20 หมวด 2 ว่าด้วยประกันวินาศภัยซึ่งอยู่ในมาตรา 876 วรรค 2⁵ ซึ่งผู้รับประกันภัยมีสิทธิเลิกสัญญาประกันภัยเมื่อผู้เอาประกันภัยต้องคำพิพากษาให้ล้มละลาย แต่ถ้าผู้เอาประกันภัยได้จัดหาหลักประกันอันสมควรให้ผู้รับประกันภัยได้ ผู้รับประกันภัยอาจไม่ใช้สิทธิดังกล่าวในข้อนี้ได้ แต่ในกรณีที่ผู้เอาประกันภัยได้ชำระเบี้ยประกันภัยล่วงหน้าไว้ เพื่อคุ้มครองภัยในระยะเวลาดเวลาหนึ่ง

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 197.

⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 199.

ผู้รับประกันภัยจะใช้สิทธิเลิกสัญญาก่อนครบกำหนดนั้นไม่ได้ ส่วนสิทธิเลิกสัญญาตามเงื่อนไขของสัญญาประกันภัยนั้น ย่อมเป็นไปตามเงื่อนไขที่ระบุไว้ในกรมธรรม์ประกันภัยว่าผู้รับประกันภัยจะมีสิทธิเลิกสัญญาได้ในกรณีใดบ้าง

ข. หน้าที่ และความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัย

1. หน้าที่ใช้ความระมัดระวัง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 866 บัญญัติว่า "ถ้าผู้รับประกันภัยได้รู้ข้อความจริงดังกล่าวในมาตรา 865 นั้นก็ดีหรือรู้ว่าข้อความนั้นเท็จก็ดี หรือควรจะได้รู้เช่นนั้น หากใช้ความระมัดระวังดังจะพึงคาดหมายได้แต่วิญญูชนที่ดี ทำให้ฟังว่าสัญญา นั้นเป็นอันสมบูรณ์" ความระมัดระวังของผู้รับประกันภัยในเรื่องนี้คือ -การระมัดระวังในการรับประกันภัย (Underwriting) ในฐานะที่งานรับประกันภัยเป็นงานที่จะต้องกระทำโดยผู้มีความรู้และ ประสบการณ์ในระดับ "ผู้รับประกันภัยผู้มีความฉลาดรอบคอบ" (The Prudent Underwriter) ซึ่งต้องมีความฉลาดรอบคอบในการรับฟังการแถลงข้อความจริงจากผู้เอาประกันภัยถ้าผู้รับประกันภัย ทราบว่าข้อความจริงที่ผู้เอาประกันภัยเปิดเผย หรือแถลงในขณะที่ขอทำประกันภัยเป็นความเท็จ ไม่ว่าจะโดยจงใจ สาคัญผิด หรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือไม่ทราบข้อความจริงในเรื่องนั้นเป็นอย่างไรก็ตาม ผู้รับประกันภัยจะเชื่อตามนั้นไม่ได้ ผู้รับประกันภัยจะต้องปฏิบัติตามหลักสุจริตอย่างยิ่งในการทำสัญญา ประกันภัยด้วยการไม่รับฟังข้อความอันเป็นเท็จ ซึ่งตนได้รู้มาว่าเป็นความเท็จ หรือควรจะได้รู้ว่าเป็น ความเท็จ ในกรณีที่ผู้รับประกันภัยทราบว่าข้อความนั้นเป็นความเท็จ ผู้รับประกันภัยจะต้องทราบว่า ความจริงเป็นอย่างไรแล้วนำข้อความจริงนั้นมาพิจารณาในการรับประกันภัย แต่ในกรณีที่ผู้รับประกัน ภัยไม่ทราบว่าข้อความนั้นเป็นความเท็จ แต่ควรจะได้รู้หากได้ใช้ความระมัดระวังดังจะพึงคาดหมาย ได้แต่วิญญูชนนั้น ผู้รับประกันภัยจะต้องใช้ความระมัดระวังในระดับความรอบรู้ของผู้รับประกันภัยคน อื่นในการรับฟังข้อความจริงชนิดเดียวกันนั้น มิฉะนั้นผู้รับประกันภัยจะอ้างว่าสัญญาประกันภัยเป็นโมฆียะ

เนื่องจากผู้เอาประกันภัยปกปิดข้อความจริงหรือแถลงข้อความอันเป็นที่จำไม่ได้

2. หน้าที่ยื่นมอบกรมธรรม์ สัญญาประกันภัยเป็นสัญญาต่างตอบแทน ที่กฎหมายมิได้กำหนดไว้ว่าจะต้องทำอย่างไร ฉะนั้นสัญญาประกันภัยจึงอาจเกิดขึ้นได้ด้วยการตกลงทำสัญญาประกันภัยกันด้วยวาจา แต่กฎหมายบังคับไว้ว่าหากไม่มีหลักฐานเป็นหนังสือลงลายมือชื่อ ฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบหรือตัวแทนของฝ่ายนั้นแล้ว จะฟ้องร้องบังคับคดีไม่ได้ ฉะนั้นในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 867 วรรค 2 จึงบัญญัติให้ผู้รับประกันภัยมีหน้าที่ต้องส่งมอบกรมธรรม์ประกันภัยที่มีข้อความต้องตามสัญญาประกันภัยให้แก่ผู้เอาประกันภัยหนึ่งฉบับลงลายมือชื่อผู้รับประกันภัย (Insurer) ซึ่งเป็นคู่สัญญาประกันภัย หรือตัวแทนของผู้รับประกันภัย ซึ่งอาจจะเป็นผู้พิจารณารับประกันภัย (Underwriter) รายนั้นก็ได้

3. หน้าที่ยื่นเบี้ยประกันภัย การคืนเบี้ยประกันภัยมีได้หลายกรณีทั้งการคืนเบี้ยประกันภัยเมื่อสัญญาสิ้นสุดลงด้วยการบอกเลิก ตามมาตรา 872 หรือกรณีการเลิกสัญญาในกรณีที่ทั่วไปตามบรรพ 2 นี้ ลักษณะ 2 หมวด 4 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์⁶ นอกจากนี้ยังมีการคืนเบี้ยประกันภัยเนื่องจากผู้รับประกันภัยต้องคำพิพากษาให้ล้มละลาย ตามมาตรา 876 สัญญาประกันภัยสิ้นสุดลง เนื่องจากมีการบอกเลิกสัญญาตามเงื่อนไขของกรมธรรม์ประกันภัย และการคืนเบี้ยประกันภัยตามพระราชบัญญัติประกันวินาศภัย พ.ศ. 2535 มาตรา 27 ในกรณีที่ผู้รับประกันภัยออกกรมธรรม์ผิดไปจากที่นายทะเบียนให้ความเห็นชอบ กรณีดังกล่าวมาแล้วข้างต้นทั้งหมด ผู้รับประกันภัยต้องคืนเบี้ยประกันภัยตามส่วนที่ตนได้เข้ารับเสี่ยงภัยมาแล้ว

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 233.

4. หน้าที่สำรวจความเสียหาย การสำรวจความเสียหาย เป็นวิธีการอันสำคัญของ การจ่ายค่าสินไหมทดแทนตามความเป็นจริง ตามหลัก (Indemnity) ผู้รับประกันภัยมีหน้าที่จะ ต้องพิสูจน์จำนวนของความเสียหายที่เกิดขึ้นตามสัญญาประกันภัย และชดเชยค่าสินไหมทดแทนไปตาม จำนวนของวินาศภัยนั้น ทั้งนี้เนื่องจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 877 วรรค 2 ข้อสันนิษฐานว่าจำนวนเงินความรับผิดซึ่งได้กำหนดไว้ในกรมธรรม์ประกันภัยสิ่งแวดล้อมนั้น กฎหมาย สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นจำนวนค่าสินไหมทดแทนอันถูกต้องที่ตีราคาความเสียหายได้ ฉะนั้นหากผู้รับ ประกันภัยไม่สามารถตีราคาค่าเสียหายด้วยวิธีการสำรวจความเสียหาย ณ สถานที่และในเวลาที่เกิด เหตุวินาศภัยขึ้นได้แล้ว ผู้รับประกันภัยจะต้องจ่ายค่าสินไหมทดแทนตามจำนวนเงินความรับผิดที่ กำหนดไว้ ส่วนค่าใช้จ่ายในการสำรวจความเสียหายและตีราคาวินาศภัยนั้น กฎหมายกำหนดให้ ผู้รับประกันภัยเป็นผู้ออกค่าใช้จ่าย (มาตรา 878) ซึ่งผู้รับประกันภัยอาจทำการสำรวจและตีราคา วินาศภัยเองตามความรู้ความชำนาญของตน หรืออาจว่าจ้างผู้สำรวจความเสียหาย ซึ่งเป็นคนกลาง (Professional Surveyor) เข้าไปทำการสำรวจและตีราคาตามวิธีการที่รับรองกันทั่วไป ทั้งนี้ โดยอาศัยหลักการทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี รวมทั้งหลักการทางเศรษฐศาสตร์ในการประเมิน ค่าความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมต่อไป

5. หน้าที่ชดเชยค่าสินไหมทดแทน หน้าที่ของผู้รับประกันภัยในข้อนี้นับว่าเป็นหน้าที่อัน สำคัญที่สุด เพราะเป็นจุดมุ่งหมายของการทำสัญญาประกันภัย หน้าที่นี้แม้จะขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ ในอนาคตอันไม่แน่นอน คืออาจจะเกิดขึ้นหรือไม่ก็ได้ แต่เมื่อเกิดวินาศภัยดังที่ได้ระบุไว้ในสัญญาขึ้น แล้ว ผู้รับประกันภัยจะมีหน้าที่ดังกล่าวในข้อนี้ทันที สำหรับการประกันภัยสิ่งแวดล้อมนี้ถือได้ว่า เป็น การประกันภัยค่าจูน (มาตรา 887 และ 888) ทั้งนี้การประกันภัยสิ่งแวดล้อมเป็นรูปแบบหนึ่งของการ ประกันภัยเกี่ยวกับความรับผิดตามกฎหมายต่อบุคคลภายนอก หรือที่เราเรียกว่า "การประกันภัย ความรับผิดสาธารณะ" (General Public Liability Insurance) นั่นเอง ดังนั้นบุคคลผู้ที่

ได้รับการชดเชยค่าสินไหมทดแทนจากการประกันภัยประเภทนี้ก็คือ บุคคลภายนอกผู้ที่ได้รับความเสียหาย
 นั้นเอง (มาตรา 887 วรรค 2)

4.1.2. ผู้เอาประกันภัย (Insured)

ประเภท และความหมาย

"ผู้เอาประกันภัย" หมายถึงคู่สัญญาฝ่ายที่ตกลงจะส่งเบี้ยประกันภัย โดยเหตุที่การเข้า
 ทำสัญญาประกันภัยเป็นการทำนิติกรรมอย่างหนึ่ง ผู้ที่จะเป็นผู้เอาประกันภัยได้จึงต้องเป็นบุคคล
 ธรรมดาที่มีความสามารถตามกฎหมายในอันที่จะทำนิติกรรมให้มีผลผูกพันได้ กล่าวโดยสรุปก็คือ ต้อง
 เป็นผู้ที่บรรลุนิติภาวะแล้วตามกฎหมาย หากยังเป็นผู้เยาว์อยู่ก็ต้องได้รับความยินยอมของผู้แทน
 โดยชอบธรรมก่อน หรือในกรณีคนไร้ความสามารถก็ต้องให้ผู้อุปการะเป็นผู้ทำแทน เป็นต้น หรือ
 มิฉะนั้นก็เป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย

นอกจากผู้เอาประกันภัยจะต้องเป็นบุคคลธรรมดาที่มีความสามารถตามกฎหมาย หรือ
 เป็นนิติบุคคลดังกล่าวแล้ว ข้อที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ผู้ที่จะเป็นผู้เอาประกันภัยได้จะต้องเป็น
 ผู้มีส่วนได้เสียในเหตุที่จะเอาประกันภัยนั้นด้วย

อนึ่ง โดยผลของขอบเขตแห่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้คงจะชี้ชัดเฉพาะการศึกษา ในกรณีการ
 ประกันสิ่งแวดล้อมจากมลพิษที่เกิดจากอุตสาหกรรมเท่านั้น ดังนั้นคงไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงผู้เอา
 ประกันภัยที่อยู่ในฐานะผู้ประกอบการโรงงานอุตสาหกรรมได้ ซึ่งรายละเอียดจะกล่าวต่อไปใน
 หัวข้อ (4.7)

สิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบ

ก. สิทธิของผู้เอาประกันภัย

1. สิทธิในการลดเบี้ยประกันภัย

1.1. ผู้เอาประกันภัยมีหน้าที่จ่ายเบี้ยประกันภัยเพื่อแลกเปลี่ยนกับการคุ้มครองภัย ตามกรมธรรม์ประกันภัยว่า หากเกิดวินาศภัยขึ้น และทำความเสียหายต่อบุคคลภายนอกแล้ว ผู้รับประกันภัยจะต้องจ่ายค่าสินไหมทดแทนตามความเสียหายที่แท้จริงให้ผู้เสียหายนั้น สาธารณประโยชน์ที่ควรคำนึงถึงก็คือ ความรับผิดชอบตามกฎหมายของผู้เอาประกันภัยซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งส่วนได้เสียอันอาจเอาประกันได้นั้น มีโอกาสเปลี่ยนแปลงสภาพให้เสี่ยงภัยน้อยลง หรือเปลี่ยนแปลงมูลค่าจนไม่สัมพันธ์กับเบี้ยประกันภัยที่เสียไป ผู้เอาประกันภัยย่อมขอลดเบี้ยประกันภัยได้ตามกฎหมาย

1.2. กรณีเป็นเรื่องที่ภัยตามที่กำหนดไว้ตามสัญญา ไม่มีโอกาสเกิดขึ้นอีกต่อไป ดังบัญญัติไว้ในมาตรา 864 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ความว่า "เมื่อคู่สัญญายกเอาภัยใดโดยเจตนาขึ้นเป็นข้อพิจารณาในการกำหนดเบี้ยประกันภัย และภัยเช่นนั้นสิ้นไปหาไม่มีแล้ว ท่านว่า ภายหน้าแต่นั้นไป ผู้เอาประกันภัยชอบที่จะได้ลดเบี้ยประกันภัยลดตามส่วน" หมายถึง กรณีที่ในการตกลงเข้าทำสัญญา คู่กรณีได้ยกเอาภัยบางอย่างขึ้นมาเป็นหลักในการพิจารณากำหนดพิกัดอัตราเบี้ยประกันภัย (คือมีการเรียกเบี้ยประกันภัยสูงกว่ากรณีปกติ เพราะมีการกำหนดการเสี่ยงภัยไว้เป็นกรณีพิเศษ) แล้วต่อมาในระหว่างอายุสัญญา ภัยนั้นได้หมดไป แต่ความเสี่ยงภัยตามปกติยังคงมีอยู่ ดังนั้นกฎหมายให้สิทธิแก่ผู้เอาประกันภัยที่จะขอลดเบี้ยประกันภัยลดได้ตามส่วน ตั้งแต่วันที่ภัยดังกล่าวสูญสิ้นไป และถ้าหากก่อนหน้าที่จะเกิดสิทธิขอลดเบี้ยประกันภัยตามมาตรานี้ ผู้รับประกันภัยได้รับชำระเบี้ย

ประกันภัยครบถ้วนแล้ว ผู้รับประกันภัยต้องส่งเบี้ยประกันภัยคืนให้แก่ผู้เอาประกันภัยตามส่วน⁷

2. สิทธิในการเลิกสัญญา การเลิกสัญญาเป็นสิทธิเด็ดขาดที่กฎหมายให้ผู้เอาประกันภัยไว้เพื่อให้สอดคล้องกับความเป็นจริงของธุรกิจประกันภัย ซึ่งผู้เอาประกันภัยเป็นผู้ว่าการเสี่ยงภัยของตนไปให้ผู้รับประกันภัยรับเสี่ยงแทน ในทางปฏิบัติผู้เอาประกันภัยจึงต้องเป็นผู้ขอเอาประกันภัย เป็นผู้มีหน้าที่เปิดเผยข้อความจริงจนเป็นที่พอใจของผู้รับประกันภัย และผู้รับประกันภัยมีสิทธิพิจารณาว่าจะรับประกันภัยนั้นไว้หรือไม่ ถ้ารับจะคิดเบี้ยประกันภัยเท่าใดจึงจะคุ้มกับการเสี่ยงภัยของตนตามหลักการประกันภัย ฉะนั้นหากผู้เอาประกันภัยไม่ประสงค์จะเอาการเสี่ยงภัยนั้นไปให้ผู้รับประกันภัยอีกต่อไป ผู้เอาประกันภัยย่อมมีสิทธิบอกเลิกสัญญาได้เสมอ แต่การเลิกสัญญานั้นต้องไม่กระทบต่อหลักการปฏิบัติในทางธุรกิจของผู้รับประกันภัยด้วย เพราะถือว่าสัญญาประกันภัยเป็นสัญญาทางการค้า (Commercial Contract) การจะให้สิทธิผู้เอาประกันภัยบอกเลิกสัญญาประกันภัยเมื่อใดก็ได้ตามใจตนนั้นย่อมจะกระทบกระเทือนถึงสิทธิในทางการค้าของผู้รับประกันภัย โดยเฉพาะในกรณีเมื่อผู้รับประกันภัยได้เอาการเสี่ยงภัยนั้นไปประกันภัยต่อกับผู้รับประกันภัยรายอื่น ทั้งในประเทศและต่างประเทศแล้วเป็นต้น กฎหมายจึงบัญญัติให้ผู้เอาประกันภัย สามารถบอกเลิกสัญญาประกันภัยได้เมื่อก่อนเริ่มเสี่ยงภัย อย่างไรก็ตาม เรียกว่าก่อนเริ่มการเสี่ยงภัย พิจารณาได้ทั้งก่อนสัญญาประกันภัยเริ่มมีผลบังคับ และก่อนที่จะมีการเสี่ยงภัยตามชนิดของการประกันภัยนั้น ผู้เอาประกันภัยขอเลิกสัญญาประกันภัยได้ แต่ผู้รับประกันภัยมีสิทธิได้รับเบี้ยประกันภัยตามสัญญานั้นครึ่งหนึ่ง

นอกจากนี้กรณีตามมาตรา 876 สิทธิบอกเลิกสัญญาของผู้เอาประกันภัยตามมาตรา นี้ จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อคำพิพากษาของศาลให้ผู้รับประกันภัยตกเป็นคนล้มละลาย ถ้าเป็นแต่เพียงคำสั่งศาลให้

⁷จาร์ส เชมชะจาร์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยประกันภัย, หน้า

พิทักษ์ทรัพย์สินของผู้รับประกันภัยเด็ดขาด ผู้เอาประกันภัยจะขอบอกเลิกสัญญาฯยังมิได้ และได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า ตามมาตรา 876 ผู้เอาประกันภัยมีสิทธิเลือกที่จะให้ผู้รับประกันภัยจัดหาประกันอันสมควรให้หรือจะบอกเลิกสัญญา กล่าวคืออันกรณีผู้รับประกันภัยไม่สามารถหาหลักประกันอันสมควรฯให้ได้ดี หรือแม้จะหาหลักประกันได้ แต่มีข้อโต้เถียงว่าเป็นหลักประกันอันสมควร หรือไม่ หรือผู้เอาประกันภัยไม่เรียกร้องหลักประกันแต่อย่างใดเมื่อทราบฯว่า ผู้รับประกันภัยต้องค่าพิพากษาของศาลให้ล้มละลายแล้ว เกิดความไม่เชื่อถือว่าว่างใจในฐานะการเงินของผู้รับประกันภัยว่าจะสามารถจ่ายค่าสินไหมทดแทนตามสัญญาประกันภัยได้หรือไม่ ผู้เอาประกันภัยมีสิทธิบอกเลิกสัญญาประกันภัยได้

สิทธิบอกเลิกสัญญาตามพระราชบัญญัติประกันวินาศภัย พ.ศ. 2535 กรณีตามมาตรา 29 วรรค 4 "อันกรณีที่บริษัทออกกรมธรรม์ประกันภัยโดยฯใช้แบบหรือข้อความที่นายทะเบียนมิได้ให้ความเห็นชอบตามวรรคหนึ่ง หรือวรรคสอง ผู้เอาประกันภัยจะเลือกให้บริษัทต้องรับผิดชอบตามกรมธรรม์ประกันภัยนั้น หรือจะบอกเลิกสัญญาประกันภัยนั้นเสีย และให้บริษัทคืนเบี้ยประกันภัยทั้งสิ้นที่ได้ชำระไว้แล้วแก่บริษัทก็ได้ และไม่ว่าผู้เอาประกันจะฯใช้สิทธิดังกล่าวนี้ประการใดหรือไม่ ย่อมไม่เป็นการเหตุาให้บริษัทพ้นความผิดที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้" ข้อที่ควรสังเกตก็คือ การบอกเลิกสัญญาของผู้เอาประกันภัยในกรณีนี้ มีข้อแตกต่างกับกรณีตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 872 อยู่สองประการ ได้แก่

- (1) บอกเลิกสัญญาได้ แม้ผู้รับประกันภัยจะเริ่มเสี่ยงภัยแล้ว
- (2) ผู้เอาประกันภัยมีสิทธิขอคืนเบี้ยประกันภัยที่ตนได้ชำระคืนมาทั้งหมด

สิทธิบอกเลิกสัญญาตามที่ระบุไว้ในกรมธรรม์ประกันภัย สิทธิในการขอบอกเลิกสัญญาของผู้เอาประกันภัยตามหัวข้อนี้ไม่มีข้อยุ่งยาก เมื่อใดผู้เอาประกันภัยจะฯใช้สิทธิบอกเลิกสัญญาได้ ก็ย่อมเป็นไปตามที่ระบุไว้ในกรมธรรม์ประกันภัย สำหรับกรมธรรม์ประกันภัยฉบับมาตรฐาน โดยความเห็น

ชอบของนายทะเบียนประกันวินาศภัยนั้นได้กำหนดไว้ว่า ผู้เอาประกันภัยจะบอกเลิกสัญญาเมื่อใดก็ได้ โดยบอกกล่าวเป็นหนังสือไปยังผู้รับประกันภัย โดยไม่จำเป็นต้องบอกกล่าวล่วงหน้าแต่อย่างใด ข้อที่น่าสังเกตก็คือ สิทธิในการบอกเลิกสัญญาตามมาตรา 872 ดังได้กล่าวมาแล้วกับสิทธิการบอกเลิกสัญญาตามกรมธรรม์ประกันภัยมาตรฐานนี้ มีข้อแตกต่างที่นับว่าเป็นสาระสำคัญคือ การบอกเลิกสัญญาโดยอำนาจของกฎหมาย มาตรา 872 นั้น จะต้องเป็นกรณีที่ผู้รับประกันภัยยังมีได้เริ่มเสี่ยงภัย หมายความว่า ถ้ามีการเริ่มเสี่ยงภัยแล้ว (โดยที่ผู้รับประกันภัย มิได้ประพฤติดิตสัญญาในข้อหนึ่งข้อใด) ผู้เอาประกันภัยจะขอบอกเลิกสัญญาไม่ได้เลย

ส่วนการบอกเลิกสัญญาตามข้อกำหนดที่ระบุไว้ในกรมธรรม์ประกันภัยมาตรฐาน ผู้เอาประกันภัยจะบอกเลิกสัญญาเสียในขณะใดขณะหนึ่งในระหว่างอายุสัญญาก็ได้ ซึ่งยังมีสิทธิที่จะได้รับเบี้ยประกันภัยคืนจากผู้รับประกันภัยอีกด้วย ในการคิดหาจำนวนเบี้ยประกันภัยซึ่งจะต้องคืนนั้น ผู้รับประกันภัยจะหักเบี้ยประกันภัยออก (จากจำนวนเต็มที่ตกลงกันไว้ ไม่ว่าผู้เอาประกันภัยจะจ่ายให้แก่ผู้รับประกันภัยไปแล้วหรือไม่ก็ตาม) ตามอัตราประกันภัยระยะสั้นสำหรับเวลาที่กรมธรรม์ประกันภัยได้ใช้บังคับมาแล้ว อัตราเบี้ยประกันภัยระยะสั้นนั้น จะสูงกว่าอัตราประกันภัยตลอดทั้งปี เมื่อได้ตรวจอัตราเบี้ยประกันภัยระยะสั้นดูแล้วจะเห็นว่า ในกรณีที่ผู้เอาประกันภัยขอบอกเลิกสัญญาภายหลังที่กรมธรรม์ประกันภัยใช้บังคับมาได้ 10 วัน ผู้เอาประกันภัยจะได้เบี้ยประกันภัยคืนมากกว่าครึ่งคือ ได้รับคืนเป็นจำนวนสูงถึงร้อยละ 72 ของเบี้ยประกันภัยทั้งปีซึ่งมีจำนวนมากกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนดไว้ ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 872 เสียอีกทั้ง ๆ ที่การใช้สิทธิบอกเลิกสัญญาตามมาตรา 872 จะกระทำได้เฉพาะในกรณีที่ผู้รับประกันภัยยังไม่เริ่มเสี่ยงภัย

ผลของการบอกเลิกสัญญา เมื่อมีการบอกเลิกสัญญาแล้ว จะเกิดผลตามมาอย่างไรนั้นจะต้องพิจารณาตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 391 คือ คู่สัญญาแต่ละฝ่ายจะต้องกลับสู่ฐานะเดิม เพราะฉะนั้น ถ้าในการบอกเลิกสัญญาของผู้เอาประกันภัย

านกรณีใดเป็นเหตุให้ผู้รับประกันภัยจำต้องคืนเบี้ยประกันภัยทั้งหมดหรือแต่บางส่วน ผู้รับประกันภัยก็จะต้องชำระดอกเบี้ยเงินเบี้ยประกันภัยในส่วนที่ต้องคืนให้แก่ผู้เอาประกันภัยอีกใสดหนึ่งด้วย

ข. หน้าที่ และความรับผิดชอบของผู้เอาประกันภัย

1. หน้าที่เปิดเผยข้อความจริง (Disclosure) หน้าที่เปิดเผยข้อความจริงนี้เป็นไปตามหลักสุจริตอย่างยิ่ง (Principle of Utmost Good Faith) ซึ่งรวมถึงการไม่แถลงข้อความอันเป็นเท็จด้วย (Non-Representation)⁸ หน้าที่ดังกล่าวในข้อนี้เป็นหน้าที่อันสำคัญของผู้เอาประกันภัยก่อนหรือในขณะทำสัญญาประกันภัยแต่เพียงฝ่ายเดียว ผู้เอาประกันภัยจะอ้างว่าผู้รับประกันภัยไม่สอบถามจึงไม่บอกข้อความจริงนั้นไม่ได้ แต่ข้อความจริงนั้นผู้เอาประกันภัยจะต้องรู้มาก่อนทั้งที่เป็นข้อความจริงที่รู้มาแน่นอน (Actual Knowledge) และข้อความจริงที่รู้โดยปริยาย (Presumed Knowledge) แต่ข้อความจริงนั้นต้องเป็นข้อสาระสำคัญ (Material Fact) ที่มีผลโดยตรงต่อการพิจารณาของผู้รับประกันภัยว่าจะรับประกันภัยรายนั้นหรือไม่ ถ้ารับประกันภัยเบี้ยประกันภัยในอัตราเท่าใด และข้อความจริงนั้นต้องไม่ใช่ความเห็น (Opinion) หรือความเชื่อ (Belief) ของผู้เอาประกันภัย หากผู้เอาประกันภัยไม่ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวในข้อนี้อย่างเคร่งครัดแล้ว สัญญาประกันภัยนั้นตกเป็นโมฆะ ผู้รับประกันภัยมีสิทธิบอกล้างได้ภายในหนึ่งเดือนนับแต่วันทราบความจริงอันเป็นมูลที่อาจจะบอกล้างได้ ซึ่งต้องไม่เกินห้าปี นับแต่วันทำสัญญาประกันภัย (มาตรา 865)

2. หน้าที่ชำระเบี้ยประกันภัย การชำระเบี้ยประกันภัยเป็นหนี้ต่างตอบแทนตามสัญญาประกันภัยของผู้เอาประกันภัย การชำระเบี้ยประกันภัยไม่ใช่สาระสำคัญที่จะวินิจฉัยว่าสัญญาประกันภัย

⁸ จิตติ ดิงศภัทย์, กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยประกันภัย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530), หน้า 45.

เกิดขึ้นหรือไม่ สัญญาประกันภัยอาจเกิดขึ้นแล้ว จึงเรียกร้องเบี้ยประกันภัยกันได้ในภายหลัง (มาตรา 882 วรรค 2) เพราะสัญญาประกันภัยอาจเกิดขึ้นได้โดยที่ผู้เอาประกันภัยไม่ได้ชำระเบี้ยประกันภัยเลย แต่เนื่องจากสัญญาประกันภัยเป็นสัญญาต่างตอบแทนดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ถ้าผู้เอาประกันภัยไม่ชำระเบี้ยประกันภัยอยู่ตลอดเวลา หากเกิดวินาศภัยขึ้นผู้รับประกันภัยก็อาจปฏิเสธการจ่ายค่าสินไหมทดแทนได้ จนกว่าผู้เอาประกันภัยจะชำระเบี้ยประกันภัยตามหน้าที่ของตน (มาตรา 369) หรือ ผู้รับประกันภัยอาจบอกเลิกสัญญาประกันภัยนั้นเสียเลยก็ได้ (มาตรา 386 และ 387) ขอให้สังเกตว่าการตกลงกำหนดจำนวนเงินค่าเบี้ยประกันภัยนั้นเป็นสาระสำคัญของการเกิดสัญญาประกันภัย (มาตรา 366) การตกลงทำสัญญาประกันภัยในข้อสาระสำคัญอื่นใด หากมิได้ตกลงกันในเรื่องอัตราเบี้ยประกันภัยตามสัญญาประกันภัยนั้น (มาตรา 861) แล้ว ถือว่าสัญญาประกันภัยยังไม่เกิดขึ้นและขอให้สังเกตอีกว่า "เบี้ยประกันภัย" นั้นจะต้องชำระเป็นเงินสดเสมอ จะนำทรัพย์สินอื่นหรือหนี้สินอื่นมาชำระหรือหักกลบลบหนี้กันไม่ได้

3. หน้าที่บอกกล่าวการเกิดวินาศภัย เมื่อเกิดวินาศภัยตามสัญญาขึ้น ผู้เอาประกันภัยจะต้องแจ้งเหตุวินาศภัยนั้นให้ผู้รับประกันภัยทราบโดยไม่มีชักช้า (มาตรา 881) ทั้งนี้เพื่อให้ผู้รับประกันภัยเข้าทำการสำรวจและตีราคาความเสียหายอันเกิดขึ้นโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้รวมทั้งการยับยั้งการแพร่กระจายของวินาศภัยที่อาจจะเกิดขึ้นให้อยู่ในวงจำกัด มิฉะนั้นแล้วอาจจะทำให้ค่าใช้จ่ายในการสำรวจและตีราคาความเสียหาย รวมทั้งค่าใช้จ่ายในการบำบัดมลพิษ (Clean-up Costs) อาจจะมีสูงเกินกว่าปกติ การที่ผู้เอาประกันภัยไม่ปฏิบัติหน้าที่ตามข้อนี้ ผู้รับประกันภัยมีสิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนเท่าจำนวนที่ตนได้รับความเสียหายเพราะการแจ้งเหตุวินาศภัยล่าช้า แต่ไม่มีสิทธิปฏิเสธการจ่ายค่าสินไหมทดแทนตามสัญญาประกันภัย

4. หน้าที่จ่ายค่าสินไหมทดแทนส่วนที่ยังขาดให้แก่ผู้เสียหาย ความรับผิดชอบของผู้เอาประกันภัยในกรณีนี้ไม่ได้ เฉพาะในกรณีประกันภัยค่าเงินเท่านั้น ทั้งนี้ เนื่องจากเหตุผลที่ว่า สัญญาประกัน

วินาศภัยอื่น ๆ เป็นสัญญาประกันภัยที่ให้การคุ้มครองความเสียหายที่จะเกิดกับตัวทรัพย์สินของผู้เอาประกันภัยหรือทรัพย์สินที่ผู้เอาประกันภัยมีส่วนได้เสียอยู่ด้วยเท่านั้น ส่วนทรัพย์สินของบุคคลภายนอก กรมธรรม์ประกันภัยจะไม่คุ้มครองถึง ในการประกันภัยค่าเงินซึ่งมีความหมายว่า ผู้รับประกันภัยตกลงจะใช้ค่าสินไหมทดแทนในนามผู้เอาประกันภัย เพื่อความวินาศภัยอันเกิดขึ้นแก่บุคคลภายนอกซึ่งผู้เอาประกันภัยจะต้องรับผิดชอบตามกฎหมายนั้น กฎหมายให้สิทธิแก่บุคคลภายนอกผู้ได้รับความเสียหายที่จะเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนตามที่ตนควรจะได้นั้นจากผู้รับประกันภัยโดยตรง ทั้งนี้ ตามนัยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 887 วรรคสอง แต่ค่าสินไหมทดแทนที่ผู้ต้องเสียหายจะเรียกร้องนี้ จะต้องไม่เกินจำนวนที่ผู้รับประกันภัยตกลงชดเชยตามสัญญาประกันภัยนั้น และในคดีระหว่างผู้เสียหายกับผู้รับประกันภัยในเรื่องเกี่ยวกับค่าสินไหมทดแทนนั้น ผู้ต้องเสียหายจะต้องเรียกตัวผู้เอาประกันภัยเข้ามาในคดีด้วย โดยที่ผู้เสียหายมีสิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนจากผู้รับประกันภัยเพียงไม่เกินจำนวนที่ตกลงกันไว้ในสัญญาประกันภัยเท่านั้น ไม่ว่าความเสียหายอันเกิดจากวินาศภัยมีมากเพียงใด เนื่องจากผู้เอาประกันภัยเป็นผู้ก่อวินาศภัยขึ้นทําความเสียหายให้แก่บุคคลภายนอก และจะต้องรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกตามกฎหมายลักษณะละเมิดอยู่แล้ว ฉะนั้น เมื่อค่าสินไหมทดแทนที่ผู้รับประกันภัยชำระให้แก่บุคคล หรือผู้เสียหายยังไม่คุ้มกับความเสียหายที่เกิดขึ้น ผู้เอาประกันภัยจึงยังต้องรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอก ผู้เสียหายอยู่อีกต่อไป

ค. หน้าที่ปฏิบัติตามเงื่อนไขสัญญาประกันภัย นอกเหนือจากหน้าที่และความรับผิดชอบตามกฎหมายดังกล่าวมาแล้ว ผู้เอาประกันภัยยังต้องมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดทั้งหลายในกรมธรรม์ประกันภัยอีกด้วย การละเว้นปฏิบัติตามเงื่อนไขเช่นนั้น อาจทําให้ผู้รับประกันภัยหลุดพ้นความรับผิดชอบได้ หากว่าเงื่อนไขดังกล่าวได้กำหนดไว้เป็นข้อสัญญาอย่างชัดเจน จากที่ได้กล่าวข้างต้น จึงพอจะชี้ให้เห็นได้ว่า ผู้เอาประกันภัยไม่แต่เพียงต้องปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้โดยกฎหมายเท่านั้น แต่ยังจะต้องให้ความสนใจแก่หน้าที่ของตนที่ระบุไว้ในกรมธรรม์ประกันภัยอีกด้วย การละเลย

หรือขาดความรอบคอบในเรื่องนี้ ก่อให้เกิดผลเสียแก่ผู้เอาประกันภัยอย่างมากมายถึงกับทำให้การประกันภัยซึ่งได้ทำไว้เป็นอันไร้ผลเลยทีเดียว

4.1.3. บุคคลภายนอกผู้ได้รับความเสียหาย

ผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม

ผู้ได้รับความเสียหายจากการกระทำของผู้เอาประกันภัย (The Insured Person) ในกรมธรรม์ประกันภัยเกี่ยวกับความรับผิด (Liability Insurance) ซึ่งผู้รับประกันภัยจะต้องรับผิดตามกรมธรรม์ประกันภัย เมื่อผู้เอาประกันภัยต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายเสียหายกับบุคคลภายนอกเนื่องจากผู้เอาประกันภัยได้ก่อให้เกิดความเสียหายกับเขา ไม่ว่าจะ เป็นความรับผิดตามสัญญาหรือความรับผิดฐานละเมิด บุคคลผู้ได้รับความเสียหายจากการกระทำของผู้เอาประกันภัยนี้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 887 บัญญัติให้มีสิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนตามสัญญาประกันภัยกับผู้รับประกันภัยได้โดยตรง ทั้งที่เขาเป็นบุคคลภายนอกสัญญาประกันภัย สิทธิของผู้ได้รับความเสียหายจากการกระทำของผู้เอาประกันภัยนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับผู้รับประกันภัยตามสัญญาประกันภัย เพราะเป็นบุคคลภายนอกสัญญาประกันภัยเข้ามาใช้สิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนตามสัญญาประกันภัยกับผู้รับประกันภัยเช่นเดียวกัน แต่เมื่อพิจารณาโดยละเอียดจะเห็นข้อแตกต่างกันได้ดังนี้

1. สัญญาเพื่อประโยชน์ของบุคคลภายนอกนั้น มีกฎหมายบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 374 วรรคแรกว่า "ถ้าคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งทำสัญญาตกลงว่าจะชำระหนี้แก่บุคคลภายนอกไซ้ ท่านว่าบุคคลภายนอกมีสิทธิจะเรียกชำระหนี้จากลูกหนี้โดยตรงได้" จากบทบัญญัติในกฎหมายมาตรานี้จะเห็นได้ว่าคล้ายคลึงกับสัญญาประกันภัยค้ำจุน เพราะบุคคลภายนอกเป็นผู้มีสิทธิได้รับชำระหนี้เหมือนกัน หากแต่สัญญาประกันภัยค้ำจุนมีข้อแตกต่างกับสัญญาเพื่อประโยชน์ของ

บุคคลภายนอก ตามมาตรา 374 นี้ ในข้อที่ว่า ผู้รับประกันภัยตกลงจะใช้ค่าสินไหมชดเชยในนามของผู้เอาประกันภัยเป็นท่านองชดาใช้แทนผู้เอาประกันภัย เป็นสัญญาเพื่อประโยชน์ของผู้เอาประกันภัย จึงไม่ใช่สัญญาเพื่อประโยชน์ของบุคคลภายนอก เพราะบุคคลภายนอกผู้ได้รับความเสียหายย่อมมีสิทธิได้รับค่าสินไหมทดแทนอยู่แล้ว

2. สัญญาประกันภัยคำจนไม่มีตัวผู้รับประกันภัย จนกว่าจะมีความเสียหายเกิดขึ้น ฉะนั้นกฎหมายจึงได้บัญญัติขึ้นใหม่ในมาตรา 887 บุคคลภายนอกจึงมีสิทธิเรียกร้องเมื่อเกิดภัยขึ้นตามมาตรา นี้ โดยไม่ต้องแสดงเจตนา เข้าถือเอาประโยชน์ ตามมาตรา 374 วรรค 2 และมาตรา 375 ซึ่งบัญญัติไว้สำหรับสัญญาเพื่อประโยชน์บุคคลภายนอกโดยเฉพาะ

3. สิทธิของผู้รับประกันภัยคือ สิทธิของผู้เอาประกันภัยที่ยกให้ตามสัญญาประกันภัยในลักษณะของสัญญาเพื่อบุคคลภายนอก แต่สิทธิของบุคคลภายนอกผู้ต้องเสียหายเป็นสิทธิของเขาโดยผลของกฎหมาย

4. สิทธิของผู้รับประกันภัยอาจถูกยกเลิกเมื่อใดก็ได้ก่อนที่ผู้รับประกันภัยจะแสดงเจตนา เข้ารับประโยชน์ตามกรมธรรม์ประกันภัยต่อผู้รับประกันภัย แต่สิทธิบุคคลภายนอกผู้ต้องเสียหายที่มีต่อผู้รับประกันภัยจะไม่หมดไปจนกว่า เขาจะได้รับค่าสินไหมทดแทนตามสัญญาประกันภัยนั้น

5. ผู้รับประกันภัยมีหน้าที่ตามกฎหมายบางประการตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่บุคคลภายนอกผู้ต้องเสียหายไม่มีหน้าที่ตามกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาประกันภัยนั้นแต่อย่างใด

6. ผู้รับประกันภัยได้รับค่าสินไหมทดแทนในนามของตนเองเต็มตามความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัยตามสัญญาประกันภัย แต่บุคคลภายนอกผู้ต้องเสียหายได้รับค่าสินไหมทดแทนในนามของผู้เอา

ประกันภัย เมื่อบุคคลภายนอกได้รับค่าสินไหมทดแทนไปเท่าใดจะไปเรียกร้องเงินส่วนนั้นจากผู้เอาประกันภัยอีกไม่ได้

ผู้ที่ได้รับความเสียหายซึ่งถือว่าเป็นผู้เสียหายคดีสิ่งแวดล้อมในความผิดทางแพ่ง แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. ผู้เสียหายในฐานะที่เป็นเอกชนหรือประชาชน เอกชนหรือประชาชนจะเป็นผู้เสียหายหรือเป็นผู้กระทำความผิดพิพาท อันเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อมได้ต่อเมื่อเป็นผู้ได้รับความเสียหายจากมลพิษของสิ่งแวดล้อม และผลกระทบที่ได้รับเป็นความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย อนามัย หรือทรัพย์สิน ซึ่งถ้าพิจารณาลักษณะของความเสียหายในความผิดทางแพ่งแล้ว ถือว่าผู้เสียหายถูกได้แย้งสิทธิในทางแพ่ง กล่าวคือ ถูกได้แย้งสิทธิในชีวิต ร่างกาย อนามัย หรือทรัพย์สิน เพราะฉะนั้นผู้เสียหายย่อมมีสิทธิเรียกร้องให้ผู้ล่วงละเมิดสิทธิดังกล่าวนี้ชดเชยค่าสินไหมทดแทน เพื่อความเสียหายที่ได้รับ ผู้เสียหายอาจเป็นเอกชนคนเดียวหรือเอกชนจำนวนมากก็ได้ตัวอย่างเช่น กรณีโรงผลิตไฟฟ้าแม่เมาะ อ่างทองแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ปล่องก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์และเกิดสภาวะอากาศเป็นพิษที่บ้านสบป่าด อ่างทองแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินของประชาชนหรือเอกชน และทำให้เอกชนหรือประชาชนจำนวนมากได้รับความเสียหายต่อร่างกาย สุขภาพ อนามัย เป็นต้น ซึ่งความเสียหายที่เกิดจากมลพิษกฎหมายได้กำหนดความรับผิดทางแพ่งไว้ในมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ซึ่งมาตรา 96 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ได้กำหนดความรับผิดชอบทางแพ่งซึ่งมีใจความว่า

"แหล่งกำเนิดมลพิษใดก่อกำเนิดหรือเป็นแหล่งกำเนิดของการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษอันเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกายหรือสุขภาพอนามัย หรือเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของรัฐเสียหายด้วยประการใด ๆ เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิด

มลพิษนั้น มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายเพื่อการนั้น ไม่ว่าจะการรั่วไหล หรือแพร่กระจายของมลพิษนั้นจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจ หรือประมาทเลินเล่อของเจ้าของ หรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษหรือไม่ก็ตาม เว้นแต่ในกรณีที่พิสูจน์ได้ว่ามลพิษเช่นว่านั้นเกิดจาก

1. เหตุสุดวิสัยหรือการสงคราม
2. การกระทำตามคำสั่งของรัฐบาลหรือเจ้าพนักงานของรัฐ
3. การกระทำหรือละเว้นการกระทำของผู้ที่ได้รับอันตรายหรือความเสียหายเอง หรือ

ของบุคคลอื่นซึ่งมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบโดยตรงหรือโดยอ้อมในการรั่วไหล หรือการแพร่กระจายของมลพิษนั้น

ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหาย ซึ่งเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบตามวรรคหนึ่ง หมายความว่ารวมถึง ค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่ทางราชการต้องรับภาระจ่ายจริง ในการขจัดมลพิษที่เกิดขึ้นนั้นด้วย"

2. ผู้เสียหายในฐานะที่เป็นรัฐ รัฐเป็นผู้เสียหายในทางแพ่งได้ หากปัญหาของมลพิษ ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สินของรัฐ คำว่า "รัฐ" ในที่นี้มิใช่ "รัฐบาล" เพราะรัฐบาลนั้นแม้จะหมายถึงรัฐบาลอันเป็นหน่วยงานแห่งประเทศชาติ หรือหมายถึงคณะบุคคลที่ไม่เป็นนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และไม่มีกฎหมายอื่นบัญญัติว่าเป็นนิติบุคคล จึงไม่อาจถูกฟ้องเป็นจำเลยได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 724/2490) คำว่า "รัฐ" จึงน่าจะหมายถึงแผ่นดิน ซึ่งมีหน่วยงานราชการของรัฐหรือแผ่นดินมีอำนาจหน้าที่กำกับดูแลโดยชอบธรรมตามกฎหมาย ซึ่งหากเกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินของรัฐ หน่วยงานราชการของรัฐ ซึ่งได้แก่ กระทรวง ทบวง กรม ฯลฯ มีสิทธิฟ้องร้องดำเนินคดีเรียกค่าเสียหายจากผู้ก่อให้เกิดความเสียหายได้ ความเสียหายที่เกิดจากมลพิษ และก่อความเสียหายต่อทรัพย์สินของรัฐนั้น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ได้กำหนดความรับผิดทางแพ่งไว้ในมาตรา 96 ดังได้กล่าวมาแล้ว ส่วนกรณี

ความเสียหายที่เกิดแก่ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นของรัฐหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดิน มาตรา 97 ของกฎหมายฉบับนี้ ได้บัญญัติความรับผิดทางแพ่งของผู้ก่อให้เกิดมลพิษซึ่งมีต่อรัฐไว้ว่า "ผู้ใดกระทำหรือละเว้นการกระทำด้วยประการใด โดยมีชอบด้วยกฎหมายอันเป็นการทำลาย หรือทำให้สูญหาย หรือเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นของรัฐ หรือเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบชดเชยค่าเสียหายให้แก่รัฐตามมูลค่าทั้งหมดของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลาย สูญหาย หรือเสียหายไปนั้น" ความรับผิดตามมาตรา 97 นี้ย่อมมีขึ้นหากว่าความเสียหายเกิดต่อทรัพยากรธรรมชาติหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดิน โดยไม่คำนึงว่าต้นเหตุแห่งความเสียหายนั้นจะเป็นแหล่งกำเนิดมลพิษหรือสิ่งอื่นใด⁹ ที่ว่ารัฐเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดินนี้มีหลักการพื้นฐานของการคุ้มครองและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติภายใต้ระบบกฎหมายไทยในมาตรา 1304 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งบัญญัติว่า "สาธารณสมบัติของแผ่นดินนั้น รวมทรัพย์สินทุกชนิดของแผ่นดินซึ่งใช้เพื่อสาธารณประโยชน์ หรือสงวนไว้เพื่อประโยชน์ร่วมกัน เช่น

(1) ที่ดินรกร้างว่างเปล่า และที่ดินซึ่งมีผู้เวนคืน หรือทอดทิ้ง หรือกลับมาเป็นของแผ่นดินโดยประการอื่นตามกฎหมายที่ดิน

(2) ทรัพย์สินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน เป็นต้นว่าที่ชายตลิ่ง ทางน้ำ ทางหลวง ทะเลสาบ

(3) ทรัพย์สินใช้เพื่อประโยชน์ของแผ่นดินโดยเฉพาะ เป็นต้นว่า บ่อน้ำและโรงทหาร สำนักราชการบ้านเมือง เรือรบ อารุญยุทธภัณฑ์" ภายใต้ระบบกฎหมายไทยในปัจจุบันจึงอาจกล่าวได้ว่า ทรัพยากรธรรมชาติทุกชนิดที่เป็นที่ดินและสิ่งทวาริมทรัพย์ถือเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน โดย "สิทธิอธิปไตย"ของรัฐตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศซึ่งงานแห่งทฤษฎีทางนิติศาสตร์ถือว่าทรัพยากร

⁹ อานาจ วงศ์บัณฑิต, ความรับผิดทางแพ่งตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 223: 44.

ธรรมชาติดังกล่าวนี้เป็นทรัพย์สินที่ประชาชนทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน (Res Communis) และมีสิทธิใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ในฐานะเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน (Public Domaine) เว้นแต่จะได้อำนาจไว้เพื่อประโยชน์ร่วมกันของประชาชน¹⁰ ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นทรัพย์สินของแผ่นดินดังกล่าวนี้จึงอยู่ภายใต้การดูแลรักษาและการจัดการใช้ประโยชน์ของรัฐ แท้ที่จริงแล้วก็คือ การทำให้รัฐดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติแทนประชาชนนั่นเอง ในบางประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกาได้นำหลักการที่ถือว่าประชาชนทุกคนเป็นผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Public Trust Doctrine) มาใช้เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นประชาชนทุกคนจึงมีสิทธิฟ้องคดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติได้ ไม่ว่าจะเป็นการฟ้องเอกชนด้วยกันเองหรือฟ้องเจ้าพนักงานของรัฐเพื่อบังคับให้ปฏิบัติหน้าที่โดยถูกต้องและชอบธรรม¹¹ จากผลของบทบัญญัติมาตรา 97 นี้—เมื่อมีการกระทำที่มีผลให้เกิดมลพิษขึ้นและทำลายทรัพยากรธรรมชาติหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ซึ่งถือว่าเป็นสมบัติหรือทรัพย์สินของแผ่นดิน ย่อมถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหาย รัฐจึงมีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนจากผู้ก่อให้เกิดมลพิษได้ เพราะฉะนั้นรัฐจึงเป็นผู้เสียหายทางหนึ่งด้วย

สิทธิที่จะได้รับการชดเชยเยียวยา

ก. สิทธิของผู้เสียหายที่มีต่อผู้รับประกันภัย

¹⁰พริส ทักนิยานนท์, "กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ," วารสารสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (กันยายน 2529): 39-40.

¹¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 52.

สิทธิของบุคคลภายนอกผู้ได้รับความเสียหาย เนื่องจากผู้เอาประกันภัยได้ก่อขึ้นนั้น มีกฎหมายบัญญัติไว้ว่าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 887 วรรคสองว่า "บุคคลผู้ต้องเสียหาย ขอบที่จะได้รับค่าสินไหมทดแทนตามที่ตนควรจะได้รับนั้นจากผู้รับประกันโดยตรง แต่ค่าสินไหมทดแทน เช่นว่านี้หาอาจจะคิดเกินไปกว่าจำนวนผู้รับประกันภัยจะพึงต้องใช้ตามสัญญา นั้นได้ไม่ ในคดีระหว่างบุคคลผู้ต้องเสียหายกับผู้รับประกันภัยนั้น ท่านให้ผู้ต้องเสียหายเรียกตัวผู้เอาประกันเข้ามาในคดีด้วย

อนึ่ง ผู้รับประกันภัยนั้น แม้จะได้ส่งเงินค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เอาประกันภัยแล้วก็ยังสามารถหลุดพ้นจากความรับผิดชอบต่อบุคคลผู้ต้องเสียหายนั้นไม่ เว้นแต่ตนจะพิสูจน์ได้ว่าค่าสินไหมทดแทนนั้นผู้เอาประกันภัยได้ชำระให้แก่ผู้เสียหายแล้ว"

จากบทบัญญัติมาตรานี้ จะเห็นว่าผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกร้องค่าเสียหายเอาจากผู้รับประกันภัยได้โดยตรงโดยผลแห่งกฎหมายแม้จะไม่ได้เป็นผู้สัญญาก็ตาม แต่การฟ้องร้องผู้รับประกันภัยนั้นจะต้องขอให้ศาลหมายเรียกตัวผู้เอาประกันภัยเข้ามาด้วย แต่ค่าสินไหมทดแทนที่ผู้เสียหายจะมีสิทธิเรียกร้องเอาจากผู้รับประกันได้ ต้องไม่เกินจำนวนที่ผู้เอาประกันได้เอาประกันไว้ เพราะผู้รับประกันสัญญาว่าจะรับผิดชอบเท่านั้น ส่วนความเสียหายที่เกิดไปจากสัญญา ผู้เสียหายต้องเรียกเอาจากผู้เอาประกัน

ในการที่บุคคลภายนอกผู้ต้องเสียหายจะฟ้องร้องเรียกค่าสินไหมทดแทนจากผู้รับประกันภัยโดยตรง มีข้อควรสังเกตดังต่อไปนี้

1. เมื่อผู้เอาประกันภัยคำนวณได้ทาละเมิดต่อบุคคลผู้ต้องเสียหาย ผู้ทาละเมิดต้องรับผิดชอบชำระค่าสินไหมทดแทน แก่ผู้ต้องเสียหายเต็มจำนวน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 ผู้ต้องเสียหายจึงมีสิทธิที่จะฟ้องผู้เอาประกันภัย ซึ่งเป็นผู้ทาละเมิด หรืออาจจะฟ้องผู้รับประกันภัยคำนวณของผู้ทาละเมิดก็ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 897/2525) แต่ก็มีหลักอยู่ว่า จำนวนค่าสินไหมทดแทนที่

ผู้ต้องเสียหาย จะเรียกจากผู้รับประกันภัยค่าจุนได้ จะต้องไม่เกินกว่า จำนวนที่ผู้รับประกันภัยค่าจุน ได้ตกลงไว้ในสัญญาประกันภัย

2. ในกรณีที่ผู้ต้องเสียหายได้ฟ้องผู้ทาละเมิด ซึ่งเป็นผู้เอาประกันภัยให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้ต้องเสียหาย แต่ผู้ทาละเมิดยังไม่ได้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้ หรือชำระให้บ้างแล้ว แต่ยังไม่ครบถ้วนตามความเสียหาย ผู้ต้องเสียหายก็ยังมีสิทธิที่จะฟ้อง เรียกร้องเอาจากผู้รับประกันภัยค่าจุนได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 2364/2522 และ 2375/2523)

3. ในกรณีที่ผู้ต้องเสียหายจะฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทน จากผู้รับประกันภัยโดยตรง ตามบทบัญญัติมาตรา 887 วรรค 2 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้นไม่ตกอยู่ภายใต้บังคับของ มาตรา 867 วรรคแรก กล่าวคือ ถึงแม้ผู้ต้องเสียหายจะไม่มีหลักฐานของสัญญาประกันภัย เป็นหนังสือลงลายมือชื่อฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบก็สามารถที่จะฟ้องร้องได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 3289/2525)

4. หากปรากฏว่า ผู้เอาประกันภัยไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขของกรมธรรม์ประกันภัยบางประการ ผู้รับประกันภัยค่าจุนจะอ้างเป็นเหตุปฏิเสธความรับผิดชอบผู้ต้องเสียหายมิได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 1182/2526)

5. การที่บุคคลภายนอกผู้ต้องเสียหาย จะฟ้องให้ผู้รับประกันภัยค่าจุนรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอก ในกรณีที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำของผู้เอาประกันภัย หรือที่ผู้เอาประกันภัยจะต้องรับผิดชอบตามกฎหมายนั้น ถือว่าเป็นการฟ้องตามสัญญาประกันภัย จึงต้องฟ้องผู้รับประกันภัยภายในกำหนด 2 ปี นับแต่วันที่เหตุวินาศภัย หรือเหตุที่ผู้เอาประกันภัยจะต้องรับผิดชอบนั้นเกิดขึ้น มิฉะนั้นคดีก็จะขาดอายุความ (คำพิพากษาฎีกาที่ 2219/2522, 1795/2523, 311-313/2524 และ 767/2526)

6. ในกรณีที่ผู้รับประกันภัยค่าจุน ถูกฟ้องให้รับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำ ของผู้เอาประกันภัย หรือที่ผู้เอาประกันภัยจะต้องรับผิดชอบตามกฎหมายนั้น ผู้รับประกันภัยค่าจุนมีสิทธิที่จะยกข้อต่อสู้ของผู้เอาประกันภัย ขึ้นต่อสู้กับบุคคลภายนอกผู้ต้องเสียหายได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 3631/2528 และ 4459/2528)

7. อนึ่ง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 887 วรรค 2 ตอนท้ายยังได้บัญญัติไว้อีกว่า "...ในคดีระหว่างบุคคลผู้ต้องเสียหายกับผู้รับประกันภัยนั้น ท่านาให้ผู้ต้องเสียหาย เรียกตัวผู้เอาประกันภัยเข้ามาในคดีด้วย" กล่าวคือในกรณีที่ผู้ต้องเสียหายฟ้อง เรียกค่าสินไหมทดแทนจากผู้รับประกันภัยนั้น ผู้ต้องเสียหายจะต้องขอให้ศาล เรียกตัวผู้เอาประกันภัยเข้ามาในคดีด้วย หากผู้ต้องเสียหายไม่เรียกผู้เอาประกันภัยเข้ามาในคดี ก็อาจจะเสียสิทธิ เรียกเงินที่ยังขาดอยู่ได้

ข. สิทธิของผู้เสียหายที่มีต่อผู้เอาประกันภัย

เมื่อบุคคลภายนอกใช้สิทธิ เรียกค่าสินไหมทดแทนจากผู้รับประกันภัยแล้ว หากยังไม่เพียงพอกับค่าเสียหายที่มีสิทธิ เรียกร้องจากผู้เอาประกันภัยซึ่ง เป็นผู้ทาคความเสียหายได้ เพราะสิทธิของผู้เสียหายที่จะ เรียกร้องเอาค่าสินไหมทดแทนความเสียหายที่เขาได้รับนั้นยังมีอยู่สมบูรณ์ เขาอาจใช้สิทธิ เรียกร้องเอาจากผู้เอาประกันภัยในฐานะเป็นผู้เกิดความเสียหายโดยตรง หรือเขาจะเรียกร้องเอาจากผู้รับประกันภัยตามสัญญาประกันภัยคำจนก็ได้ สุดแล้วแต่เขาจะเลือก

ข้อสังเกต

1. ในกรณีที่ผู้เสียหายเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนจากผู้รับประกันภัยนั้น ต้องเรียกเอาผู้รับประกันภัยเข้ามาในคดีด้วย เพื่อจะได้กล่าวหาให้เสร็จกันไปในคราวเดียวกัน และผู้เอาประกันภัยจะได้รักษาประโยชน์ของเขาได้เต็มที่ ถ้าผู้เสียหายละเลยไม่เรียกผู้เอาประกันภัยเข้ามาในคดีแล้ว ก็ไม่อาจเรียกส่วนที่ขาดจากผู้เอาประกันได้ (มาตรา 888)

2. แม้ผู้รับประกันจะได้ใช้ค่าทดแทนให้ผู้เอาประกันภัยไปแล้วก็ตาม ผู้รับประกันภัยก็ยังไม่หลุดพ้นจากความรับผิดชอบที่จะต้องชดเชยต่อบุคคลภายนอกผู้เสียหาย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่า ผู้เอาประกันภัยได้ใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหายไปแล้ว

4.2. การประกันภัยสิ่งแวดล้อม กับการประกันภัยความรับผิดตามกฎหมาย

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้บัญญัติเรื่อง "ประกันภัยค้ำจุน" ไว้ในส่วนที่ 3 ของหมวด 2 ที่ว่าด้วยประกันวินาศภัย โดยถือว่าประกันภัยค้ำจุนเป็นการประกันวินาศภัยประเภทหนึ่ง แต่ก็มีข้อสงสัยเกิดว่า ประกันภัยค้ำจุนมิได้มีวัตถุประสงค์ที่เอาประกันภัยเป็นทรัพย์สินเหมือนอย่างเช่นวินาศภัยแบบอื่น หากแต่การประกันภัยค้ำจุนเป็นการประกันภัยสำหรับความรับผิดของผู้เอาประกันภัยที่มีต่อบุคคลอื่น ความจริงน่าจะเรียกชื่อการประกันภัยแบบนี้ว่า การประกันภัยสำหรับความรับผิด จะเข้าใจได้ง่ายกว่าที่เรียกว่า ประกันภัยค้ำจุน¹² อย่างไรก็ตามเมื่อถือว่าประกันภัยค้ำจุนเป็นประกันวินาศภัยประเภทหนึ่งแล้ว ก็จะต้องนำบทบัญญัติสำหรับการประกันวินาศภัยต่างๆ ไป (ตามที่ได้อธิบายไว้แล้ว) มาใช้บังคับแก่การประกันภัยค้ำจุนด้วย เว้นแต่ข้อที่ได้มีบัญญัติเพิ่มเติมไว้ในมาตรา 887 และมาตรา 888 ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

ความหมายของการประกันภัยค้ำจุน

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 887 วรรคแรก บัญญัติว่า "อันว่าประกันภัยค้ำจุนนั้น คือสัญญาประกันภัยซึ่งผู้รับประกันภัยตกลงว่า จะใช้ค่าสินไหมทดแทนในนามของผู้เอาประกันภัย เพื่อความวินาศภัยอันเกิดขึ้นแก่บุคคลอีกคนหนึ่งและซึ่งผู้เอาประกันภัยจะต้องรับผิดชอบ" ซึ่งพออธิบายได้ดังนี้

¹²William R.Vance, Handbook on the Law of Insurance, 3rd ed. (Minnesota: West Publishing, 1951), pp. 999,1007.

สัญญาประกันภัยคำจุนเป็นสัญญาประกันภัยซึ่งผู้รับประกันภัยตกลงจะใช้ค่าสินไหมทดแทนสำหรับความวินาศภัยที่เกิดขึ้นแก่บุคคลภายนอก และวินาศภัยนั้นผู้เอาประกันภัยจะต้องรับผิดชอบ

ข้อควรสังเกตคือ วินาศภัยซึ่งผู้เอาประกันภัยจะต้องรับผิดชอบนั้นจะต้องเป็นความรับผิดชอบตามกฎหมาย ซึ่งอาจจะเนื่องจากมีกฎหมายบังคับให้ผู้เอาประกันภัยต้องรับผิดชอบไว้เป็นการเฉพาะเรื่อง เช่น กรณีนายจ้างต้องรับผิดชอบจ่ายค่าสินไหมทดแทนให้แก่ลูกจ้าง เมื่อลูกจ้างต้องประสบอุบัติเหตุในการทำงาน นายจ้างก็อาจเอาประกันภัยสำหรับความรับผิดชอบของตนนี้ได้หรือมีกฎหมายบังคับให้ผู้เอาประกันภัยต้องรับผิดชอบไว้เป็นการทั่ว ๆ ไป เช่น กรณีละเมิด ผู้ที่มีรถยนต์และเกรงว่าอาจจะทำให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลอื่น ก็อาจเอาประกันภัยสำหรับความรับผิดชอบของตนที่อาจจะทำให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลอื่น เนื่องจากการใช้รถยนต์นั้นก็ได้ หรือจะเนื่องจากมีข้อสัญญาระหว่างกันให้ผู้เอาประกันภัยต้องรับผิดชอบก็ได้ เช่น กรณีผู้รับประกันภัยที่ได้รับประกันภัยไว้แล้วก็อาจเอาความรับผิดชอบตามสัญญาประกันภัยนั้นไปเอาประกันภัยต่อผู้รับประกันภัยรายอื่นก็ได้ ซึ่งกรณีนี้กฎหมายเรียกว่า "การประกันต่อ" (Re-Insurance)¹³ ซึ่งก็เป็นการประกันภัยคำจุนเช่นเดียวกัน

หากปรากฏว่ามีวินาศภัยเกิดขึ้นแก่บุคคลภายนอก แต่ผู้เอาประกันภัยไม่ต้องรับผิดชอบสำหรับวินาศภัยที่เกิดขึ้นนั้น ผู้รับประกันภัยคำจุนก็ไม่ต้องรับผิดชอบชดเชยค่าสินไหมทดแทนให้เช่นกัน

การประกันภัยที่เกี่ยวกับความรับผิด (Insurance of Liability) เป็นการประกันภัยในลักษณะเช่นเดียวกันกับการประกันภัยคำจุน ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

¹³ประมุข สุวรรณศรี, กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยการประกันภัย (พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง, 2495), หน้า 40.

มาตรา 887 และมาตรา 888 ดังที่อธิบายไว้ตอนต้น ซึ่งการประกันภัยชนิดนี้มีความรับผิดชอบของผู้เอาประกันภัยเป็นวัตถุที่เอาประกันภัย (Subject Matter of Insurance) ความรับผิดชอบของผู้เอาประกันภัยที่จะเอาประกันภัยได้จะต้องเป็นความรับผิดตามกฎหมาย (Legal Liability) ความรับผิดตามหน้าที่ศีลธรรม หากไม่มีกฎหมายบัญญัติให้เป็นหน้าที่ตามกฎหมายของผู้เอาประกันภัยแล้ว ไม่ถือว่าเป็นส่วนได้ส่วนเสียที่จะเอาประกันภัยได้ เพราะผู้เอาประกันภัยจะมีส่วนได้เสียที่อาจเอาประกันภัย (Insurable Interest) ในสัญญาประกันภัยเกี่ยวกับความรับผิดได้ก็ต่อเมื่อตนมีหน้าที่หรือความรับผิดตามกฎหมายที่จะต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้ผู้อื่น หากมีเหตุการณ์อันใดอันหนึ่งซึ่งกำหนดไว้ในสัญญาเกิดขึ้น การประกันภัยชนิดนี้จึงมีข้อแตกต่างกับการประกันภัยเกี่ยวกับทรัพย์สิน กล่าวคือ การประกันภัยเกี่ยวกับทรัพย์สินมีวัตถุที่เอาประกันภัยเป็นตัวทรัพย์สินหรือตัวสิทธิที่เกี่ยวกับทรัพย์สิน แต่การประกันภัยเกี่ยวกับความรับผิดมีวัตถุที่เอาประกันภัยเป็นความรับผิดของผู้เอาประกันภัย เพราะการที่ผู้เอาประกันภัยจะต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้ผู้อื่นเมื่อเกิดความรับผิดตามกฎหมายแก่ตนนั้นถือเป็นวินาศภัยอย่างหนึ่งที่ เขาจะต้องสูญเสียเงินทองชดใช้เป็นค่าสินไหมทดแทนไปตามความรับผิดของเขา และส่วนได้เสียที่อาจเอาประกันภัยได้ซึ่งสัญญาประกันภัยเกี่ยวกับความรับผิดนั้นย่อมแตกต่างกับส่วนได้เสียที่อาจเอาประกันภัยได้ในสัญญาประกันภัยเกี่ยวกับทรัพย์สิน ส่วนได้เสียที่อาจเอาประกันภัยได้ในสัญญาประกันภัยชนิดนี้เป็น "หน้าที่ตามกฎหมาย" (Legal Liability) ของผู้เอาประกันภัย แต่ส่วนได้เสียที่อาจเอาประกันภัยได้ในสัญญาประกันภัยเกี่ยวกับทรัพย์สินเป็นกรรมสิทธิ์ หรือ สิทธิใด ๆ ตามกฎหมายของผู้เอาประกันภัยมีอยู่เหนือตัวทรัพย์สินที่เป็นวัตถุที่เอาประกันภัยนั้น

ข้อแตกต่างจากสัญญาประกันวินาศภัยทั่วไป ได้แก่ 14

1. เป็นสัญญาซึ่งผู้รับประกันภัยตกลงจะใช้ค่าสินไหมทดแทนในนามของผู้เอาประกันภัย
- ในกรณีที่ผู้เอาประกันภัยจะต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทน หรือค่าเสียหายให้แก่บุคคลอื่น แต่

14 ชาญศ เหมะรัชตะ, กฎหมายว่าด้วยประกันภัย, หน้า 287.

สัญญาประกันวินาศภัยทั่วไป เป็นสัญญาซึ่งผู้รับประกันภัยตกลงจะเอาค่าสินไหมทดแทน เมื่อเกิดวินาศภัย แก่วัตถุที่เอาประกันภัยแก่ผู้เอาประกันภัยซึ่งมีส่วนได้ส่วนเสียในทรัพย์สินที่เอาประกันภัยนั้น

2. วินาศภัยที่ผู้รับประกันต้องรับผิดชอบ ได้แก่ ความรับผิดที่ผู้เอาประกันภัยจะต้องรับผิดชอบในวินาศภัยที่เกิดขึ้นแก่ผู้อื่น ซึ่งอาจเกิดจากมูลหนี้ใด ๆ ตามกฎหมาย เช่น สัญญาลาภมิควรได้ ละเมิดหรืออาจต้องรับผิดโดยบทบัญญัติของกฎหมาย เช่น เจ้าของโรงงานอาจเอาประกันภัยที่อาจเกิดอุบัติเหตุเพราะเครื่องจักรโรงงาน บรรณาธิการหนังสือพิมพ์อาจเอาประกันภัยที่เกิดจากการที่หนังสือพิมพ์หมิ่นประมาทผู้อื่น ความหมายของการประกันภัยคำจูนนั้นน่าจะหมายถึงการเอาประกันภัยเพื่อเป็นหลักประกันแก่บุคคลภายนอกผู้ต้องเสียหายและเป็น เจ้าหนี้ในมูลหนี้ให้นำได้รับชำระหนี้จากผู้รับประกันภัยเพิ่มขึ้นอีกคนหนึ่ง เมื่อผู้เอาประกันภัยซึ่งเป็นลูกหนี้ชั้นต้นไม่ชำระ ไม่พอชำระ หรือเจ้าหนี้ไม่ประสงค์จะติดตาม เรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระ ก็อาจเรียกร้องให้ผู้รับประกันภัยชำระได้ สัญญาประกันคำจูนจึงเป็นการคำจูนให้บุคคลภายนอกได้รับชำระหนี้ตามกฎหมายจากผู้รับประกันภัยเพิ่มจากลูกหนี้ชั้นต้นอีกคนหนึ่ง ข้อสำคัญก็คือ ความรับผิดที่เกิดขึ้นแก่ผู้เอาประกันภัยนั้น ต้องเป็นความรับผิดตามกฎหมาย หากเป็นเรื่องหนี้ทางศีลธรรม หรือชดใช้แก่กันโดยเสนหาหรือเพราะความกรุณาต่อกัน ดังนั้นไม่เรียกว่าเป็นภัยที่ผู้รับประกันต้องชดใช้แทนให้

3. เนื่องจากวัตถุที่เอาประกันภัยตามสัญญาประกันภัยคำจูน มิใช่ทรัพย์สินของผู้เอาประกันภัย แต่เป็นความรับผิดในหนี้ที่ผู้เอาประกันภัยมีต่อบุคคลภายนอก ผู้รับประกันภัยเป็นผู้ใช้นั้น บุคคลภายนอกแทนผู้เอาประกันภัย ดังนั้นในสัญญาประกันภัยคำจูน ผู้เอาประกันภัยจึงไม่อาจยกประโยชน์ใน เงินค่าสินไหมทดแทนตามสัญญาประกันภัยคำจูนให้ผู้รับประกันภัยชดใช้ได้ เช่นสัญญาประกันวินาศภัยทั่วไปได้ ทั้งนี้ เพราะผู้รับประกันภัยจะต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้กับบุคคลผู้ต้องเสียหาย ซึ่งผู้เอาประกันภัยจะต้องรับผิดชอบเท่านั้น และแม้ผู้รับประกันภัยจะได้จ่ายค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกันภัยแล้ว ก็ยังไม่หลุดพ้นจากความรับผิดต่อบุคคลผู้ต้องเสียหาย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าผู้ต้องเสียหายได้รับเงินค่าสินไหมทดแทนนั้นแล้ว

4. บุคคลภายนอกผู้ต้องเสียหายสามารถเข้าถือสิทธิเรียกร้องตามสัญญาประกันภัยค่าจุน
ให้แก่ผู้รับประกันภัยได้โดยตรงตามมาตรา 887 วรรค 2 โดยไม่ต้องแสดงเจตนาเข้าถือเอา
ประโยชน์ตามมาตรา 374 วรรค 2 และมาตรา 375

การประกันภัยความรับผิดที่สำคัญ ได้แก่ การประกันภัยดังต่อไปนี้คือ¹⁵

1. การประกันภัยความรับผิดในการชนกันของเรือเดินทะเล (Marine Collision Liability Insurance) กรมธรรม์ประกันภัยทางทะเล (Marine Policy) ส่วนมากที่จำกัดความรับผิดในการชนกันของเรือ แต่ไม่ได้หมายความว่าเจ้าของเรือไม่สามารถซื้อกรมธรรม์คุ้มครองความรับผิดชนิดอื่นได้ เช่น ความรับผิดเกี่ยวกับสินค้าหรือความรับผิดเกี่ยวกับคนโดยสาร หรือความรับผิดของนายจ้างซึ่งเกี่ยวข้องกับการกระทำของลูกเรือ

2. การประกันภัยความรับผิดทางอากาศ (Aviation Liability Insurance) กรมธรรม์ประกันภัยความรับผิดของเครื่องบิน ตามปกติแล้วรวมอยู่ในกรมธรรม์ประกันภัยแบบรวม (Comprehensive Policies) ปัจจุบันมีการเอาประกันภัยความรับผิดในการสร้างและซ่อมแซมเครื่องบิน การออกแบบที่ผิด การปฏิบัติงานที่ผิดพลาดของช่างหรือคนงานอาจเกิดความรับผิดที่มากมาย ฉะนั้นจึงต้องมีการเอาประกันภัยความรับผิดในลักษณะนี้ไว้

3. การประกันภัยความรับผิดของรถยนต์ต่อบุคคลที่สาม (Motor Third Party Liability Insurance) เป็นการประกันภัยเพื่อความรับผิดตามกฎหมายโดยเฉพาะ (Act Liability Only) กรมธรรม์ประกันภัยชนิดนี้คุ้มครองความรับผิดสำหรับการตายหรือบาดเจ็บของบุคคลอื่น อันเนื่องจากการใช้รถยนต์ของผู้เอาประกันภัย ซึ่งเป็นการบังคับให้เอาประกันภัย (Compulsory to Insure) ตามบทบัญญัติของกฎหมาย เช่น The Road Traffic Act ของอังกฤษ หรือพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ประสบภัยจากรถยนต์ พ.ศ. 2535

¹⁵สิทธิโชค ศรีเจริญ, ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับประกันภัย, หน้า 36.

4. การประกันภัยในทางวิศวกรรม (Engineer Insurance) การประกันภัยชนิดนี้มีลักษณะผสมระหว่างการประกันภัยความรับผิดกับการประกันภัยเกี่ยวกับทรัพย์สินดังต่อไปนี้คือ

4.1. การประกันภัยหม้อน้ำ (Boiler Insurance) กรมธรรม์ประกันภัยชนิดนี้คุ้มครองความเสียหายอันเกิดแก่หม้อน้ำ หรือเครื่องสำหรับทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ได้กำหนดไว้ในกรมธรรม์ประกันภัย คุ้มครองความเสียหายแก่ทรัพย์สินอื่นของผู้เอาประกันภัย และความรับผิดของผู้เอาประกันภัยในความบาดเจ็บ หรือทรัพย์สินของบุคคลที่สามารถได้รับความเสียหายอันเนื่องมาจากการระเบิด หรือการล้นของหม้อน้ำ

4.2. การประกันภัยเครื่องยนต์ (Engine Insurance) กรมธรรม์ชนิดนี้คุ้มครองความเสียหายที่เกิดจากเครื่องยนต์ หรือการที่เครื่องยนต์ต้องเสียหาย (Breakdown) คุ้มครองความรับผิดอันเกิดแก่บุคคลภายนอก และความเสียหายที่เกิดกับทรัพย์สินของผู้เอาประกันภัยอันเนื่องมาจากเครื่องยนต์ที่เอาประกันภัยไว้

4.3. การประกันภัยไฟฟ้าโรงงาน (Electric Plant Insurance) กรมธรรม์ชนิดนี้คุ้มครองภัยคล้ายคลึงกับข้อ 4.2. แต่มุ่งเฉพาะเกี่ยวกับอุปกรณ์ไฟฟ้า เช่น โดนาโม เครื่องกำเนิดไฟฟ้าหม้อแปลงไฟฟ้า หรือเครื่องไฟฟ้าอื่นๆ ในโรงงาน

4.4. การประกันภัยเครื่องจักรยกของ (Lifting Machinery Insurance) การประกันภัยความรับผิดแก่บุคคลภายนอกสำหรับความเสียหายที่เกิดจากลิฟท์สินค้า (Goods Lifts) เครน หรือเครื่องมือยกของชนิดอื่นซึ่งใช้กันอยู่ทั่วไป

5. การประกันภัยความรับผิดของนายจ้าง (Employers' Liability Insurance) กรมธรรม์ประกันภัยชนิดนี้ คุ้มครองความรับผิดของนายจ้างในการจ่ายค่าสินไหมทดแทนให้กับลูกจ้างงานกรณีที่ลูกจ้างได้รับบาดเจ็บ หรือเจ็บป่วยเนื่องจากการทำงานให้นายจ้าง ความรับผิดของนายจ้างดังกล่าวเกิดขึ้นตามกฎหมายแรงงาน ซึ่งเป็นกฎหมายที่บังคับให้นายจ้างจะต้องเอาประกันภัยความรับผิดตามกฎหมายนั้น

6. การประกันภัยความรับผิดต่อสาธารณะ (General Public Liability Insurance) การประกันภัยความรับผิดต่อสาธารณะนั้นอาจแบ่งแยกประเภทของความรับผิดออกได้หลายประการ ซึ่งเป็นลักษณะของความรับผิดตามกฎหมายที่ทุกคนจะต้องมีต่อบุคคลอื่นโดยไม่คำนึงว่าความรับผิดนั้นจะเกิดขึ้นโดยสัญญาหรือโดยละเมิด กล่าวคือเมื่อมีเหตุการณ์อันใดอันหนึ่งเกิดขึ้นเป็นเหตุให้บุคคลทั่วไปคนใดคนหนึ่งหรือหลาย ๆ คนได้รับความเสียหาย ซึ่งอยู่ในความรับผิดตามกฎหมายของผู้เอาประกันภัยแล้ว เราเรียกความรับผิดนั้นว่า ความรับผิดต่อสาธารณะ ซึ่งอาจจะเกิดโดยอุบัติเหตุเหตุทำให้บุคคลเสียชีวิตหรือบาดเจ็บต่อร่างกาย หรือเกิดโดยอุบัติเหตุทำให้ทรัพย์สินเสียหายก็ได้ เช่น ความรับผิดของเจ้าของทรัพย์สินอันเนื่องมาจากความชำรุดบกพร่องในอาคาร ความรับผิดของเจ้าของโรงภาพยนตร์ หรือโรงละคร โรงแรม ที่พักอาศัย ความรับผิดต่อความเสียหายที่เกิดจากลิฟท์ ความรับผิดอันเกิดจากการเล่นกีฬา ความรับผิดของสนรมบินพาณิชย์ เป็นต้น ความรับผิดต่อสาธารณะนี้ยังรวมไปถึงความรับผิดในการประกอบวิชาชีพ (Professional Indemnity) ซึ่งเป็นความรับผิดตามกฎหมายสำหรับผู้ประกอบวิชาชีพอิสระต่อสาธารณะชน เช่น แพทย์ ทนายความ นักบัญชี วิศวกร เมื่อกระทำการใด ๆ อันเป็นการบกพร่องต่อหน้าที่ ประมาทเลินเล่อ หรือละเว้นหน้าที่ จนเกิดความเสียหายต่อร่างกายหรือทรัพย์สินแก่ผู้รับบริการ ย่อมมีความรับผิดตามวิชาชีพนั้น

ผู้ที่กระทำการโดยมิได้ใช้ความระมัดระวัง หรือที่เรียกว่าประมาทก่อให้เกิดความเสียหายแก่ร่างกายหรือทรัพย์สินของบุคคลอื่น จะต้องชดเชยค่าเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ผู้นั้นนอกเหนือไปจากความรับผิดชอบทางอาญาความประมาทเลินเล่อนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นการกระทำของผู้ละเมิดแต่อาจจะเป็นเพราะการละเว้นกระทำ หรือทำไม่สมบูรณ์ตามที่มึหน้าที่ที่ต้องกระทำ เป็นการฝ่าฝืนกฎหมาย ฉะนั้นเมื่อบุคคลภายนอกได้รับความเสียหาย ผู้ละเมิดจึงมีความรับผิดชอบตามกฎหมาย กรมธรรม์เพื่อความรับผิดชอบต่อสาธารณะ (General Public Liability Insurance) นี้ จึงเป็นสัญญาที่บริษัทจะจ่ายค่าสินไหมทดแทนให้แก่ ผู้ที่ได้รับความเสียหายในนามของผู้เอาประกันซึ่ง

เป็นผู้ละเมิด แต่ทั้งนี้บริษัทไม่ต้องรับผิดชอบในการกระทำ การละเมิดนั้นกระทำขึ้นโดยเจตนาทุจริต หรือความประมาท หรือความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของผู้เอาประกัน

ความรับผิดของบริษัทนี้ รวมถึงค่าใช้จ่ายในการต่อสู้คดีเพื่อป้องกันผู้เอาประกัน ที่ถูกฟ้อง เรียกร้องค่าเสียหายด้วย ความรับผิดชอบของผู้เอาประกันที่มีต่อบุคคลอื่นนั้นอาจเนื่องจากการกระทำของผู้เอาประกันโดยตรงหรือโดยทางอ้อมก็ได้ ความรับผิดชอบเนื่องจากความประมาทของผู้เอาประกันโดยตรง (Direct Liability) หรือในกรณีที่เป็นความรับผิดทางอ้อม (Contingent Liability) เนื่องจากการกระทำของบุคคลอื่น¹⁶

กรมธรรม์ที่ให้ความคุ้มครองในความเสียหายดังกล่าว มีอยู่หลายประเภทด้วยกันคือ

1. ความรับผิดชอบของผู้ประกอบธุรกิจ (Business Liability)
 - 1.1. ที่มีต่อประชาชนในฐานะเป็นเจ้าของ เจ้าของบ้านและผู้เช่า (Owners, Landlords' and Tenants' Public Liability)
 - 1.2. ที่มีต่อประชาชนในฐานะผู้ผลิต และผู้รับเหมาก่อสร้าง (Manufacturers' and Contractors' Public Liability)
 - 1.3. ที่มีต่อประชาชนผู้ใช้ลิฟท์ในฐานะเป็นเจ้าของ ผู้เช่าอาคารที่ใช้ลิฟท์นั้น (Elevator Public Liability)
 - 1.4. ที่มีต่อผู้บริโภคหรือผู้ซื้อสินค้าหรือผลิตผลในฐานะเป็นผู้ผลิต ผู้จำหน่าย (Products Liability)

¹⁶ซูเกียรติ ประมูลผล, คำบรรยายการประกันวินาศภัย เล่ม 2, หน้า 256.

1.5. ที่มีต่อบุคคลอื่นโดยการยอมรับชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้ อันมิใช่เนื่องจากความประมาทเลินเล่อของตนเอง (Contractual Liability)

1.6. ที่มีต่อบุคคลภายนอก เนื่องจากความประมาทเลินเล่อของบุคคลฝ่ายอื่น ทำให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลภายนอก (Contingent Liability)

1.7. เพื่อความคุ้มครองความรับผิดชอบเนื่องจากการกระทำโดยละเมิดของผู้เอาประกันดังกล่าวข้างต้นรวมเข้าไว้ในกรมธรรม์เดียวกัน (Comprehensive Liability)

2. ความรับผิดของผู้ใช้วิชาชีพอิสระ (Professional Liability)

2.1. แก่คนไข้เนื่องจากความบกพร่องต่อหน้าที่ของนายแพทย์ ศัลยแพทย์ และทันตแพทย์ (Physician's, Surgeon's, and Dentist's Malpractice Liability)

2.2. แก่คนไข้ของโรงพยาบาล (Hospital Liability)

2.3. แก่ผู้ซื้อยาของเภสัชกร (Druggist's Liability)

2.4. แก่คนไข้ของจักษุแพทย์ (Optometrist's Liability)

2.5. แก่ลูกค้าของร้านเสริมสวย (Beauty Parlor Public Liability)

2.6. แก่ลูกค้าที่มาจ้างให้ทำบัญชีในฐานะผู้ทำบัญชีและสอบบัญชี ฯลฯ

(Accountant's Liability)

กรมธรรม์เพื่อความรับผิดชอบของผู้เอาประกันดังกล่าวข้างต้น กำหนดให้ความคุ้มครองแก่ผู้เอาประกันถึงความประมาทเลินเล่อ ทำให้บุคคลอื่นได้รับความเสียหาย "Caused by Accident and Occurrence"

Accident หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นโดยฉับพลันและมิได้คาดหมาย

Occurrence หมายถึง ผลของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเดียวกันสืบเนื่องติดต่อกัน และก่อให้เกิดความเสียหาย ยกตัวอย่างเช่น นาย ก. บรากรูเป็นเม็ดพื้นคัน และคลื่นไล่อาเจียน

เพราะได้รับสารเคมีที่เป็นพิษ จากการปล่อยออกมาของโรงงานแห่งหนึ่ง เช่นนี้อากาสดังกล่าวของ นาย ก. เป็น Occurrence ไม่ใช่ Accident¹⁷

การที่กรมธรรม์กำหนดให้ความคุ้มครองก็เฉพาะเมื่อความเสียหายนั้น เนื่องมาจาก อุบัติเหตุ เพื่อขจัดความบาดเจ็บหรือเสียหายเนื่องมาจากการทำโดยเจตนา และเพื่อให้ ความคุ้มครองเข้ากับหลักการประกันภัยให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

ทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วในตอนต้นนั้น อาจจะทำให้เห็นภาพชัดเจนขึ้นในเรื่องที่เกี่ยวกับ การประกันภัยความรับผิดตามกฎหมาย (Liability Insurance) ซึ่งการประกันภัยประเภทนี้ ี่มีความรับผิดของผู้เอาประกันภัยเป็นวัตถุที่เอาประกัน (Subject Matter of Insurance) ความรับผิดของผู้เอาประกันภัยที่จะเอาประกันได้ จะต้องเป็นความรับผิดตามกฎหมาย (Legal Liability) การประกันภัยความรับผิดต่อสาธารณะ (General Public Liability Insurance) ถือว่าเป็นแขนงหนึ่งของการประกันภัยความรับผิดตามกฎหมายข้างต้น แต่อย่างไร ก็ตามยังมีการประกันภัยความรับผิดต่อสาธารณะอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งเริ่มออกาใช้อย่างแพร่หลาย เมื่อ ามที่ปีมานี้โดยมีวิวัฒนาการเริ่มต้นขึ้นในทวีปยุโรป และอเมริกา ภายใต้ความตระหนักและการตื่นตัว านเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ และพิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติของประชาชนใน ภูมิภาคดังกล่าว ภาคเอกชน โดยธุรกิจประกันภัย ภายใต้การกำกับดูแลจากภาครัฐ กรมธรรม์ ประกันภัยดังกล่าว คือ กรมธรรม์ประกันภัยที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดต่อความเสียหายในกรณีสิ่งแวดล้อม ี่เกิดมลพิษ ซึ่งมีอยู่หลายแบบด้วยกัน ซึ่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะกล่าวโดยละเอียดในหัวข้อต่อไป

¹⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 257.

เป็นที่ทราบกันดีว่าความเสี่ยงภัยทางสิ่งแวดล้อมสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะคือ¹⁸

1. มลพิษที่ค่อยๆ เกิดทีละน้อย (Gradual Pollution) อันเป็นผลมาจากกระบวนการผลิตตามปกติของอุตสาหกรรม ซึ่งรวมไปถึงของเสียอันตราย จากอุตสาหกรรม
2. มลพิษอันเกิดจากอุบัติเหตุ หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน (Sudden and Accidental Pollution) ถึงแม้ว่าหลายบริษัทจะให้ความระมัดระวังต่อการเกิดมลพิษที่มีสาเหตุจากการดำเนินการตามปกติของโรงงาน เนื่องมาจากการใช้วัตถุดิบพิษ หรือ ของเสียอันตรายจากการผลิตก็ตาม การก่อให้เกิดมลพิษยังมีสาเหตุมาจากอุบัติเหตุ เช่น อัคคีภัย เป็นต้น

การประกันภัยความเสียหายอันมีสาเหตุมาจากมลพิษ ตัวอย่างเช่น การปล่อยวัตถุหรือพลังงานหรือสารใด ๆ สู่สิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นผลให้เกิดผลกระทบอันเป็นอันตรายต่อสุขภาพมนุษย์, ทรัพยากรที่มีชีวิต และระบบนิเวศน์วิทยา และทำให้การใช้สิ่งแวดล้อมเสียหาย ซึ่งสามารถให้คำจำกัดความได้ว่า เป็นมลพิษที่ทำให้สิ่งแวดล้อมสูญเสียไป การประกันภัยมลพิษจากอุตสาหกรรม ซึ่งไม่ได้รวมถึงมลพิษที่เกิดจากการกระทำเฉพาะบุคคล เช่น ผู้ใช้ยานพาหนะ มลพิษจะถูกพิจารณาได้ในหลายแง่แตกต่างกันอย่างชัดเจน เช่น มลพิษทางน้ำ อากาศ และดิน แต่มลพิษทางทะเลจากน้ำมันและมลพิษจากกันมันตภาพรังสี ซึ่งอยู่ภายใต้กระบวนการซื้อขายเป็นกรณีพิเศษ จะไม่ถูกรวมอยู่ด้วย เกี่ยวกับข้อกำหนดของการทดแทนความเสียหาย โดยวิธีการประกันภัย เรื่องนี้ได้ถูกถกเถียงกันในการประชุมของสมาคมกฎหมายประกันภัยระหว่างประเทศ ในปี 1978 ที่เมืองแมดริด ประเทศสเปน ซึ่งเป็นหัวข้อที่อยู่ความสนใจของกรรมการประกันภัย

¹⁸Gerling Service Asia SDN. BHD., "Risk Identification and Management Solutions," Paper presented by Benno Reischel at the Seminar on Role of Industrial Environment and Pollution Protection, Bangkok, Thailand, 1 September 1992.

แห่งยุโรป ซึ่งประกอบด้วยประเทศในยุโรป 12 ประเทศ ได้แก่ ประเทศออสเตรีย
เบลเยียม เดนมาร์ก ฝรั่งเศส เยอรมันนี อิตาลี เนเธอร์แลนด์ สเปน สวีเดน สวิต
เซอร์แลนด์ และสหราชอาณาจักร¹⁹

การประกันภัยความรับผิดตามกฎหมาย สำหรับความเสียหายจากมลพิษอุตสาหกรรมต่อ
สิ่งแวดล้อมนั้น (Insurance for liability claims arising from the polluting
environment) ได้มีวิวัฒนาการมาเป็นลำดับอย่างต่อเนื่อง จากกรมธรรม์ประกันภัยความรับผิด
ตามกฎหมายต่อสาธารณะแบบรวม (Comprehensive General Liability Policy ;
CGL) กับกรมธรรม์ประกันภัยความรับผิดตามกฎหมาย ต่อการทำสิ่งแวดล้อมเสื่อมสภาพลง
(Environmental Impairment Liability Policy ; EIL) ซึ่งกรมธรรม์ประกันภัยประเภท
นี้ไม่มีรูปแบบที่แน่นอน และยากที่จะกำหนดรูปแบบให้ชัดเจนได้ กรมธรรม์ประกันภัยความรับผิดตาม
กฎหมายต่อสาธารณะแบบรวม (CGL) ยังคงมีข้อจำกัดในการคุ้มครองความรับผิดต่อการเกิดมลพิษซึ่ง
กรมธรรม์จะปฏิเสธความคุ้มครองความเสียหายที่เกิดจากการกระทำอย่างจงใจ หรือสามารถคาด
การณได้ล่วงหน้าของผู้เอาประกันภัย (Intended or Expected by the Insured) นอกจากนี้
กรมธรรม์ประกันภัยประเภทดังกล่าวนี้ ยังมีข้อยกเว้นในเรื่องความคุ้มครองต่อความเสียหายที่มีผลมา
จากมลพิษที่ไม่ได้เกิดจากอุบัติเหตุ ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน (Sudden and
Accidental)²⁰

¹⁹OECD., Compensation for Pollution Damage (Paris: OECD, 1981),
p. 125.

²⁰Mark S. Dorfman, Introduction to Risk Management and
Insurance, 4th ed. (New Jersey: Prentice Hall Inc., 1991), p. 235.

กรณีตัวอย่างเช่น โรงงานผลิตสารเคมีแห่งหนึ่ง ได้เกิดข้อบกพร่องในระหว่างกระบวนการผลิตยังผลให้เกิดควันพิษจำนวนมากถูกพ่นออกมา และได้ทำความเสียหายต่อชีวิต ร่างกายอนามัยรวมทั้งทรัพย์สินของประชาชนทั่วไปเช่นนี้กรมธรรม์ประเภท "CGL" จะให้ความคุ้มครองต่อเหตุการณ์ดังกล่าว ถ้ากรณีพิสูจน์ได้ว่า เหตุการณ์ดังกล่าว เป็นอุบัติเหตุ และมีได้เกิดขึ้นจากความจงใจ หรือการคาดคะเนผล ของเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น แม้ว่าจะเป็นความเสียหายที่เกิดจากมลพิษทางอากาศก็ตาม

แต่ในทางตรงกันข้าม หากเหตุการณ์ข้างต้นเปลี่ยนแปลงไป โดยข้อเท็จจริงถูกพบว่า ควันพิษของโรงงานดังกล่าว ถูกพ่นออกมามีลักษณะที่ละเอียดละน้อย ค่อยสะสมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จากกระบวนการผลิต (Continuing Release) โดยอาศัยระยะเวลาที่ยาวนานเช่นนี้ กรมธรรม์ประเภท "CGL" ดังกล่าว จะยกเว้นไม่คุ้มครองความเสียหายใด ๆ ที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์นี้โดยถือว่า เหตุการณ์ดังกล่าวมิใช่อุบัติเหตุ และเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน แต่ถ้าโรงงานดังกล่าว มีการประกันภัยแบบ "EIL" บริษัทรับประกันภัยก็จะให้การคุ้มครอง แม้ว่าจะเป็นกรณีมลพิษที่เกิดจากการสะสมที่ละเอียดละน้อย (Gradual Pollution) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับข้อตกลงระหว่างคู่สัญญาเป็นรายๆ ไป

แต่อย่างไรก็ตาม กรมธรรม์ประกันภัยความรับผิดตามกฎหมายต่อสาธารณะ (Public Liability Insurance Policy) ที่ใช้กันอยู่ในประเทศไทยในปัจจุบันนั้นเป็นกรมธรรม์มาตรฐานซึ่งถูกควบคุมโดยกรมการประกันภัย กระทรวงพาณิชย์ มีข้อความระบุยกเว้นความรับผิดอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในกรณีของ "ความรับผิดไม่ว่าลักษณะใดๆ อันเกิดจากหรือเกี่ยวเนื่องจาก หรือ เป็นผลโดยตรงหรือโดยอ้อมจากน้ำท่วม น้ำสกรก กากเคมี ฝุ่น ควัน ก๊าซพิษ ของเหลว หรือของแข็งที่เป็นพิษ มลพิษ หรือมลภาวะใด ๆ " (The Policy does not cover to defective sanitary arrangements, flood, water pollution, chemical effluent, fumes

or other noxious gas, liquid or substance.)²¹ ซึ่งจะเห็นว่า กรมธรรม์ประกันภัย ความรับผิดตามกฎหมายต่อสาธารณะในประเทศไทย ปัจจุบันยังมีระดับของข้อกำหนดความคุ้มครอง วนกรณีที่เกี่ยวข้องกับความเสียหายจากมลพิษสิ่งแวดล้อมไว้อย่างจำกัดมาก โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับกรมธรรม์ในประเภทเดียวกันกับที่ใช้ในต่างประเทศ

กรมธรรม์ประเภท "EIL" ที่กล่าวมาแล้วนั้น ไม่มีมาตรฐานหรือรูปแบบของกรมธรรม์ที่แน่ชัด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การเจรจาต่อรองกันเองระหว่างผู้เอาประกันภัย บริษัทนายหน้า และบริษัทผู้รับประกันภัย ซึ่งประเด็นที่จะต้องเจรจา และกำหนดให้ชัดเจนลงไปในการกรมธรรม์คือ

1. ระยะเวลาของความคุ้มครอง โดยเฉพาะการขยายระยะเวลา เพื่อให้มีผลย้อนหลัง
2. จำนวนจำกัดความรับผิดในเรื่องค่าใช้จ่ายในการต่อสู้คดี- รวมถึงค่าใช้จ่ายในการบำบัดมลพิษ (Clean-up Costs) ให้กลับสู่สภาพเดิม
3. อาณาเขตของความคุ้มครอง ในเรื่องของการบำบัดมลพิษ จะครอบคลุมสถานที่ของผู้เอาประกันภัยเท่านั้น หรือจะให้ครอบคลุมถึงสถานที่บริเวณที่พิกอาศัยของบุคคลภายนอกด้วย
4. การกำหนดจำนวนของค่าใช้จ่าย ในการจัดการป้องกันความเสียหายตามสมควร (Loss Prevention Services)

อย่างไรก็ตาม กรมธรรม์ประเภท "EIL" นี้ มีเบี้ยประกันภัยค่อนข้างสูง และยังมีไม่กว้างขวางในตลาดธุรกิจประกันภัยมากนัก นอกจากนี้เงื่อนไขในการพิจารณารับประกันภัยรวมทั้งเงื่อนไขเรื่องความคุ้มครอง หรือการชดเชยค่าสินไหมทดแทนนั้น มีความยากลำบากที่จะกำหนดเป็นมาตรฐานได้ ทั้งนี้เพราะประการแรก ภัยจากมลพิษจากสิ่งแวดล้อมนั้น เป็นภัยที่มีความสูญเสีย

²¹กรมธรรม์ประกันภัยความรับผิดต่อบุคคลภายนอกฉบับมาตรฐาน ของ บริษัท สามัคคี ประกันภัย จำกัด (มหาชน) ซึ่งได้รับอนุญาตจากกรมการประกันภัย กระทรวงพาณิชย์.

หรือเสียหายรุนแรงมาก ประการที่สอง ความสูญเสียหรือเสียหายนั้นไม่สามารถที่จะคาดคะเนได้ เนื่องจากการขาดแคลนข้อมูล และสถิติเพื่อการคำนวณในอนาคต ดังนั้นหากมีการพิจารณาการรับเสี่ยงภัยในกรณีนี้จะต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมของกฎหมายที่จะมีออกมาเพื่อรองรับ รวมทั้งการพิจารณาในเรื่องพิกัดอัตราเบี้ยประกันภัยที่เหมาะสมด้วย

4.3. องค์ประกอบ ในการพิจารณารับประกันภัยสิ่งแวดล้อม

4.3.1. การพิจารณาประเมินความเสี่ยงภัย (Risk Assessment)

(1) ความเสี่ยงภัย (Risk) ภัย (Peril) และสภาวะที่ส่งเสริมให้เกิดความเสียหาย (Hazard)

คำว่า "ความเสี่ยงภัย" (Risk) "ภัย" (Peril) และ "สภาวะที่ส่งเสริมให้เกิดความเสียหาย" (Hazard) มักจะมีผู้ใช้สับสนอยู่มาก เพราะคิดว่ามีความหมายเหมือนกัน แต่แท้จริงแล้ว คำ 3 คำนี้มีความหมายแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ "ความเสี่ยงภัย" เป็นโอกาสที่ก่อให้เกิดความเสียหาย (Risk is a chance of loss.) "ภัย" เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความสูญเสียหรือเสียหาย (Peril is defined as the cause of the loss.) "สภาวะที่ส่งเสริมให้เกิดความเสียหาย" เป็นสภาพเงื่อนไขที่เป็นสาเหตุที่เพิ่มความสูญเสียขึ้นหรือรุนแรงมากขึ้น (Hazards are conditions that serve to increase either the frequency or the severity of losses.)²²

²²Mark S. Dorfman, Introduction to Risk Management and Insurance, p. 5.

ดังนั้น จะเห็นว่า คำ 3 คำนี้มีความหมายแตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตาม คำ 3 คำนี้จะเกี่ยวข้องกันเสมอ เพราะภัยก่อให้เกิดความเสี่ยงภัย และความเสี่ยงภัยก่อให้เกิดความต้องการที่หาประกันภัย เพราะความเสี่ยงภัยอาจก่อให้เกิดความเสียหายได้

ส่วนสภาวะที่ส่งเสริมให้เกิดความเสียหาย จะมีมากหรือน้อยนั้น เกี่ยวข้องกับอัตราเบี้ยประกัน เพราะสภาวะที่ส่งเสริมให้เกิดความเสียหายมีมาก ค่าเบี้ยประกันก็มาก และถ้าสภาวะที่ส่งเสริมให้เกิดความเสียหายมีน้อย ค่าเบี้ยประกันก็น้อย ดังนั้น สภาวะที่ส่งเสริมให้เกิดความเสียหายจึงเป็นตัวกำหนดค่าเบี้ยประกันที่สูงหรือต่ำได้

การดำรงชีวิตประจำวันของคนเราทุกวันนี้ ไม่มีใครปฏิเสธได้ว่าเรายู่กันอย่างปลอดภัยโดยไม่มีความเสี่ยงภัย (Risk) ความเสี่ยงภัยมีอยู่ตลอดเวลา และเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนที่มีอยู่ ซึ่งอาจเกิดขึ้นเหตุใดเหตุหนึ่ง ภัยต่างๆ เมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมสร้างความเสียหายให้แก่ร่างกายและทรัพย์สินให้แก่ผู้ประสบภัยนั้น

Frederick G. Crane, Professor of Insurance ได้กล่าวว่า "ความเสี่ยงภัย" หมายถึง ความไม่แน่นอนเกี่ยวกับอนาคต หรืออีกนัยหนึ่ง การไม่สามารถคาดการณ์เหตุการณ์หรือขนาดของความสูญเสียที่จะเกิดขึ้น (Risk means uncertainty about future or, in other words, the inability to predict the occurrence or size of loss.)²³

²³Frederic G. Crane, Insurance Principles and Practices (New York: John Wiley and Sons, Inc., 1984), p. 4.

Robert I. Mehr ให้ความหมายความเสี่ยงภัยว่า "ความเสี่ยงภัย" หมายถึง ความไม่แน่นอนที่เกี่ยวข้องกับการสูญเสีย (Risk is uncertainty concerning loss.) ความหมายนี้จะประกอบด้วยความหมาย 2 ความหมายคือ ความไม่แน่นอน (Uncertainty) และความสูญเสีย (Loss) ซึ่งทั้งความไม่แน่นอนและความสูญเสียต่างก็มีความสำคัญต่อการประกันภัยมาก ดังนั้น ความเสี่ยงภัยจึงเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน ไม่ใช่ความสูญเสีย และเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดความสูญเสีย หรือ โอกาสที่ก่อให้เกิดความสูญเสีย (Risk is uncertainty and not the loss, the cause of loss or the chance of loss.)²⁴

ความเสี่ยงภัยที่อาจเอาประกันภัยได้ และความเสี่ยงภัยที่เอาประกันภัยไม่ได้
(Insurable Risk and Uninsurable Risk)

ความเสี่ยงภัยที่เอาประกันได้ (Insurable Risk) เป็นความเสี่ยงภัยที่มีลักษณะเป็นความเสี่ยงภัยที่แท้จริง (Pure Risk) เหมาะสมที่จะเอาประกันภัยได้และเป็นความเสี่ยงภัยจำเพาะ (Particular Risk) ที่มีผลกระทบเฉพาะบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น เช่น กรณีที่เป็นความเสี่ยงภัยที่บุคคล หรือนิติบุคคลกระทำละเมิดต่อผู้อื่นที่เป็นบุคคลภายนอก ซึ่งผู้กระทำต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้น เช่น ความรับผิดชอบตามกฎหมายต่อบุคคลภายนอก ในกรณีที่ทำาให้สิ่งแวดล้อมแปดเปื้อนไปด้วยมลพิษ ซึ่งอาจเป็นความรับผิดชอบทางแพ่ง ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 ตามมาตรา 96 และมาตรา 97 ได้

²⁴Robert I. Mehr, Fundamental of Insurance (Illinois: Richard D.Irwin, Inc., 1986), p. 24.

โดยหลักการแล้ว ความเสี่ยงที่จะเอาประกันภัยได้ จะต้องมึลักษณะสำคัญหลายประการ จึงจะเกิดความเหมาะสมถูกต้องตามหลักเกณฑ์ที่เอาประกันภัยได้

David L. Bickelhaupt ได้สรุปว่า การเสี่ยงภัยที่เอาประกันได้ (Insurable Risk) จะต้องมึลักษณะ 5 ประการคือ²⁵

1. จะต้องมึลักษณะสำคัญ (Importance) กล่าวคือ เป็นภัยที่เกิดขึ้นจากความเสียหายใด ๆ ที่มีลักษณะของผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อความสูญเสียหรือเสียหายที่อยู่ในระดับพอสมควร เช่น ไฟไหม้ เสียชีวิต ระเบิด หรือภัยธรรมชาติบางประการ เป็นต้น ถ้าเกิดความเสียหายเพียงเล็กน้อย ผู้เอาประกันจะต้องรับผิดชอบเอง และถ้าให้บริษัทชดเชยค่าเสียหายในกรณีเล็กน้อย ผู้เอาประกันภัยก็จะเสียเบี้ยประกันเพิ่มขึ้น เพราะบริษัทจะต้องเสียค่าจ่ายมากกว่าเบี้ยประกันที่ได้รับ ดังนั้น ความเสี่ยงภัยที่บริษัทประกันภัยจะชดเชยให้มันั้นต้องมีความสำคัญพอที่จะทำประกันได้
2. จะต้องมึลักษณะเป็นอุบัติเหตุ (Accidental Nature) ความเสี่ยงภัยที่เอาประกันได้จะต้องมึลักษณะเป็นอุบัติเหตุ ไม่ใช่เป็นความสูญเสียที่ตั้งใจหรือจงใจที่จะทำให้เกิดขึ้นหรือสามารถคาดคะเน ผลที่จะทำให้เกิดขึ้นได้
3. จะต้องมึลักษณะคำนวณได้ (Calculability) กล่าวคือ จะต้องประมาณค่าโอกาสความสูญเสียทางสถิติได้ ความสูญเสียแม้ว่าบางครั้งจะไม่สามารถคาดการณ์ได้ แต่อาจใช้กฎจำนวนมาก (Large Number) คาดการณ์เหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นได้
4. จะต้องเป็นความสูญเสียอย่างแท้จริง (Definiteness of Loss) ความสูญเสียที่จะเกิดขึ้นจะต้องเป็นความสูญเสียที่เกิดขึ้นจริง (Loss Actually Occured) และขณะเดียวกันก็เป็นความสูญเสียที่ระบุไว้ในสัญญาประกันภัย

²⁵David L. Bickelhaupt, General Insurance (Illinois: Richard D. Irwin, Inc., 1983), p. 13.

5. จะต้องไม่ใช้ความสูญเสียที่มากเกินไปจนเป็นความสูญเสียแบบมหันตภัย (No Excessively Castastrophic Loss) ความเสี่ยงที่เอาประกันได้นี้จะต้องไม่ใช้เป็นการสูญเสียที่สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้จะต้องมีจำนวนมหาศาลเกินกว่าความสามารถของบริษัทประกันภัยที่จะรับได้ เช่น ความเสี่ยงจากสงคราม หรือ นิวเคลียร์ เป็นต้น²⁶

ประเภทของสภาวะที่ส่งเสริมให้เกิดความเสียหาย (Hazards)

สภาวะที่ส่งเสริมให้เกิดความเสียหาย แบ่งเป็น 3 ประเภทคือ

1. สภาวะทางด้านกายภาพ (Physical Hazard) เป็นสภาวะทางด้านกายภาพของตัววัตถุ หรือทรัพย์สินที่เอื้ออำนวยหรือส่งเสริมให้โอกาสที่จะเกิดความเสียหายจากภัยต่างๆ เพิ่มขึ้น เช่น สภาวะทางด้านกายภาพของโรงงานที่สร้างด้วยไม้ มีโอกาสที่จะถูกไฟไหม้ได้ง่ายกว่าโรงงานที่สร้างด้วยคอนกรีต เป็นต้น สภาวะทางด้านกายภาพนั้นบริษัทผู้รับประกันภัยจะต้องชดเชยค่าเสียหายให้
2. สภาวะทางด้านศีลธรรม (Moral Hazard) เป็นสภาวะที่ส่งเสริมให้เกิดความเสียหายอันเนื่องมาจากการผิดศีลธรรม เพราะความไม่ซื่อสัตย์สุจริตของผู้เอาประกันภัย หรือบุคคลอื่น โดยมีเจตนาที่จะเพิ่มโอกาสให้เกิดความเสียหายมากกว่าปกติ หรือเจตนาที่จะเรียกร้องเอาเงินประกันจากบริษัทประกันภัย เช่น เผลอโรงงานตนเองที่เอาประกันไว้ หรือการจงใจที่จะไม่ใช้เครื่องดับเพลิง ทั้งนี้เพื่อต้องการลดต้นทุน ซึ่งมีผลให้เกิดการแพร่กระจายของมลพิษออกสู่สิ่งแวดล้อม ซึ่งภัยชนิดนี้บริษัทประกันมีสิทธิที่จะไม่ชดเชยค่าเสียหายให้

²⁶Ibid, p. 14.

3. สภาวะทางด้านจิตสำนึกในการป้องกันภัย (Morale Hazard) เป็นสภาวะที่ ความเสียหายเพิ่มสูงขึ้น อันเนื่องมาจากความประมาทเลินเล่อหรือการไม่สำนึกที่จะป้องกันของ ผู้เอาประกันภัยโดยถือว่าตนเองได้ประกันภัยเอาไว้แล้ว เช่น การที่เจ้าของโรงงานไม่หมั่นตรวจ สอบ ซ่อมบำรุง เครื่องจักรที่ใช้นในโรงงานตามกำหนดระยะเวลา ทั้งนี้โดยถือว่า เมื่อเกิดมีความเสียหายขึ้น บริษัทประกันภัยจะยอมชดเชยค่าเสียหายให้เพราะได้ทำประกันภัยไว้แล้ว เป็นต้น

(2) ความสูญเสีย (Loss) และโอกาสที่จะก่อให้เกิดความเสียหาย (Chance of Loss)

ความสูญเสียได้แก่ การลดลงหรือสิ้นสูญไปซึ่งมูลค่าอันเกิดขึ้นจากเหตุการณ์ที่ไม่แน่นอน หรือโดยปราศจากเจตนาหรือจงใจ (Loss is an unintentional decline in or disappearance of value)

คำว่า "โดยปราศจากเจตนาหรือจงใจ" เป็นสาระสำคัญที่จำเป็นอย่างยิ่ง ความสูญเสีย ตามการประกันภัยสิ่งแวดล้อมนี้ เป็นความสูญเสียที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อผู้อื่น (Liability Loss) ซึ่งผู้ที่จะก่อให้เกิดความรับผิดอาจเกิดจากความประมาท เช่น ความสูญเสียที่จะต้องเสีย ค่าใช้จ่ายในการต่อสู้คดี หรือความสูญเสียที่จะต้องจ่ายค่าเสียหายให้ผู้ได้รับความเสียหาย เป็นต้น ความสูญเสียชนิดนี้จำเป็นต้องได้รับความคุ้มครองจากการประกันด้วยเช่นกัน²⁷

โอกาสที่จะก่อให้เกิดความเสียหายหรือสูญเสีย จะเป็นความสัมพันธ์ของความถี่ในการ เกิดความเสียหายในระยะยาว ซึ่งปกติจะแสดงในรูปของเศษส่วนหรือร้อยละ จำนวนตัวเลขนี้

²⁷Mark S. Dorfman, ibid, p. 7.



อาจจะเป็นจำนวนของความเสียหายที่แท้จริง หรือจำนวนความเสียหายที่คาดไว้ โอกาสที่จะก่อให้เกิดความเสียหายนี้ จะแสดงให้เห็นถึงจำนวนความน่าจะเป็นของความเสียหายที่เกิดขึ้นจากจำนวนหน่วยของความเสี่ยงภัยที่กำหนดค่าให้ เช่น เราคาดว่าโรงงาน 3 โรง จากจำนวน 1,000 โรง จะถูกไฟไหม้ ดังนั้น โอกาสที่จะก่อให้เกิดความเสียหาย จะเท่ากับ $3/1,000$ หรือ 0.003

ในการวัดขนาดของโอกาสในการเกิดความเสียหายนี้ บริษัทประกันจะต้องอาศัยสถิติในการคำนวณ โดยการรวบรวมสถิติให้ได้จำนวนมากที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ เพื่อให้ได้ความถี่ในการเกิดความเสียหายและความร้ายแรงของความเสียหาย ซึ่งบริษัทประกันจะใช้เป็นฐานในการคำนวณอัตราเบี้ยประกันสำหรับความเสียหายนั้นๆ ให้ความสำคัญเพียงพอ มีความยุติธรรม และไม่สูงเกินไป²⁸

(3) การสำรวจภัย (Risk Survey) กับการตรวจสอบมลพิษสิ่งแวดล้อมจากอุตสาหกรรม (Environmental Auditing)

ก. การสำรวจภัย (Risk Survey)

โดยปกติบริษัทผู้รับประกันภัยจะต้องมีการสำรวจ และพิจารณาประเมินความเสี่ยงภัย เพื่อการรับประกันภัยอย่างหนึ่งอย่างใด ก่อนที่จะตัดสินใจออกกรมธรรม์คุ้มครองให้ ทั้งนี้เพื่อกำหนดเงื่อนไข ความคุ้มครอง ตลอดจนข้อจำกัดความรับผิดชอบต่าง ๆ รวมทั้งอัตราเบี้ยประกันภัยที่เหมาะสมต่อการรับประกันภัยนั้นๆ

²⁸Ibid, p. 5.

การประกันภัยสิ่งแวดล้อมจากมลพิษอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นการประกันภัยความรับผิดชอบตามกฎหมายต่อสาธารณะแขนงหนึ่ง ก็เช่นกัน จำเป็นต้องมีการสำรวจภัย และการพิจารณาประเมินความเสี่ยงภัยก่อน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการประกันภัยประเภทดังกล่าว เป็นการประกันภัยซึ่งค่อนข้างจะใหม่ สำหรับประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งรวมถึงประเทศไทยด้วย ดังนั้นรายละเอียดหรือขั้นตอนต่างๆ จึงต้องอาศัยการเทียบเคียงการประเมินและการสำรวจภัยของต่างประเทศร่วมกับการประเมินและการสำรวจภัยที่ทำกันภายในประเทศโดยอาศัยวิธีการที่ใช้สำหรับกรมธรรม์ประกันภัยประเภทอื่น ที่ใช้โดยทั่วไป โดยเฉพาะภัยที่เกี่ยวกับโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งพอจะกำหนดหลักเกณฑ์ และวิธีการพิจารณาพอสั่งเขบได้ดังต่อไปนี้

หลักเกณฑ์ และวิธีการพิจารณาโครงการอุตสาหกรรมเพื่อป้องกันสิ่งแวดล้อม และคนถูกทำลาย²⁹

1. การพิจารณาถึงแหล่งที่ตั้งโรงงาน

1.1. สถานที่ตั้ง

- ก) ไกลจากแหล่งที่บ่อนวัตถุพิษมากน้อยเพียงใด
- ข) ไกลจากคนที่คนอยู่มากน้อยเพียงใด
- ค) คนงานกลับบ้านในฤดูหนาวหรือไม่
- ง) มีรถเมล์วิ่งไปมาหรือไม่

²⁹พญ.มาลีณี วงศ์พานิช, "ปัญหามลภาวะทางอุตสาหกรรม," ใน การวิเคราะห์สิ่งแวดล้อมในการพัฒนา, ดร.สมพร แสงชัย, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: สำนักฝึกอบรมสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2533), หน้า 86-88.

- จ) ค่าเช่า/ซื้อ ที่พักอาศัยมีราคาระดับใด
- ฉ) ค่าครองชีพ ค่าอาหารสูงหรือไม่
- ช) มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์ โทรคมนาคม อื่น ๆ ระบบกำจัดของเสีย ตลาด โรงพยาบาล โรงเรียน หรือไม่

1.2. ความเห็นชอบ ยินยอม ความสะดวก และความร่วมมือ

- ก) ประชาชนเห็นด้วยหรือไม่
- ข) มีเสียงบ่นมากมายหรือไม่
- ค) เกิดปัญหาการสร้างทาง การจราจร ความสกปรก การกำจัดสิ่ง
 ปรากฏของเสีย มลภาวะในอากาศ น้ำ อาหาร หรือไม่
- ง) ปัญหาการใช้ที่ดิน และสิ่งแวดล้อมต่อประชากร รอบโรงงาน
- จ) บริการที่จำเป็นเกิดความไม่สะดวก (เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า
 โทรศัพท์ โรงเรียน โรงพยาบาล)
- ฉ) การดูแลรักษาความสงบ และความปลอดภัย
- ช) อัคคีภัย โดยรัฐ และโดยประชาชนอาสาสมัคร
- ซ) ถูกต้องตามกฎหมาย และระเบียบราชการ

2. การพิจารณาถึงมาตรการในการป้องกันอุบัติเหตุ

- 2.1. อาคารโรงงาน มีทางเข้า/ทางออก อย่างน้อย 2 ทาง
- 2.2. แผนที่บริเวณรอบอาคารโรงงาน ทางน้ำ บ่อ ที่กำจัดสิ่งปฏิกูล น้ำเสีย
 อากาศเสีย และหนทางคมนาคม

- 2.3. การเปลี่ยนแปลงของดินฟ้าอากาศ เช่น ฝนแล้ง ทางลมและความเร็ว ลม คุณภาพอากาศตามฤดูกาล
- 2.4. พิจารณาคุณภาพน้ำตามปกติกับเมื่อน้ำไหลหลาก
- 2.5. ลักษณะดิน (ดินแข็ง ดินอ่อน ดินทราย)
- 2.6. มาตรฐานแสงสว่าง การถ่ายเทอากาศ เสียง ความสิ้นสะเทือน
- 2.7. กระบวนการผลิต การส่งต่อของกระบวนการ (Flow Diagram)
- 2.8. มีที่เก็บสารเคมีเป็นสัดส่วน เก็บถูกต้อง หยิบใช้ถูกต้อง
- 2.9. สารเคมีไวไฟ วัตถุระเบิดได้ มีที่เก็บถูกต้อง หยิบใช้ถูกต้อง
- 2.10. สารเคมีอันตราย มีที่เก็บถูกต้อง หยิบใช้ถูกต้อง
- 2.11. แผนที่แหล่งเก็บสารเคมีชนิดต่าง ๆ
- 2.12. ใตอะแกรม การหยิบใช้ และส่งต่อ เครื่องมือที่มีอันตรายสูง เครื่องจักร เครื่องที่ก่อสร้าง และแรงสิ้นสะเทือน
- 2.13. ใตอะแกรมการจัดงาน คน เครื่องจักร เครื่องมือเครื่องใช้ สารเคมี บริเวณแหล่งผลิต และกิจกรรมการผลิต (กำหนดให้มีทุกกระบวนการทำงาน)
- 2.14. แผนที่แหล่งที่เก็บเครื่องดับเพลิง (ก๊อกน้ำ สายสูบลม บัมน้ำ เครื่องดับเพลิง ชนิดต่าง ๆ ขวาน พลั่วตัก เครื่องช่วยหายใจ รองเท้าบู๊ต หมวกแข็ง เสื้อผจญเพลิง)
- 2.15. เครื่องมือ และแผนการป้องกันการรั่ว ไหล ลุก หรือระเบิด
- 2.16. แผนการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และการติดตามปรับปรุง
- 2.17. ระเบียบข้อบังคับของทางการ นโยบายและแผนปฏิบัติของโรงงานเกี่ยวกับ
- ก) เต่าเผา ปล่องระบาย มีการขัดล้าง ทำความสะอาด
- ข) มีระบบการกักน้ำเสีย ตามปกติ และเมื่อเกิดน้ำท่วม

3. การปฏิบัติด้านการป้องกันภัย

- 3.1. แจกจ่ายเอกสารเคมีอันตรายแต่ละอย่าง เครื่องมืออันตรายแต่ละชนิด
- 3.2. ท้าการประเมินอันตราย ที่อาจเกิดขึ้นในที่หลายแห่ง
- 3.3. จัดระบบตรวจ ท้ารายงาน และเก็บบันทึกรายงาน
- 3.4. ประสานงานทุก ๆ ฝ่ายเพื่อการป้องกันร่วมกัน
- 3.5. จัดการฝึกอบรม เจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อการปฏิบัติที่ถูกต้อง
- 3.6. ป้องกันการหกหรือรั่ว โดยการตรวจตราตลอดเวลา
- 3.7. มีการจัดเก็บที่ถูกต้อง และตรวจตราดูแลตลอดเวลา

ข. การตรวจสอบมลพิษสิ่งแวดล้อมจากอุตสาหกรรม (Environmental Auditing)

นอกจากหลักเกณฑ์ และวิธีการพิจารณาเพื่อการประเมิน และการสำรวจภัยดังกล่าวแล้ว ปัจจุบัน แนวความคิดในเรื่องการพัฒนาระบบการตรวจสอบ และบันทึกผลมลพิษจากอุตสาหกรรม ซึ่งภาครัฐ โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ร่วมกับสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นผู้ทำการวิจัย สามารถนำมาพัฒนาใช้ร่วมกับกรณีการสำรวจและประเมินความเสี่ยงภัย ในการพิจารณาการรับประกันภัยสิ่งแวดล้อมจากมลพิษอุตสาหกรรมได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ทั้งนี้โดยเนื้อหาของรายงานวิจัยในเรื่องดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของการขอบเขตหรือรูปแบบของการตรวจสอบมลพิษ ค่าจำกัดความ หรือแม้แต่แนวทางในการจัดทำบันทึกข้อมูลเหล่านี้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับธุรกิจประกันภัยได้ เนื่องจากโดยรายละเอียดของเนื้อหาแล้วสอดคล้องต้องกันเป็นอย่างดี ซึ่งต่อไปนี้จะขออธิบายในรายละเอียดของการตรวจสอบ และบันทึกข้อมูลมลพิษจากอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของรายงานวิจัยฉบับดังกล่าว

(1) ขอบเขต และรูปแบบของการตรวจสอบมลพิษ³⁰

การตรวจสอบมลพิษมีความหมายกว้างขวางไปตามวัตถุประสงค์ของการตรวจสอบ เช่น ในศัพท์ภาษาอังกฤษ นอกจากคำว่า Audit (ซึ่งหมายถึงการตรวจสอบในที่นี้) แล้วยังมีการใช้ คำว่า Review, Survey, Surveillance, Assessment, Evaluation และ Inspection ซึ่งต่างก็มีความหมายครอบคลุมการกระทำในลักษณะของการ Audit ตรวจสอบอยู่ ด้วย ดังนั้นจึงมีผู้ที่ถือว่าการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม หรือที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า Environmental Impact Assessment (Evaluation) ; EIA ว่าเป็นการตรวจสอบ สิ่งแวดล้อม (Environmental Audit) แบบหนึ่งด้วย

ขอบเขตของการตรวจสอบและบันทึกผลมลพิษจากอุตสาหกรรมเองก็กว้างขวาง ขึ้นอยู่กับ กลยุทธ์ในการบริหารโครงการหรือกิจการที่ต้องการจะทำการตรวจสอบ และจะมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป ซึ่งในความเป็นจริงแล้วไม่ว่าจะเรียกชื่อ อยางไรก็ตามเนื้อหาสาระสำคัญก็เหมือนกัน จะแตกต่างกันก็เพียงแต่วัตถุประสงค์ ขอบเขตของการตรวจสอบรูปแบบต่าง ๆ ของการตรวจสอบ และบันทึกผลมลพิษจากอุตสาหกรรม มีดังนี้

การตรวจสอบความถูกต้อง (Compliance Auditing) ซึ่งแบ่งออกได้เป็นความ ถูกต้องตามกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบัน หรือที่คาดว่าจะมีในอนาคต หรือความถูกต้องตามนโยบายของ บริษัท เป็นต้น

³⁰สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, "การวางแผนระบบตรวจสอบ และบันทึกผลมลพิษ," เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สิงหาคม 2537. (พิมพ์ดีด)

การตรวจสอบการใช้พลังงาน (Energy Auditing)

การตรวจสอบสถานะของเสียหรือมลพิษในรูปแบบต่าง ๆ ที่โครงการหรือกิจการก่อให้เกิดขึ้น
(Waste Auditing)

การตรวจสอบสถานที่ตั้งโครงการ หรือกิจการ (Site Auditing)

การตรวจสอบกิจกรรมพิเศษ หรือกระบวนการบางอย่าง (Activity Auditing)
โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ใช้หรือกระทำกันอย่างกว้างขวางครอบคลุม หลาย ๆ โครงการ หรือกิจการ
ซึ่งอาจจะมืออยู่ในหลาย ๆ ประเทศ

การตรวจสอบประเด็นปัญหาเร่งด่วน (Issues Auditing) เช่น การตรวจสอบ
การกระทำของโครงการหรือกิจการ บางเขตพื้นที่ที่มีความอ่อนไหวต่อปัญหาสภาวะแวดล้อม

นอกจากนี้ยังมีรูปแบบอื่น ๆ อีก เช่น การตรวจสอบ เพื่อการเข้าซื้อกิจการ
(Take Over Auditing) จนกระทั่งถึงเรื่องของความปลอดภัยและอนามัย (Health &
Safety Auditing) และการตรวจสอบคุณภาพ (Quality Auditing)

(2) คำจำกัดความของการตรวจสอบ และการบันทึกผลมลพิษ

การตรวจสอบมลพิษจากอุตสาหกรรม หมายถึง การตรวจสอบหลักฐานการบันทึกข้อมูล
ด้านมลพิษอันเกิดจากการประกอบกิจการโรงงานอุตสาหกรรม ทั้งนี้เพื่อการพิสูจน์ หรือการทดสอบ
ความถูกต้องตามกฎหมายเป็นหลัก

การตรวจสอบมลพิษจากอุตสาหกรรม (Industrial Pollution Auditing หรือ
Environmental Auditing ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมลพิษจากอุตสาหกรรม) จึงเป็นการตรวจสอบ
หลักฐานการบันทึกข้อมูลมลพิษจากอุตสาหกรรมต่าง ๆ เช่น ในเรื่องของการมีระบบบำบัด การ

เดินเครื่อง การวิเคราะห์มลพิษ เป็นต้น และหลักฐานอื่น ๆ ประกอบ เช่น หลักฐานเกี่ยวกับการผลิต ตลอดจนเอกสารประกอบต่างๆ ซึ่งจะเป็นการตรวจสอบที่ใกล้เคียงกับ Environmental Compliance Auditing มากที่สุด

วัตถุประสงค์ของการตรวจสอบในลักษณะนี้ก็คือเพื่อที่จะทำให้ทราบว่า การประกอบกิจการของโรงงาน ทั้งในอดีตและปัจจุบันถูกต้องตามกฎหมาย กฎเกณฑ์ และระเบียบต่าง ๆ หรือไม่ อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับการควบคุมมลพิษต่าง ๆ การตรวจสอบในลักษณะนี้นอกจากจะทำให้ผู้ประกอบการทราบถึงข้อบกพร่องต่าง ๆ (ถ้ามี) ที่ยังไม่ครบถ้วนถูกต้องตามที่ทางราชการต้องการ เช่น การขออนุญาต การบันทึก ข้อมูล การวิเคราะห์และการรายงานแล้ว ยังเป็นพื้นฐานที่จะสามารถขยายขอบเขตของการตรวจสอบไปถึงเรื่องของการประเมินความเสี่ยง การลดปริมาณของเสียและแผนการจัดการ ซึ่งจะทำให้สามารถเพิ่มประสิทธิภาพของการผลิต เพราะใช้วัตถุดิบ พลังงาน เชื้อเพลิง และน้ำน้อยลง เป็นต้น และอาจจะมีผลิตภัณฑ์พลอยได้ หรือเกิดการหมุนเวียนของเสีย หรือนำกลับมาใช้ใหม่อีกด้วย ทำให้ต้นทุนการผลิตลดลง การตรวจสอบมลพิษอุตสาหกรรม ทำให้ค้นพบจุดบกพร่องที่สามารถแก้ไข เพื่อลดปริมาณมลพิษยังผลให้ประสิทธิภาพในการผลิตสูงขึ้น และในขณะเดียวกันการปล่อยระบายของเสียก็อยู่ในเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดด้วย

(3) แนวทางการจัดทำบันทึกข้อมูล³¹

(3.1) ข้อมูลประจำโรงงาน

(ก) สถานที่ตั้งโรงงาน แผนที่แสดงที่ตั้งโรงงานและพื้นที่ใกล้เคียงในรัศมีประมาณ 5 กิโลเมตรจากโรงงาน แสดงที่ตั้งชุมชนและสถานที่สำคัญที่มีความอ่อนไหวต่อปัญหา

³¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 3-7.

สภาวะแวดล้อม เช่น แหล่งน้ำสาธารณะ โบราณสถาน และระบุว่าท้องที่ที่เป็นที่ตั้งโรงงานนั้น อยู่ในเขตอุตสาหกรรม เขตพิทักษ์สิ่งแวดล้อม หรือเขตที่มีเงื่อนไขเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างไรบ้าง แผนที่สังเขปควรมีมาตราส่วนไม่เล็กกว่า 1:10,000

เงื่อนไขในการอนุญาตให้ตั้งและประกอบกิจการโรงงานอุตสาหกรรม

- เงื่อนไขตามที่ปรากฏในรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ในกรณีที่โรงงานเข้าข่ายต้องประเมิน อาทิเช่น มาตรการลดผลกระทบสิ่งแวดล้อม
- เงื่อนไขตามที่ได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการ หรือขยาย หรือต่อใบอนุญาต อาทิเช่น มาตรฐานการปล่อยของเสีย ระบบการบำบัดมลพิษ เครื่องจักร อุปกรณ์การจัดทำข้อมูล และการวิเคราะห์และรายงาน เป็นต้น

(ข) กรรมวิธีการผลิต ชื่อระบบการผลิต Flow Chart แสดง Input-Output ของวัตถุดิบ เชื้อเพลิง น้ำ ผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์พลอยได้ ของเสียต่างๆ การหมุนเวียน การใช้วัสดุ น้ำ และอื่นๆ (ถ้ามี)

ปริมาณการผลิต การใช้วัตถุดิบ เชื้อเพลิง และพลังงาน

บันทึกข้อมูลปริมาณการผลิต ปริมาณการใช้พลังงานและเชื้อเพลิง ชนิดและประเภท ปริมาณการใช้วัตถุดิบและประเภท รวมถึงปริมาณน้ำที่ใช้

(ค) ระบบการบำบัดมลพิษ ระบบการที่ใช้ ขนาดและขีดความสามารถในการบำบัดของแต่ละองค์ประกอบ รวมถึงขนาด จำนวน ประสิทธิภาพของเครื่องจักรกล และเครื่องมือต่าง ๆ ที่ใช้ในการบำบัด ประวัติการซ่อมบำรุงรักษา อายุการใช้งาน และการเปลี่ยนแปลงแทนประสิทธิภาพในปัจจุบัน

Flow Diagram แสดงองค์ประกอบที่สำคัญ จุดรับของเสียเข้ามาบำบัดและจุดระบายออก

งานกรณีที่เป็นภาคของเสียอันตรายระบบที่ใช้ Diagram แสดงขั้นตอนการเก็บ การทำลายฤทธิ์ การขนส่ง และการจำกัดขนาด ชี้ความสามารถของแต่ละขั้นตอนในกระบวนการ เช่น ชนิดและขนาดของที่เก็บ จำนวน ประเภท ชี้ความสามารถของยานพาหนะที่ใช้ในการขนส่ง การจัดทำ Material Safety Data Sheet

วันที่ได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการโรงงาน และวันสำคัญอื่นๆ

วันเดือนปีที่ได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการโรงงาน วัน เดือน ปี ที่ได้รับอนุญาตให้ขยายโรงงาน หรือต่อใบอนุญาต หรือรับโอนกิจการโรงงานมาดำเนินการ

(ง) ข้อมูลการผลิต

ข้อมูล Output

ปริมาณการผลิต ผลิตภัณฑ์

ระบุประเภทของผลิตภัณฑ์ จำนวน ปริมาณ มูลค่าที่ผลิตได้ในแต่ละวัน สรุปยอดรายเดือน และรายปี

ผลิตภัณฑ์พลอยได้ (ถ้ามี)

ระบุประเภทของผลิตภัณฑ์พลอยได้ จำนวน ปริมาณ มูลค่าที่ได้รับในแต่ละวัน สรุปยอดรายเดือน และรายปี

ปริมาณน้ำเสีย

บันทึกปริมาณน้ำเสียจากกระบวนการผลิตที่จะส่งไปบำบัดที่โรงบำบัดน้ำเสีย หรือที่จะเก็บไว้เพื่อคอกการขนไปบำบัด ณ ที่อื่น หรือรอเวลาบำบัดหรืออื่น ๆ ที่ระบายน้ำเสียนี้ควรแยกจากที่ระบายน้ำทั่วไป เช่น น้ำฝน หรือน้ำเสียจาก Unit Operation อื่น ในกรณีที่ไม่ได้แยกไว้ให้ประมาณปริมาณน้ำเสียให้ได้ค่าที่ใกล้เคียงที่สุด สรุปค่ารายวัน รายเดือน และรายปีของแต่ละ Unit Operation (UO)

ปริมาณอากาศเสีย

บันทึกปริมาณอากาศเสียจากกระบวนการผลิตที่แต่ละจุดที่มีการระบายออก แล้วบันทึกไว้เป็นรายวัน สรุปเป็นรายเดือน และรายปี ในกรณีที่สามารถแบ่งกระบวนการผลิตออกเป็น UO ได้ก็ให้บันทึกสรุปแต่ละ UO ๆ ไป

ปริมาณกากของเสีย

บันทึกปริมาณกากของเสียของแต่ละจุดกำเนิดในขั้นตอนการผลิต สรุปรวมสำหรับแต่ละ UO เป็นค่ารายวัน รายเดือน และรายปี การบันทึกนี้บันทึกทั้งปริมาณที่จะต้องเก็บ และปริมาณที่ขนไปกำจัดนอกสถานที่

หมายเหตุ : ในการบันทึกถ้าสามารถแยก Wastewater Streams, Emission Stacks และประเภทกากของเสียได้ การบันทึกก็ให้บันทึกแยกจากกันเป็นรายการ ๆ แยกต่างกันอย่างออกไป

ข้อมูล Input

ปริมาณการใช้วัตถุดิบ

ระบุประเภทของวัตถุดิบที่ใช้ จำนวน ปริมาณ มูลค่า ของแต่ละวัน สรุปยอดรายเดือน และรายปี

ปริมาณการใช้เชื้อเพลิง

ระบุประเภทของเชื้อเพลิงที่ใช้ ปริมาณ มูลค่า ของแต่ละวัน สรุปยอดรายเดือน และรายปี

ปริมาณการใช้พลังงานไฟฟ้าและมูลค่า

ระบุจำนวนหน่วยและมูลค่าพลังงานไฟฟ้าที่ใช้ในแต่ละวัน สรุปยอดรายเดือน และรายปี

ปริมาณการใช้น้ำ

ระบุปริมาณการใช้น้ำในแต่ละวันและมูลค่า สรุปยอดรายเดือน และรายปี ถ้าการใช้น้ำผันแปรตามช่วงเวลาของวัน ระบุอัตราส่วนระหว่างปริมาณสูงสุด และค่าเฉลี่ยของแต่ละวัน ถ้าการใช้น้ำผันแปรตามฤดูกาล ระบุอัตราที่แสดงการผันแปรด้วย

ปริมาณการใช้สารเคมี สารชีวภาพ และอื่น ๆ เช่น Catalysts

ระบุประเภท ชนิด สูตรทางเคมี ชื่อตัวจุลินทรีย์ ปริมาณและมูลค่าที่ใช้เป็นรายวัน สรุปยอดรายเดือน และรายปี

น้ำเพื่อการผลิต

บันทึกการได้มาซึ่งน้ำเพื่อการผลิต เช่น มีโรงผลิตน้ำประปาจากแหล่งน้ำผิวดินเอง หรือบ่อบาดาล หรือใช้น้ำจากการประปาของทางราชการ ระบุกรรมวิธีการผลิต ขนาดความสามารถ

งานการผลิต การกักเก็บน้ำดิบ และน้ำที่บำบัดแล้ว ตลอดจนการแจกจ่ายน้ำไปยังส่วนต่าง ๆ ของโรงงาน

ปริมาณการใช้อากาศเพื่อการเผาเชื้อเพลิงและเพื่อการผลิต

บันทึกปริมาณอากาศที่ใช้ในการเผาเชื้อเพลิง เช่น เพื่อให้ความร้อนแก่หม้อไอน้ำ เพื่อผลิตไอน้ำและน้ำร้อน และปริมาณอากาศที่ใช้ในกระบวนการผลิตแยกเป็นแต่ละ Unit Operation งานกรรมที่สามารถกระทำได้ สรุปข้อมูลเป็นรายวัน รายเดือน และรายปี

หมายเหตุ : งานกรรมที่กระบวนการผลิตสามารถแบ่งได้เป็น Unit Operation บันทึก Input - Output ของแต่ละวัน Unit Operation (ถ้าทำได้)

(3.2) ข้อมูลการบำบัดมลพิษ

(ก) ระบบบำบัดมลพิษทางน้ำ

ปริมาณน้ำเสียและน้ำทิ้ง

บันทึกข้อมูลระบุปริมาณน้ำเสียที่เข้ามาสู่โรงบำบัด และปริมาณน้ำทิ้งที่ผ่านการบำบัดแล้ว เป็นข้อมูลรายวัน สรุปยอดประจำเดือน และประจำปี

ระบุวิธีการวัดปริมาณน้ำ และการบันทึกข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้

การวิเคราะห์ลักษณะสมบัติของน้ำเสียและน้ำทิ้ง

การวิเคราะห์และบันทึกค่าของพารามิเตอร์ต่าง ๆ ที่แสดงลักษณะสมบัติของน้ำเสียและน้ำทิ้ง ระบุวิธีการเก็บตัวอย่าง วิธีวิเคราะห์และเครื่องมือที่ใช้

สรุปข้อมูลเป็นรายวัน รายเดือน และประจำปี ระบุด้วยว่าพารามิเตอร์ตัวใดมีค่าเกินมาตรฐานกี่ครั้งต่อเดือน และต่อปี

ปริมาณการใช้สารเคมีและสารชีวภาพ

บันทึกข้อมูลแสดงปริมาณ ชนิด ประเภท และมูลค่าของสารเคมี และสารชีวภาพ ที่ใช้ในการบำบัดน้ำเสีย และสรุปยอดเป็นรายวัน รายเดือน และรายปี

ปริมาณกากตะกอน

บันทึกปริมาณกากตะกอนที่เกิดขึ้นจากแต่ละองค์ประกอบของการบำบัด เช่น ตะแกรง ถังตกตะกอนปฐมภูมิ ถังตกตะกอนทุติยภูมิ และอื่นๆ ระบุวิธีการเก็บ ทาหลายฤทธิ์ และการกำจัดด้วย

ปริมาณการใช้พลังงานไฟฟ้าและเชื้อเพลิงอื่น ๆ

บันทึกข้อมูลแสดงปริมาณหน่วยไฟฟ้า และมูลค่าที่ใช้ในการบำบัดน้ำเสีย สรุปยอด เป็นรายวัน รายเดือน และรายปี หากมีการใช้เชื้อเพลิงอย่างอื่น ในการบำบัด บันทึกข้อมูลแสดง ปริมาณการใช้งาน มูลค่า สรุปยอดเป็นรายวัน รายเดือน และรายปีด้วย

การนำน้ำกลับไปใช้และสิ่งพลอยได้อื่น ๆ

หากมีการนำน้ำที่ผ่านการบำบัดแล้วไปใช้ประโยชน์ หรือมีพลอยได้เกิดขึ้นจากการบำบัด เช่น Bio-gas บันทึกข้อมูลแสดงปริมาณ และมูลค่า ประจำวัน สรุปยอดเป็นรายเดือน และรายปีด้วย

การตรวจเฝ้าระวังคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำ

บันทึกการเก็บตัวอย่างน้ำ เพื่อวิเคราะห์หาลักษณะสมบัติ ความถี่ทาง วิธีการเก็บ และวิเคราะห์หาค่าพารามิเตอร์ที่ควบคุม ตลอดจนข้อมูลเกี่ยวกับสถานีเก็บตัวอย่างเหนือน้ำและท้ายน้ำ จากโรงงาน

การซ่อมแซมและบำรุงรักษา

บันทึกรายการ แสดงการซ่อมแซม และบำรุงรักษาเครื่องจักร อุปกรณ์ และรายการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ระบุสาเหตุทางเทคนิค ระยะที่ใช้ในการซ่อมแซมบำรุงรักษา จัดให้มี Log Book ของแต่ละเครื่องจักร และอุปกรณ์ที่สำคัญ

บุคลากร

บันทึกจำนวนบุคลากรระดับต่างๆ วุฒิ ระดับเงินเดือน และจำนวนชั่วโมงการทำงานแต่ละวัน สรุปเวลาทำงานรายเดือน และรายปี

ค่าใช้จ่าย

บันทึกค่าใช้จ่ายต่าง ๆ รวมค่าเสื่อมราคาของเครื่องจักร อุปกรณ์ สิ่งปลูกสร้าง เพื่อให้สามารถคิดคำนวณค่าใช้จ่ายต่อลูกบาศก์เมตรของน้ำเสียที่บำบัด

การเปลี่ยนแปลงที่เป็นสาระสำคัญ

บันทึกการเปลี่ยนแปลงที่เป็นสาระสำคัญที่ผิดเพี้ยนไปจากเดิมที่เคยได้รับอนุญาตให้ใช้งาน การประกอบกิจการโรงงานในเชิงประสิทธิภาพและขีดความสามารถในการบำบัด เช่น เครื่องจักร อุปกรณ์ที่สำคัญ วันที่ทำการเปลี่ยนแปลง มูลค่าของการเปลี่ยนแปลง

หมายเหตุ: ในกรณีที่มีการ Pre-treat หรือแยกกัน Treat ของแต่ละ Wastewater Streams ก็ให้บันทึกแยกจากกันเป็นรายการ ๆ ไป

(ข) ระบบบำบัดมลพิษทางอากาศ

ปริมาณและลักษณะสมบัติของอากาศเสีย

บันทึกปริมาณและลักษณะสมบัติของอากาศเสียที่ระบายออกจากแต่ละจุดปล่อยอากาศเสีย เพื่อสรุปเป็นแต่ละ UO และเพื่อเป็นข้อมูลประจำวัน ประจำเดือน และประจำปี บันทึกการเปลี่ยนแปลงในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงการผลิต เนื่องจากเปลี่ยนชนิดของวัตถุดิบ หรือประเภทของผลิตภัณฑ์

งานกรณีที่ไม่สามารถจะวัดได้ด้วยเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ อาจใช้การคำนวณโดยใช้หลัก Stoichiometric และ Load Factors

ลักษณะสมบัติของอากาศที่ผ่านการบำบัดแล้ว

บันทึกคุณสมบัติของอากาศที่ผ่านการบำบัดแล้ว เช่น เพื่อขจัดฝุ่นละออง ไอ ก๊าซ เขม่า แก๊สพิษ หรือมลพิษอากาศในรูปแบบอื่นใดที่มีการประกาศควบคุม

ปริมาณการใช้น้ำ

งานกรณีที่ระบบบำบัดมลพิษทางอากาศต้องใช้น้ำในกระบวนการ ให้บันทึกปริมาณน้ำใช้แล้ว ทำรายงานสรุปเป็นรายวัน รายเดือน และรายปี

ปริมาณการใช้พลังงานไฟฟ้าและเชื้อเพลิง

งานกรณีที่ระบบบำบัดมลพิษทางอากาศต้องใช้พลังงานไฟฟ้า หรือเชื้อเพลิงอย่างอื่น ให้บันทึกหน่วยไฟฟ้าและปริมาณ ชนิดและประเภทของเชื้อเพลิงที่ใช้เป็นรายวัน แล้วสรุปเป็นยอดประจำเดือน และประจำปี

ปริมาณน้ำเสีย

บันทึกปริมาณน้ำเสียรายวัน สรุปยอดรายเดือนและรายปี พร้อมรายการหรือไดอะแกรมแสดงการนำน้ำเสียนี้ไปบำบัด

ปริมาณการของเสียจากการบำบัด

บันทึกปริมาณการของเสียเนื่องจากการบำบัดมลพิษทางอากาศ พร้อมบันทึกการเก็บ
ขนส่ง ทาลายฤทธิ์ และการกำจัดกาก

การซ่อมแซมและบำรุงรักษา

บันทึกรายการซ่อมแซมและบำรุงรักษาเครื่องจักรอุปกรณ์ และรายการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
ข้อ ระบุสาเหตุทางเทคนิค ระยะเวลาที่ใช้ในการซ่อมแซมบำรุงรักษา จัดให้มี Log Book
ของแต่ละเครื่องจักรอุปกรณ์ที่สำคัญ ๆ

บุคลากร

บันทึกจำนวนบุคลากรระดับต่าง ๆ วุฒิ ระดับเงินเดือน และจำนวนชั่วโมงทำการ
แต่ละวัน สรุปเวลาทำงานรายเดือน และรายปี

ค่าใช้จ่าย

บันทึกค่าใช้จ่ายต่าง ๆ รวมค่าเสื่อมราคาของเครื่องจักร อุปกรณ์ สิ่งปลูกสร้าง
เพื่อทำให้สามารถคิดคำนวณค่าใช้จ่ายต่อลูกบาศก์เมตรของอากาศที่บำบัด

การเปลี่ยนแปลงที่เป็นสาระสำคัญ

บันทึกการเปลี่ยนแปลงที่เป็นสาระสำคัญที่ทำให้ระบบบำบัดมลพิษทางอากาศผิดไปจาก
เดิมที่ได้เคยรับอนุญาตไว้เช่น เชิงประสิทธิภาพหรือขีดความสามารถในการบำบัด ตลอดจนมูลค่าของ
การเปลี่ยนแปลง และวันที่ทำการเปลี่ยนแปลง

(ค) ระบบบำบัด หรือจัดการของเสียอันตราย

ชนิด ประเภท และปริมาณของกากของเสียอันตราย

บันทึกปริมาณกากของเสียอันตราย แยกชนิดและประเภทที่เกิดขึ้นแต่ละวัน แล้วสรุปยอดรายเดือนและรายปี

วิธีการเก็บ รวบรวม การขนส่ง การทำลายฤทธิ์ และการกำจัด

บันทึกวิธีการเก็บ รวบรวม เครื่องมือ อุปกรณ์ที่ใช้ ใ้ นกรณีส่งไปทำลายฤทธิ์และกำจัดนอกโรงงาน บันทึกวิธีการขนส่ง การทำลายฤทธิ์ และการกำจัด แสดงวิธีการติดตาม กากกับเพื่อออกชนิด ประเภท และระดับอันตราย และวิธีการควบคุมในทุกขั้นตอน --

ใ้ นกรณีที่ทำลายฤทธิ์และกำจัดภายในโรงงานเอง บันทึกวิธีการทำลายฤทธิ์ และการกำจัด แสดงรายละเอียดกระบวนการเครื่องจักร อุปกรณ์ที่ใช้ ตลอดจนวิธีการจัดการกับมลพิษที่เกิดจากกากของเสียอันตราย

ปริมาณการใช้ เชื้อเพลิงและพลังงานไฟฟ้า

บันทึกปริมาณการใช้ เชื้อเพลิงและ/หรือพลังงานไฟฟ้า

การเปลี่ยนแปลงที่เน้นสาระสำคัญ

บันทึกรายการการเปลี่ยนแปลงที่เป็นสาระสำคัญที่ทำให้ระบบบำบัด หรือจัดการของเสียอันตรายผิดไปจากเดิมที่เคยได้รับอนุญาตใช้ก่อนหน้าในเชิงประสิทธิภาพหรือขีดความสามารถในการบำบัด ตลอดจนมูลค่าของการเปลี่ยนแปลงและวันที่มีการดำเนินการ

4.3.2. การพิจารณากำหนดเงื่อนไข ความคุ้มครอง และข้อจำกัดแห่งความรับผิด
(โดยผลของสัญญา)

สิ่งสำคัญในกรมธรรม์ประกันภัยก็คือเงื่อนไขในกรมธรรม์ประกันภัย ซึ่งตามปกติแล้วเป็นเงื่อนไขเดียวกันกับเงื่อนไขของสัญญาประกันภัยนั้น ทั้งนี้เนื่องจากตามกฎหมายบัญญัติให้ผู้รับประกันภัยส่งมอบกรมธรรม์ประกันภัย อันมีข้อความถูกต้องตามสัญญานั้นแก่ผู้เอาประกันภัยฉบับหนึ่ง เงื่อนไขในสัญญาประกันภัยนั้นตามกฎหมายอังกฤษอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ชนิดคือ

1. เงื่อนไขโดยปริยาย (Implied Conditions) เป็นเงื่อนไขที่ไม่ได้เขียนไว้ชัดเจน ในกรมธรรม์ประกันภัยแต่ถือว่าตามกฎหมายกรมธรรม์ประกันภัยทุกฉบับจะต้องมีเงื่อนไขโดยปริยายเหล่านี้บังคับระหว่างผู้เอาประกันภัยและผู้รับประกันภัย เพื่อความสมบูรณ์ของกรมธรรม์ประกันภัยคือ

1.1. ผู้เอาประกันภัยต้องมีส่วนได้เสียในวัตถุที่เอาประกันภัย ซึ่งในกรมธรรม์ประกันภัยโดยทั่วไปผู้เอาประกันภัยจะต้องมีส่วนได้เสียทั้งในขณะที่ทำสัญญาประกันภัยและในขณะที่เกิดวินาศภัย

1.2. คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายได้ปฏิบัติตามหลักสุจริตอย่างยิ่ง (Utmost Good Faith) ในการเจรจา ทำสัญญาประกันภัยเพื่อนำไปสู่การออกกรมธรรม์ประกันภัย ตามหลักกฎหมายอังกฤษนั้น บังคับทั้งฝ่ายผู้เอาประกันภัย และผู้รับประกันภัย ให้ปฏิบัติตามหลักสุจริตอย่างยิ่งอย่างเคร่งครัด กล่าวคือ ผู้เอาประกันภัยจะต้องเปิดเผยข้อความจริง (Disclosure) และไม่แถลงข้อความอันเป็นเท็จ (Misrepresentation) และในบางกรณีผู้เอาประกันภัยจะต้องให้การรับรองข้อความจริงใดๆ ซึ่งจะต้องมีอยู่ หรือยึดถือปฏิบัติอยู่ตลอดอายุของสัญญาประกันภัย ซึ่งเรียกว่าการรับรอง (Warranties) ส่วนผู้รับประกันภัยนั้นจะต้องพิจารณารับประกันภัยด้วยความสุจริต หากทราบว่า

วัตถุที่เอาประกันภัยนั้นได้พ้นสภาพการเสี่ยงภัยไปแล้วก็ดี หรือไม่มีโอกาสของการเสี่ยงภัยอีกต่อไปก็ดี ผู้รับประกันภัยจะรับประกันภัยนั้นไว้ไม่ได้ และผู้รับประกันภัยจะต้องใช้ความรู้ความชำนาญในการรับประกันภัยด้วยความสุจริตรอบคอบ (Prudent Underwriter)

1.3. วัตถุที่เอาประกันภัยได้มีอยู่จริงทั้งในขณะทำสัญญาประกันภัย และในขณะที่เกิดวินาศภัยขึ้น ทั้งนี้หากปรากฏว่าในขณะทำสัญญาประกันภัยไม่มีวัตถุที่เอาประกันภัย กรณีย่อมเห็นได้ว่าการเสี่ยงภัยตามกรมธรรม์ประกันภัยย่อมไม่อาจเกิดขึ้นได้ และเมื่อเกิดวินาศภัยขึ้น ไม่ปรากฏว่ามีวัตถุที่เอาประกันภัยได้รับความเสียหาย สัญญาประกันภัยนั้นย่อมไม่มีผลคุ้มครองความเสียหายนั้นได้เลย

1.4. วัตถุที่เอาประกันภัยนั้นสามารถกำหนดได้แน่นอน ไม่ว่าจะเป็นการประกันภัยชนิดใด การประกันภัยเกี่ยวกับความรับผิด ก็สามารถทราบได้ว่ากรมธรรม์ประกันภัยนั้นคุ้มครองความรับผิดของใคร ในความรับผิดอะไร เป็นต้น

2. เงื่อนไขโดยชัดแจ้ง (Express Conditions) เงื่อนไขชนิดนี้จะมีปรากฏเป็นตัวอักษรในกรมธรรม์ประกันภัยชนิดต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ของกรมธรรม์ประกันภัยชนิดนั้น ซึ่งสามารถแบ่งเงื่อนไขลายลักษณ์อักษรนี้ออกได้เป็น 2 กรณีคือ

2.1. เงื่อนไขทั่วไป (General Conditions) เงื่อนไขชนิดนี้จะพิมพ์ไว้ในกรมธรรม์ประกันภัย และใช้สำหรับกรมธรรม์ประกันภัยทุกชนิดที่ออกให้แก่ผู้เอาประกันภัยเป็นเงื่อนไขที่กำหนดให้ผู้เอาประกันภัยต้องปฏิบัติตามหลักทั่วไป เช่น การแจ้งเหตุวินาศภัยให้ผู้เอาประกันภัยทราบโดยไม่ชักช้า ช้อยกเว้นการคุ้มครองมาตรฐาน วิธีการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน การเฉลี่ยความรับผิดระหว่างผู้รับประกันภัยด้วยกัน และวิธีการอนุญาโตตุลาการ เป็นต้น

2.2. เงื่อนไขเฉพาะกรณี (Particular Conditions) เงื่อนไขชนิดนี้เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์หรือยกเว้นความสัมพันธ์อันกรรมธรรม์ประกันภัยเป็นเงื่อนไขที่กำหนดความรับผิดชอบของผู้เอาประกันภัยและผู้รับประกันภัยไว้อย่างแน่นอน นอกจากนี้ยังรวมถึงเงื่อนไขข้อคุ้มครองพิเศษที่ยกเว้นพิเศษ หรือการรับรองพิเศษที่ปรากฏเป็นข้อความในกรรมธรรม์ประกันภัย หรือใบแนบท้ายกรรมธรรม์ประกันภัย หรือเอกสารสลักหลังกรรมธรรม์ประกันภัย ซึ่งล้วนแต่เป็นข้อความที่มีผลบังคับกับผู้สัญญาประกันภัยให้ปฏิบัติตามอย่างใดอย่างหนึ่งหรือไม่ปฏิบัติตามอย่างใดอย่างหนึ่ง มิฉะนั้นกรรมธรรม์ประกันภัยนั้นไม่มีผลบังคับได้ตามกฎหมาย

ตามกฎหมายไทยไม่มีข้อบัญญัติเกี่ยวกับเงื่อนไขในสัญญาประกันภัยไว้เป็นพิเศษ แตกต่างกับสัญญาชนิดอื่น ฉะนั้นลักษณะของเงื่อนไขของสัญญาประกันภัยหรือเงื่อนไขในกรรมธรรม์ประกันภัยคงอยู่ตามบังคับของสัญญาทั่วไป ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กรณีคือ

1. ข้อความทานองเป็นเงื่อนไขบังคับก่อน ซึ่งจะต้องพิจารณาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 145 วรรคแรก และมาตราอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ ถ้าผู้สัญญาตกลงกันให้สัญญาประกันภัยเป็นผลต่อเมื่อมีเหตุการณ์อันใดอันหนึ่งขึ้นในอนาคตและไม่แน่นอน สัญญาประกันภัยย่อมจะมีผลต่อเมื่อเงื่อนไขนั้นสำเร็จแล้ว หากไม่มีเหตุการณ์ที่ทำให้เงื่อนไขสำเร็จแล้ว สัญญาประกันภัยนั้นจะไม่มีผลตามกฎหมาย ถือว่าสัญญาประกันภัยนั้นจะยังไม่เกิดขึ้นนั่นเอง³² ตัวอย่างเช่น ทำสัญญาประกันภัยโดยมีเงื่อนไขในกรรมธรรม์ประกันภัยว่า สัญญาประกันภัยจะมีผลผูกพันต่อเมื่อผู้เอาประกันภัยได้ชำระเบี้ยประกันภัยให้แก่ผู้รับประกันภัยครบถ้วนแล้ว ดังนี้ ถือได้ว่าเป็นสัญญาประกันภัยที่มีเงื่อนไขบังคับก่อน และถ้าหากผู้เอาประกันภัยยังมิได้ชำระเบี้ยประกันภัย สัญญาประกันภัยก็ยังไม่จะมีผลบังคับ

³²สิทธิโชค ศรีเจริญ, ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับประกันภัย, หน้า 149.

2. ข้อความทานองเป็นเงื่อนไขบังคับหลัง ซึ่งจะต้องพิจารณาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 145 วรรคสองและมาตราอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ ถ้าคู่สัญญาตกลงกันให้สัญญาประกันภัยสิ้นสุดเมื่อมีเหตุการณ์อันใดอันหนึ่งขึ้นในอนาคตและไม่แน่นอน สัญญาประกันภัยย่อมจะสิ้นสุดเมื่อเงื่อนไขนั้นสำเร็จแล้ว โดยไม่ต้องบอกกล่าว หรือบอกเลิกสัญญาแต่อย่างใด

3. ข้อความทานองเป็นเงื่อนไขจำกัดความรับผิดของผู้รับประกันภัย ข้อความทานองนี้จะปรากฏอยู่มากในกรมธรรม์ประกันภัยที่ผู้รับประกันภัยออกให้แก่ผู้เอาประกันภัย ดังเหตุผลที่ได้เคยกล่าวแล้วว่า เนื่องจากผู้รับประกันภัยเป็นผู้เขียนกรมธรรม์ประกันภัยเอง จึงย่อมจะต้องหาทางจำกัดความรับผิดของฝ่ายตนให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เงื่อนไขชนิดนี้มีลักษณะคล้ายกับเงื่อนไขเฉพาะกรณี (Particular Conditions) ดังกล่าวข้างต้น ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับความคุ้มครอง หรือยกเว้นความคุ้มครองตามกรมธรรม์ประกันภัย และเป็นเงื่อนไขที่กำหนดความรับผิดของผู้สัญญาประกันภัยไว้อย่างชัดเจน หากคู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งงดเว้นไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขชนิดนี้ ก็จะทำให้เสียสิทธิเรียกร้องตามสัญญาประกันภัย หรือเป็นผลให้สัญญาสิ้นสุดลง คล้ายเงื่อนไขบังคับหลังดังกล่าวมาแล้ว³³

จึงเห็นได้ว่า ในกรณีที่ข้อความในกรมธรรม์ประกันภัยได้กำหนดเป็นเงื่อนไขไว้ชัดเจนว่า ถ้าผู้เอาประกันภัยไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขเหล่านั้น จะทำให้ผู้รับประกันภัยพ้นความรับผิด หากผู้เอาประกันภัยละเลยมิได้ปฏิบัติตาม กรณีก็ย่อมจะต้องเป็นไปตามสัญญาแต่ถ้าในกรณีใดข้อความตามที่ปรากฏในกรมธรรม์ประกันภัยไม่ชัดเจนหรือมีกรณีเป็นที่สงสัย ศาลก็มักจะตีความไปในทางให้เป็นประโยชน์แก่ผู้เอาประกันภัย

³³เรื่องเดียวกัน.

รูปแบบของความคุ้มครองตามกฎหมาย

ผู้รับประกันตระหนักถึง ความร้ายแรงที่เพิ่มมากขึ้น และกังวล เนื่องจากความรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอก ตามกฎหมายโดยเฉพาะในแง่ของความเสียหายในสิ่งแวดล้อม ซึ่งถูกพัฒนาขึ้นมาเป็นลำดับ เนื่องจาก

- สิทธิความรับผิดโดยเคร่งครัด (Strict liability) ซึ่งจะเกิดขึ้น หากเป็นความผิดของผู้ก่อมลพิษในการทำให้เกิดความเสียหาย
- ความแตกต่างและการขยายตัวของความเสียหายซึ่งในทางกฎหมายถูกอ้างต่อผู้ก่อมลพิษ ไม่ว่าจะเป็นภัยต่อความบาดเจ็บทางร่างกาย, ความเสียหายของทรัพย์สิน, ความสูญเสียทางนิเวศวิทยา และความสูญเสียทางเศรษฐกิจ

การวิเคราะห์รูปแบบที่การประกันภัยให้ความคุ้มครองที่สําคัญอยู่ในต่างประเทศ³⁴ ซึ่งการประกันภัยสำหรับผู้ก่อมลพิษยังคงเป็นรูปแบบของการประกันภัยความรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอก

ก) ธรรมเนียมจะไม่คุ้มครองถึงผลที่สืบเนื่องหรือผลที่เกิดขึ้นภายหลัง ซึ่งเกิดจากการถูกลงโทษ เช่น ค่าธรรมเนียมในการลงโทษผู้ก่อมลพิษ, การหยุดชะงักของงาน, ค่าใช้จ่ายในการควบคุมมลพิษและการหยุดปฏิบัติงาน

ข) ธรรมเนียมไม่ได้คุ้มครองความเสียหายโดยตรงที่เกิดจากมลพิษ แต่จะคุ้มครองความเสียหายที่เกิดจากความรับผิดของผู้เอาประกัน

³⁴OECD., Compensation for Pollution Damage, p. 128.

การเรียกร้องทางบริษัทประกันภัยจะยังคงไม่จ่ายค่าสินไหมทดแทนหาที่จนกว่าจะเกิดความ
รับผิดชอบตามกฎหมายของผู้ก่อมลพิษ ซึ่งถือได้ว่าเป็นเรื่องที่ค่อนข้างลำบาก ทั้งนี้เพราะ

1. มลพิษที่เกิดกับผู้เอาประกันนั้นมักจะอยู่ในพื้นที่ที่เป็นเขตอุตสาหกรรมหนาแน่นมาก
ดังนั้นการพิสูจน์จึงทำได้ยากเนื่องจากมีจำนวนผู้ก่อมลพิษมาก
2. ผู้เอาประกันไม่ได้คำนึงถึงข้อกำหนดทางการบริหาร, กฎทางการค้า หรือละเมิด
ข้อกำหนดในการป้องกัน
3. ความสัมพันธ์อย่างมีเหตุผล ระหว่างข้อเท็จจริงของมลพิษที่อ้างความเสียหายทั้ง
หมดของผู้เอาประกัน

ในกรณีของมลพิษสะสม (Synergic Pollution) ยังคงมีปัญหาเพราะ Synergic
Pollution คือ การรวมตัวหรือสะสมของมลพิษซึ่งไม่ได้ก่อมลพิษโดยบุคคลคนเดียว ในกรณี
ส่วนใหญ่ความรับผิดชอบจะเกิดขึ้น หลังจากกระบวนการและการสำรวจ นอกจากนั้นความรับผิดชอบต่อ
บุคคลภายนอกบางครั้งไม่เหมาะสม สำหรับความเสียหายที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติซึ่งก่อให้เกิดมลพิษ
บ่อยครั้ง จุดมุ่งหมายของข้อกำหนดในปัจจุบันในประเทศต่าง ๆ ส่วนใหญ่เพื่อเอื้ออำนวยประโยชน์
แก่สมาคมป้องกันสิ่งแวดล้อม

เกณฑ์หรือบรรทัดฐานของสิ่งที่สามารถเอาประกันได้ สำหรับบริษัทผู้รับประกันภัยได้แก่

1. เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นอุบัติเหตุ อันเป็นสาเหตุให้เกิดมลพิษ ซึ่งต้องเป็นเหตุการณ์
ร้ายแรงอันไม่เป็นเหตุการณ์ปกติ และไม่สามารถทราบล่วงหน้า บริษัทผู้รับประกันพยายามที่จะหลีกเลี่ยง
สิ่งที่จะคุ้มครองเหตุการณ์ที่ทราบได้ล่วงหน้าและไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ที่เกิดจากกิจกรรมของ
ผู้เอาประกัน
2. ความยินยอมของผู้เอาประกันภัยในการวางเงื่อนไขหรือกฎเกณฑ์ด้านมาตรฐาน
ในการป้องกันสิ่งแวดล้อม บริษัทผู้รับประกันปฏิเสธที่จะรับประกันในความผิดพลาดอย่างมีสติ และ/

หรือจงใจของผู้เอาประกันในการก่อให้เกิดความเสียหายจากมลพิษ

3. การเกิดอย่างฉับพลันของสาเหตุแห่งความเสียหาย ในความคิดเห็นของบริษัทผู้รับประกัน มีบางรายที่เห็นควรที่จะให้ความคุ้มครองเฉพาะเหตุการณ์ฉับพลัน ดังนั้นเกณฑ์ที่นำมาใช้กำหนดคือ จะต้องเป็นเหตุการณ์ที่ไม่สามารถทราบล่วงหน้าได้

ในการพิจารณาว่าภัยใดสามารถเอาประกันภัยได้ จะพิจารณาจากความแตกต่างของมลพิษที่เกิดขึ้นดังนี้

1. มลพิษเกิดขึ้นอย่างจงใจ หรือสามารถคาดการณ์ได้ล่วงหน้า หมายถึง มลพิษที่มีสาเหตุมาจากการกระทำที่เกิดจากความจงใจหรือสามารถเล็งเห็น หรือคาดคะเนถึงผลที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในการก่อให้เกิดมลพิษสิ่งแวดล้อมของผู้ก่อมลพิษ พฤติกรรมซึ่งเป็นการจงใจเช่นนี้ไม่สามารถเอาประกันภัยได้ เนื่องมาจากการประกันภัยไม่สามารถคุ้มครองความผิดเนื่องมาจากการกระทำอย่างจงใจหรือสามารถคาดการณ์ถึงผลที่จะเกิดขึ้นได้ล่วงหน้า

2. มลพิษที่เกิดจากการไม่ไตร่ตรองหรือการประมาทเลินเล่อ ซึ่งไม่ใช่การจงใจก่อให้เกิดมลพิษ หากแต่ผู้ก่อมลพิษผิดพลาดในการป้องกันสิ่งแวดล้อมตามข้อกำหนด และจากการไม่ไตร่ตรองนี้เป็นสาเหตุให้เกิดมลพิษ แต่ถ้าหากการไม่ไตร่ตรองนั้นเกิดจากการกระทำของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับผู้เอาประกัน (ซึ่งไม่รวมถึงกรณีที่เป็นลูกจ้างของผู้เอาประกันภัย) บริษัทผู้รับประกันจะตัดสินว่าผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นนั้นไม่สามารถเอาประกันภัยหรือให้ความคุ้มครองได้

3. มลพิษที่เกิดจากอุบัติเหตุ แม้ว่าทุกวันนี้บริษัทผู้รับประกันภัยจะจำกัดความคุ้มครองเฉพาะมลพิษที่เกิดจากสาเหตุอันเป็นอุบัติเหตุ (คำว่า "อุบัติเหตุ" หมายถึง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทันทีทันใด และไม่สามารถทราบล่วงหน้าได้) จากความคิดเห็นของผู้เอาประกันที่ว่า เงื่อนไขของการเกิดอย่างฉับพลันยังไม่เหมาะสม ซึ่งมีผู้ชี้ให้เห็นว่า ปัญหาในขณะที่เกิดมลพิษโดยการปล่อยของเสียลงน้ำ แม่น้ำ หรืออากาศ ซึ่งง่ายที่จะพิจารณาว่า สิ่งที่ปล่อยออกมาเป็นสาเหตุโดยตรงหรือสาเหตุ

ต่อเนื่อง ในทางกลับกัน ก็ยากที่จะอ้างหรือให้เหตุผลว่าเป็นสาเหตุหลักจากการปล่อยฝุ่น เสียง กลิ่น การสิ้นสະเทือน รั้งสี ซึ่งประกอบกันทำให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม จากประเด็นดังกล่าว ยังคงเป็นปัญหาสืบเนื่องอยู่ ดังนั้นการที่บริษัทประกันภัยจะคุ้มครองมลพิษดังกล่าวหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับข้อตกลงคุ้มครองพิเศษเป็นรายๆ ไป

4. มลพิษจากกากหรือส่วนเหลือทิ้ง เกิดจากการปล่อยหรือแพร่ของปริมาณของสารในลักษณะที่พอประมาณซึ่งไม่สามารถกำจัดได้ แม้ว่าจะมีมาตรฐานการควบคุมและป้องกันที่ถูกตรวจตราอย่างเข้มงวด ซึ่งสามารถก่อให้เกิดความเสียหายหรือบาดเจ็บได้ การพิจารณาจะดูว่า การปล่อยนั้นเป็นการกระทำอย่างจงใจหรือไม่และสามารถทราบล่วงหน้าได้หรือไม่ โดยหลักการแล้ว มลพิษประเภทนี้ไม่สามารถเอาประกันภัยได้ เพราะไม่ใช่ผลที่ได้จากอุบัติเหตุ แต่เป็นการจงใจปล่อยสารมลพิษโดยผู้เอาประกันภัย สถานการณ์เช่นนี้ เกิดขึ้นบ่อยครั้งในทางปฏิบัติ บริษัทผู้รับประกันภัยสามารถให้ความคุ้มครองมลพิษนี้ได้ เฉพาะในกรณีที่เกิดจากการกระทำนั้นเป็นการไม่ไตร่ตรอง

5. มลพิษที่เกิดจากการสะสม (Synergic Pollution) หมายถึง มลพิษที่เป็นผลมาจากการเพิ่มหรือรวมกันของสิ่งที่ปล่อยออกมาจากโรงงานอุตสาหกรรมหลายๆ แห่ง ซึ่งแต่ละรายไม่ได้ก่อมลพิษได้ด้วยตัวเอง หากแต่เกิดจากการเพิ่มหรือการรวมตัวกันจึงจะก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมได้ เหตุการณ์นี้มักเกิดในบริเวณที่มีโรงงานอุตสาหกรรมอยู่หนาแน่นมาก

ดังนั้นสำหรับประเทศไทย พอสรุปได้ว่า ความรับผิดชอบตามกฎหมายในกรณีที่ทำให้สิ่งแวดล้อมเกิดมลพิษหรือเสียไปนั้นไม่ว่าความเสียหายจะเกิดต่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรต่างๆ และ/หรือรวมถึงชีวิต ร่างกาย อนามัยหรือทรัพย์สินต่างๆ ของรัฐ ประชาชนโดยส่วนรวม หรือแม้แต่ปัจเจกชน ซึ่งดูค่อนข้างจะกว้างไม่ว่าจะเป็นความรับผิดชอบพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 หรือพระราชบัญญัติอื่นใดก็ตาม คงไม่สามารถเอาประกันได้ทั้งหมด บริษัทผู้รับประกัน อาจต้องมีการกำหนดเงื่อนไข ความคุ้มครอง ตลอดจนความรับผิดชอบ

ต่างๆ เอาไว้ ซึ่งแต่ละกรมธรรม์อาจให้ความคุ้มครองที่แตกต่างหรือไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งในประเด็น ความคุ้มครองดังกล่าวที่จะถูกกำหนดให้มีขอบเขตกว้างขวางเพียงใดหรือไม่ คงต้องเลือกพิจารณาตาม ประเภทหรือสาเหตุของภัยข้างต้นเพื่อเป็นแนวทางต่อไป

เงื่อนไขในการจำกัดความรับผิด

1. มูลค่าที่สามารถเอาประกันได้สูงสุด ความเสียหายรวมทั้งความบาดเจ็บทางร่างกาย จะไม่ถูกคุ้มครอง โดยไม่มีการจำกัดจำนวนความรับผิด แต่จะมีการกำหนดขั้นสูงสุดไว้ (ซึ่งบางครั้ง ค่อนข้างสูงในกรณีของมลพิษจากอุตสาหกรรมหลัก) และต้องพิจารณาว่าเกินจากเงื่อนไขหรือไม่ บาง บริษัทรับประกันเฉพาะอุตสาหกรรมหลัก นั้นหมายความว่า จำนวนที่นอกเหนือจากที่เอาประกันภัย ไว้ ผู้ก่อมลพิษเป็นผู้รับเสี่ยงภัยไว้เอง ถ้าหากเขาได้ขอเอาประกันภัยเป็นจำนวนเล็กน้อย ค่าใช้จ่าย สำหรับความเสียหายหรือบาดเจ็บจะต้องมีหลักฐาน และเป็นที่สังเกตได้ว่าความคุ้มครองค่อนข้างจะมี จำกัดในด้านจำนวนจำกัดความรับผิดทั้งต่อครั้งและตลอดระยะเวลากรมธรรม์ ถ้าหากความเสียหาย ครั้งหนึ่งเท่ากับหรือเกินจำนวนที่จำกัดความรับผิด เหตุการณ์ต่อมาก็จะไม่ได้ได้รับความคุ้มครอง เช่น เดียวกัน ถ้าหากระหว่างระยะเวลากรมธรรม์ได้เกิดการชดใช้ความเสียหาย โดยเหตุการณ์หนึ่ง เหตุการณ์หรือมากกว่านั้น ซึ่งเกินความรับผิดตลอดปีกรมธรรม์ ก็จะไม่ได้รับความคุ้มครองอีกเช่นกัน

2. การจำกัดเวลาในการคุ้มครอง กรมธรรม์ส่วนใหญ่มีระยะเวลาหนึ่งปี และสามารถ ต่ออายุได้ หากไม่มีการเปลี่ยนบริษัทผู้รับประกันภัย หรือผู้เอาประกันภัย กรมธรรม์จะคุ้มครอง เหตุ แห่งความเสียหายหรือบาดเจ็บที่เกิดขึ้นในระหว่างระยะเวลาเอาประกันภัย แม้ว่าการเรียกร้องจาก บุคคลที่สาม จะเกิดหลังจากกรมธรรม์หมดอายุ ในเนเธอร์แลนด์ และอังกฤษ การเรียกร้องจะต้อง ทานระหว่างที่กรมธรรม์คุ้มครอง แต่กรณีในฝรั่งเศส และอิตาลี การเรียกร้องความเสียหาย สามารถทำได้หลังจากกรมธรรม์หมดอายุ หากความเสียหายเกิดขึ้นช่วงที่กรมธรรม์ยังคงให้ความ คุ้มครองอยู่

3. อาณาเขตความคุ้มครอง ในบางประเทศ(กลุ่มสแกนดิเนเวีย) ไม่ระบุอาณาเขตความคุ้มครองซึ่งทำให้เกิดปัญหา โดยเฉพาะในกรณีถ้าเป็นการคุ้มครองแบบทั่วโลก

ภัยที่เป็นข้อยกเว้นทั่วไป

1. ความเสียหายหรือบาดเจ็บจากมลพิษ เนื่องมาจากสงครามกลางเมือง จราจลนัดหยุดงาน การกระทำอันป่าเถื่อนหรือเจตนาร้าย

2. ความเสียหายหรือบาดเจ็บจากมลพิษ มีสาเหตุมาจาก ภัยธรรมชาติ ได้แก่ พายุเฮอริเคน พายุไต้ฝุ่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว

3. ความเสียหายหรือบาดเจ็บเกิดจากมลพิษจากนิวเคลียร์ หรือกัมมันตภาพรังสี

ข้อยกเว้น เนื่องมาจากเหตุการณ์ร้ายแรงที่สามารถทราบล่วงหน้า ซึ่งกรรมธรรม์โดยทั่วไปไม่คุ้มครอง

1. มลพิษที่เกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือเจตนาร้าย

2. มลพิษที่แม้เกิดจากการไม่ไตร่ตรอง ตัวอย่างเช่น การที่โรงงานต้องการความสะดวกสบาย โดยทำการกำจัดหรือปล่อยของเสียอันตรายจากโรงงานลงแม่น้ำ โดยไม่ได้คำนึงถึงว่าจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อพืชและสูญเสียชีวิตสัตว์ หรือการที่ผู้เอาประกันภัยละเมิดข้อกำหนดหรือข้อบังคับในการป้องกันสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะออกโดยภาครัฐ เอกชนหรือสมาคมต่างๆ ก็ตาม

3. มลพิษที่เกิดจากการบำรุงรักษาอุปกรณ์บำบัดมลพิษที่ไม่เพียงพอหรือไม่มีประสิทธิภาพของผู้เอาประกันภัย

4. มลพิษที่มีสาเหตุมาจากการติดตั้งระบบที่ไม่เหมาะสมหรือละเลยไม่ติดตั้งระบบต่างๆ

ความบาดเจ็บหรือเสียหายที่คุ้มครองภายใต้กรมธรรม์

ความบาดเจ็บต่อร่างกาย ทูพพลภาพ และการเสียชีวิต จะถูกคุ้มครองโดยไม่มีข้อจำกัดใดๆ นอกจากนี้ยังให้ความคุ้มครองสำหรับความเสียหายต่อทรัพย์สิน ค่าใช้จ่ายในการควบคุมมลพิษและความสูญเสียทางเศรษฐกิจ การสูญเสียรายได้ และการดำเนินงาน อันเนื่องมาจากการเกิดมลพิษ

แต่อย่างไรก็ตามในเรื่องเงื่อนไขจำกัดความคุ้มครองดังกล่าว ยังมีประเด็นที่น่าพิจารณาดังต่อไปนี้

1. ความเสียหายต่อเศรษฐกิจในทางอ้อม การที่โรงเรียน ร้านอาหาร ร้านค้า ในแหล่งท่องเที่ยวปิดดำเนินการ เนื่องจากภาวะการเกิดมลพิษซึ่งถือว่าเป็นความสูญเสียทางเศรษฐกิจอย่างร้ายแรง และเป็นผลสืบเนื่องมาจากมลพิษ ในกรณีนี้บริษัทประกันภัยจะไม่คุ้มครองให้ แต่มีบางประเทศพยายามจะขยายความคุ้มครองในส่วนนี้ด้วย ซึ่งในเยอรมัน และฝรั่งเศส กรมธรรม์ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมได้คุ้มครองในส่วนนี้ ด้วยการใช้จ่ายเงินบางส่วนเกินที่ผู้เอาประกันภัยต้องรับผิดชอบเอง ในอิตาลีจะคุ้มครองเฉพาะธุรกิจอุตสาหกรรม เกษตรกรรม และกิจกรรมบริการ กรณีธุรกิจหยุดชะงัก

2. ความเสียหายทางพันธุกรรม มลพิษจากน้ำ อากาศ และดิน อาจก่อให้เกิดความเสียหายทางพันธุกรรมต่อพืช สัตว์ หรือแม้กระทั่งมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการเกิดหรือการพัฒนาหรือผลต่อเนื้อที่มีต่อลูกหลานในลำดับต่อมา เป็นปัญหาที่บริษัทประกันภัยตระหนักเป็นอย่างยิ่ง ในบางประเทศ ความเสียหายในส่วนนี้ไม่ได้อยู่ในขอบข่าย และกรมธรรม์ให้ความคุ้มครอง

3. ความเสียหายทางนิเวศวิทยา เป็นความเสียหายที่เกิดแก่สิ่งแวดล้อมเอง โดยมีผลกระทบต่อชีวิตพืช สัตว์ ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติ บริษัทผู้รับประกันภัยส่วนใหญ่มองไม่เห็นว่าเป็นความเสียหายดังกล่าวไม่สามารถเอาประกันได้ เพราะว่าความเสียหายนั้นไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของอย่างแท้จริง โดยมีคำกล่าวที่ว่า สิทธิในคุณภาพชีวิตจะไม่ได้รับการคุ้มครอง แต่มีบางบริษัทที่มีความเห็นตรงกันข้ามในการที่ให้รัฐ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องงานการป้องกันสิ่งแวดล้อม จัดหากฎหมายที่เหมาะสมเข้ามารองรับเพื่อออกเป็นมาตรการบังคับใช้

4. ค่าใช้จ่ายในการป้องกัน เป็นค่าใช้จ่ายของผู้เอาประกันในการที่จะป้องกันไม่ให้เกิดอุบัติเหตุขึ้น บริษัทประกันภัยส่วนใหญ่ไม่ได้มาจ่ายให้ความคุ้มครองงานส่วนนี้ ซึ่งต่อมาได้เป็นที่ถกเถียงกันขึ้นว่า การกระทำดังกล่าว เป็นการที่ผู้เอาประกันภัยปกป้องผลประโยชน์ให้กับบริษัทประกันภัยหรือไม่ ซึ่งหากเป็นตามนั้นจริงก็สมควร ได้รับการชดเชยค่าขาดประโยชน์ส่วนนี้ หากการกระทำดังกล่าวเป็นประโยชน์ และสมเหตุสมผล

ตัวอย่างกรมธรรม์ประกันภัย "ความรับผิดชอบมลพิษ สำหรับกรณีระบุพื้นที่เฉพาะ" (Pollution Liability Coverage for Designated Site) ซึ่งออกโดย Chubb Group of Insurance Companies รัฐนิวเจอร์ซีย์ สหรัฐอเมริกา (รายละเอียดเพิ่มเติมศึกษาได้จากเอกสารแนบท้ายในภาคผนวก)

กรมธรรม์ฉบับนี้ให้ความคุ้มครองสำหรับความบาดเจ็บต่อร่างกาย ความเสียหายต่อทรัพย์สิน และค่าใช้จ่ายในการบำบัดมลพิษ นอกจากนี้ยังรวมถึงค่าใช้จ่ายในการประเมินความเสียหาย

ก. ความคุ้มครองสำหรับความบาดเจ็บต่อร่างกาย และความเสียหายต่อทรัพย์สิน บริษัทจะจ่ายค่าทดแทนสำหรับความเสียหายในความบาดเจ็บต่อร่างกาย และความเสียหายต่อทรัพย์สินของบุคคลภายนอก อันมีสาเหตุมาจากมลพิษซึ่งกรรมธรรม์ให้ความคุ้มครอง

ข. ความคุ้มครองสำหรับค่าใช้จ่ายในการบำบัดมลพิษ บริษัทจะชดใช้ค่าใช้จ่ายในการบำบัดมลพิษ ซึ่งผู้เอาประกันจะต้องจ่ายเพื่อกำจัดออกจากสถานที่เอาประกันภัย ในกรณีที่เกิดความเสียหายจากมลพิษ

ค. ความคุ้มครองสำหรับค่าใช้จ่ายในการประเมินความเสียหาย

1. บริษัทจะชดใช้ค่าใช้จ่ายในการประเมินค่าเสียหายที่เกิดขึ้น สำหรับความเสียหายที่บริษัทยินยอมจ่ายค่าสินไหมทดแทน

2. บริษัทจะชดใช้ค่าใช้จ่ายในการประเมินความเสียหาย ในกรณีเข้าไปตรวจสอบและรับรองการตรวจสอบ หลังจากได้รับหนังสือจากผู้เอาประกันภัย

ง. ความคุ้มครองในข้อ (ก) และ (ข) จะเกิดเมื่อ

1. การเรียกร้องจะต้องกระทำในระหว่างที่กรรมธรรม์มีผลบังคับตั้งระบุนหน้าตารางกรรมธรรม์

2. การเรียกร้องความบาดเจ็บต่อร่างกาย ความเสียหายต่อทรัพย์สิน และค่าใช้จ่ายในการบำบัดมลพิษอันมีสาเหตุมาจากมลพิษ ไม่ว่าจะเป็นการใช้สถานที่เอาประกันภัย และจากระบบบำบัดของเสีย

จ. ความคุ้มครองในข้อ (ค) จะเกิดขึ้นต่อเมื่อ

1. หากการเรียกร้องกระทำในระหว่างที่กรรมธรรม์มีผลบังคับ ตั้งระบุนหน้าตารางกรรมธรรม์

2. หากบริษัทได้เข้าไปตรวจสอบ หลังจากได้รับหนังสือแจ้งจากผู้เอาประกันภัย

ฉ. จำนวนค่าขาดใช้ที่บริษัทจะจ่ายให้ภายใต้กรมธรรม์ จะต้องหักส่วนที่ผู้เอาประกันภัย
รับผิดชอบเอง (Deductible)

ช. กรมธรรม์จะใช้กับการเรียกร้องความเสียหายที่เกิดขึ้นในอาณาเขตความคุ้มครอง
สำหรับเหตุการณ์อันเป็นมลพิษ

ช้อยกเว้น ความคุ้มครองภายใต้กรมธรรม์ฉบับนี้ไม่รวมถึง

ก. ความเสียหายซึ่งเป็นผลมาจากการกระทำ หรือละเว้นอย่างจงใจของผู้เอา
ประกันในการก่อให้เกิดความเสียหาย

ข. ความรับผิดที่มีต่อลูกจ้างของผู้เอาประกันภัย หรือคู่สมรส บุตร บิดา มารดา
พี่น้องของลูกจ้างของผู้เอาประกันภัย ในขณะที่ลูกจ้างโดยผู้เอาประกันภัย-รวมถึงค่าทดแทนแรงงาน
ผลประโยชน์ที่ควรได้รับจากการทุพพลภาพ

ค. เหตุการณ์อันเป็นมลพิษอันเกิดขึ้นหลังจากการขาย ออกไป หรือละทิ้ง สถานที่เอา
ประกันภัยของผู้เอาประกันภัย

ง. ค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างติดตั้ง บำรุงรักษา ซ่อมแซม ใช้อุปกรณ์อื่นแทน อุปกรณ์
ควบคุมมลพิษ การทดสอบหรือตรวจสอบอุปกรณ์

จ. ความสูญเสียหรือเสียหายที่มีต่อทรัพย์สินของผู้เอาประกันภัย รวมถึงสินค้าที่เก็บไว้
ที่ดิน อาคาร โครงสร้าง ผิวดิน และน้ำใต้ดินที่มีไว้ขาย ซึ่งได้รับผลจากการถูกทำลาย สูญเสีย
การนำใช้ การปนเปื้อนในทรัพย์สิน

ฉ. ความบาดเจ็บต่อร่างกายหรือความเสียหายต่อทรัพย์สิน อันเกิดจากความร้อน ควัน
หรือไอ เกิดจากอัคคีภัย ที่ไม่สามารถควบคุมได้

ช. ค่าใช้จ่ายในการทดสอบหรือตรวจสอบใด ๆ ที่กระทำเกินกว่า 30 วัน หลังจาก
ผู้เอาประกันภัยได้รับการแจ้งเพื่อทำการบำบัดมลพิษ

ข. ค่าปรับของรัฐในการที่ผู้เอาประกันภัยไม่ปฏิบัติตามข้อบังคับ หรือข้อกำหนดต่างๆ
ของรัฐ

ฅ. ความบาดเจ็บต่อร่างกาย ความเสียหายต่อทรัพย์สิน ค่าใช้จ่ายในการบำบัดมลพิษ
หรือค่าใช้จ่ายในการประเมินความเสียหาย อันเกิดจากความเป็นเจ้าของ การบำรุงรักษา หรือใช้
เครื่องจักร ยานพาหนะใดๆ โดยผู้เอาประกันภัยหรือลูกจ้างของผู้เอาประกันภัย การรั่วซึม รวมถึง
การดำเนินงาน ยกขึ้น และยกลง

จำนวนจำกัดความรับผิด แบ่งออกเป็น

จำนวนจำกัดความรับผิด สำหรับความบาดเจ็บต่อร่างกาย ความเสียหายต่อทรัพย์สิน
และค่าใช้จ่ายในการบำบัดมลพิษ ของความเสียหายแต่ละครั้ง และค่าสินไหมทดแทนสำหรับสาม
กรณีข้างต้นรวมกันตลอดระยะเวลาปีกรมธรรม์

จำนวนจำกัดความรับผิดสำหรับค่าใช้จ่ายในการประเมินความเสียหายเป็นจำนวนเงินต่อ
ครั้งและตลอดระยะเวลาปีกรมธรรม์

การขยายระยะเวลาคุ้มครองใด ๆ หากเกิดขึ้นจะไม่มีผลต่อจำนวนจำกัดความรับผิดต่อ
ครั้ง และตลอดระยะเวลาปีกรมธรรม์ วงเงินนั้นจะยังคงเป็นจำนวนเดิม

หากจำนวนจำกัดความรับผิดตลอดปีกรมธรรม์ถูกชดเชยไปทั้งหมด ความคุ้มครองภายใต้
กรมธรรม์ให้ถือว่าสิ้นสุดลงโดยทันที รวมถึงจำนวนจำกัดความรับผิด สำหรับค่าใช้จ่ายในการ
ประเมินความเสียหายตลอดระยะเวลาปีกรมธรรม์

การบอกเลิกกรมธรรม์

1. ผู้เอาประกันสามารถบอกเลิกกรมธรรม์ได้ตลอดเวลา โดยแจ้งเป็นลายลักษณ์อักษร
ต่อบริษัท และส่งกรมธรรม์คืนให้แก่บริษัท โดยระบุวันที่ต้องบอกเลิกความคุ้มครอง

2. บริษัทสามารถบอกเลิกกรมธรรม์ได้ตลอดเวลา โดยแจ้งเป็นลายลักษณ์อักษรต่อผู้เอาประกันทางไปรษณีย์ลงทะเบียนล่วงหน้าอย่างน้อย 60 วัน ก่อนวันที่ต้องการบอกเลิกความคุ้มครอง หรือในกรณีที่บริษัทต้องการสิ้นสุดสัญญาประกันภัย หรือในกรณีที่ผู้เอาประกันภัยไม่ชำระเบี้ยประกันภัย บริษัทสามารถทำหนังสือเป็นลายลักษณ์อักษรแจ้งให้ทราบล่วงหน้าอย่างน้อย 20 วันโดยระบุวันที่ต้องการบอกเลิกความคุ้มครอง การบอกเลิกจะมีผลบังคับในวันที่ต้องการบอกเลิก หรือในวันที่ 60 หรือในวันที่ 20 แล้วแต่กรณี

เหตุการณ์ต่อไปนี้เป็นกรรวบรวมเหตุการณ์ในประเทศต่างๆ ที่มีการใช้กรมธรรม์ประกันภัยสิ่งแวดลอม

- ในเยอรมันนี ความรับผิดชอบบุคคลภายนอกทั่วไปจะยกเว้น ความเสียหายต่อบุคคลหรือทรัพย์สิน อันมีสาเหตุมาจากมลพิษทางน้ำ แต่จะคุ้มครอง ความบาดเจ็บต่อร่างกายและ ความเสียหายต่อทรัพย์สินอันเนื่องมาจาก มลพิษทางอากาศหรือดิน
- ในออสเตรเลีย แต่ได้ขยายความคุ้มครองไปถึงสถานที่ปฏิบัติการซึ่งในปัจจุบันโดยทั่วไปจะไม่ได้กำหนดให้คุ้มครอง
- ในเดนมาร์ก กรมธรรม์จะออกให้กับผู้ประกอบการอุตสาหกรรมมากกว่า ผู้ก่อมลพิษที่เป็นบุคคลธรรมดาทั่วไป ซึ่งอุตสาหกรรมเหล่านั้นจะต้องเอาประกันภัยเป็นพิเศษ
- ในสเปน กรมธรรม์โดยทั่วไปจะคุ้มครองภัยจากมลพิษ
- ในฝรั่งเศส กรมธรรม์โดยทั่วไปจะยกเว้นภัยจากมลพิษ แต่จะได้รับความคุ้มครองในกรมธรรม์พิเศษที่ออกโดย Insurance Pool
- ในอิตาลี กรมธรรม์โดยทั่วไปจะยกเว้นความเสียหายจากมลพิษ บริษัทผู้รับประกันจะคิดค้นกรมธรรม์มลพิษเป็นพิเศษซึ่งจะออกโดยสมาคมบริษัทประกันภัย
- ในนอร์เวย์ ความเสียหายจากมลพิษจะถูกยกเว้นในทุกกรมธรรม์
- ในเนเธอร์แลนด์ กรมธรรม์โดยทั่วไปจะให้ความคุ้มครองมลพิษทางอากาศ, น้ำ และดิน

- ในอังกฤษ การประกันภัยผู้รับเหมาก่อสร้างอาคารจะคุ้มครองความเสียหายที่เกิดจากฝุ่น เสียง และการสั่นสะเทือน กรมธรรม์สำหรับโรงงานอุตสาหกรรมจะคุ้มครองความเสียหายจากมลพิษทุกประเภท
- ในสวีตเซอร์แลนด์ กรมธรรม์โดยทั่วไปจะคุ้มครอง ความเสียหายอันเกิดจากความเน่าเสียของน้ำและการเน่าเสียจากอุตสาหกรรม และยิ่งไปกว่านั้นกรมธรรม์พิเศษจะให้ความคุ้มครองในภัยของการรั่วของถังหรือท่อใต้ดิน ที่ใช้ส่งสารที่เป็นพิษ

4.3.3. ข้อกำหนดที่ว่าด้วยการจัดตั้งอนุญาโตตุลาการ

นอกจากข้อความที่กำหนดไว้ในกรมธรรม์ประกันภัย ท่านอาจเป็นเงื่อนไขบังคับก่อน เงื่อนไขบังคับหลัง หรือเป็นเงื่อนไขจำกัดความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัย ดังได้กล่าวมาแล้ว ยังมีข้อความในกรมธรรม์ประกันภัยอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจพบเห็นกันอยู่บ่อยๆ และในบางครั้งก็ทำให้เกิดมีปัญหาค่อนข้างได้เหมือนกัน คือ ข้อความที่กำหนดให้มีการตั้งอนุญาโตตุลาการ เพื่อชี้ขาดข้อโต้เถียงระหว่างผู้เอาประกันภัยกับผู้รับประกันภัย

ข้อความที่กำหนดให้มีการตั้งอนุญาโตตุลาการนั้น อาจมีขึ้นเนื่องจากความประสงค์ของทางบริษัทผู้รับประกันภัยที่ไม่ต้องการจะให้บริษัทต้องถูกฟ้องยังศาลโดยไม่จำเป็น ซึ่งในบางกรณีอาจทำให้ถูกมองไปในแง่ไม่ดีและเป็นผลเสียแก่ชื่อเสียงของบริษัทได้ นอกจากนั้นหากข้อโต้เถียงได้ยุติกันไปได้ในชั้นอนุญาโตตุลาการ ก็เป็นการดีแก่ทุกฝ่ายในอันที่จะไม่ต้องไปฟ้องร้องกัน ทำให้ต้องเสียเวลาและสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายอีกไม่น้อย

ข้อความในกรมธรรม์ประกันภัยที่กำหนดให้มีการตั้งอนุญาโตตุลาการนั้น อาจมีรายละเอียดต่างๆ กัน แต่ก็พอจะแบ่งได้เป็น 3 แบบ คือ

1. กำหนดให้อนุญาตตุลาการชี้ขาดข้อโต้เถียงทั้งหมด ที่อาจจะเกิดขึ้นระหว่างผู้เอาประกันภัยและผู้รับประกันภัย และเมื่ออนุญาตตุลาการได้ชี้ขาดแล้วจึงจะนำคดีไปฟ้องศาลได้
2. กำหนดให้อนุญาตตุลาการชี้ขาดเฉพาะแต่ในเรื่องจำนวนค่าสินไหมทดแทนที่ควรจะต้องจ่ายว่ามีเพียงใด และจะฟ้องเรียกร้องได้เฉพาะเงินตามจำนวนที่อนุญาตตุลาการชี้ขาดให้เท่านั้น
3. กำหนดให้อนุญาตตุลาการชี้ขาดข้อโต้เถียงทั้งหมด ที่อาจจะเกิดขึ้นระหว่างผู้เอาประกันภัยและผู้รับประกันภัย หรือเฉพาะแต่ในเรื่องจำนวนค่าสินไหมทดแทนที่จะต้องจ่ายโดยไม่มีเงื่อนไขว่าจะต้องให้อนุญาตตุลาการชี้ขาดก่อนแล้วจึงจะนำคดีไปฟ้องศาลได้

แต่การที่จะกำหนดให้อนุญาตตุลาการชี้ขาดข้อโต้เถียงระหว่างกันนี้มีหลักอยู่ว่า จะต้องไม่มีผลเป็นการตัดสิทธิของคู่กรณีในการที่จะไปฟ้องร้องยังศาลยุติธรรมเสียทั้งหมด มิฉะนั้นข้อตกลงเช่นนี้ย่อมจะไม่มีผลบังคับ ดังที่ศาลฎีกาได้เคยวินิจฉัยไว้ในคำพิพากษาฎีกาที่ 1732/2503 ว่า "เมื่อมีหนี้จะต้องรับผิดชอบเกิดขึ้นแล้วคู่กรณีย่อมมีสิทธินำคดีมาฟ้องศาลได้ การตกลงตัดสิทธิไม่ให้นำคดีมาสู่ศาลย่อมเป็นโมฆะ ข้อตกลงดังกล่าวนี้ย่อมไม่มีผล"

หากกรมธรรม์ประกันภัยฉบับใดมีข้อความกำหนดให้มีการตั้งอนุญาตตุลาการ เพื่อชี้ขาดข้อโต้เถียงระหว่างกันแล้ว คู่กรณีก็ชอบที่จะต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อทางฝ่ายผู้รับประกันภัยได้เสนอขอให้มีการตั้งอนุญาตตุลาการขึ้น ชี้ขาดตามกรมธรรม์ประกันภัย ผู้เอาประกันภัยก็ควรต้องสนองรับเพื่อให้เป็นไปตามข้อกำหนด ถ้ามีฉะนั้นแล้ว ก็อาจเป็นเหตุให้ผู้รับประกันภัยยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้ได้ในเมื่อผู้เอาประกันภัยฟ้องขอให้ชำระค่าสินไหมทดแทน แต่ในบางกรณีก็อาจไม่มีความจำเป็นต้องตั้งอนุญาตตุลาการ เช่น เมื่อผู้รับประกันภัยปฏิเสธความรับผิดชอบตามสัญญา หรือเมื่อผู้รับประกันภัยไม่ได้เสนอขอให้อนุญาตตุลาการ หรือเมื่อวัตถุประสงค์ที่เอาประกันประสพกับความเสียหายโดยสิ้นเชิง ซึ่งอาจไม่จำเป็นต้องมีการชี้ขาดอย่างใดอีก หรือเมื่อได้มีการทำความตกลงกันเป็นอย่างอื่นแล้ว เป็นต้น

งานกรณีที่คุณกรณิได้ตกลงกันให้ตั้งอนุญาโตตุลาการขึ้นชี้ขาด และเมื่ออนุญาโตตุลาการได้ชี้ขาดแล้ว ถ้าคู่กรณีฝ่ายใดไม่ยอมปฏิบัติตามคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการ คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งก็จะต้องมาร้องขอต่อศาลที่มีเขตอำนาจให้พิพากษาตามคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการนั้นแล้วศาลก็จะบังคับให้ปฏิบัติตามคำพิพากษาต่อไป ดังที่ได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 221

การแก้ไขเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขของสัญญาประกันภัย ในระหว่างที่สัญญาประกันภัยมีผลบังคับอยู่นั้น คู่สัญญาประกันภัยอาจแก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติมเงื่อนไขของสัญญาประกันภัยและเอกสารแนบท้ายของสัญญาประกันภัยได้ด้วยการสลักหลัง (Endorsements) สัญญาประกันภัยแก้ไขเพิ่มเติมเงื่อนไขข้อคุ้มครอง หรือเงื่อนไขช้อยกเว้น ตลอดจนแก้ไขข้อความอย่างใดอย่างหนึ่งในการมธรรมประกันภัยนั้น โดยไม่คำนึงว่าข้อความนั้นจะเป็นเงื่อนไขของสัญญาประกันภัยหรือไม่ เช่น การเปลี่ยนแปลงที่อยู่ของผู้เอาประกันภัยหรือผู้รับประโยชน์ เปลี่ยนแปลงหรือยกเว้นผู้รับประโยชน์ เป็นต้น

4.4. องค์ประกอบในการพิจารณาใช้ค่าสินไหมทดแทนสำหรับการประกันภัยสิ่งแวดล้อม

4.4.1. มูลแห่งความรับผิดชอบตามกรมธรรม์ประกันภัย

เมื่อมีผู้ก่อมลพิษ (Polluter) ออกสู่ระบบสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นมลพิษทางน้ำ มลพิษทางเสียง หรือมลพิษทางอากาศย่อมเกิดผลกระทบและก่อความเสียหายแก่สภาวะแวดล้อมได้ หากมลพิษดังกล่าวถูกสะสมในปริมาณมากขึ้น จนทำให้สิ่งแวดล้อมของธรรมชาติไม่สามารถจะดูดซับหรือทำให้เจือจางได้ทันที่ที่จะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ (Ecosystem) ในที่สุดเมื่อสิ่งแวดล้อมถูกทำลายและ เสียสมดุลไปย่อมส่งผลกระทบต่อประชาชน ทำให้ประชาชนได้รับความเสียหายหรือเกิดอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย อนามัย และทรัพย์สินได้ ลักษณะดังกล่าวนี้

เมื่อมีผู้ก่อมลพิษและก่อความเสียหายต่อประชาชน ประชาชนที่ได้รับความเสียหายจากมลพิษของสิ่งแวดล้อมมีสิทธิดำเนินคดีต่อผู้ก่อความเสียหายตามกฎหมายได้ ทั้งในคดีแพ่งและในคดีอาญา ลักษณะของการกระทำของผู้เป็นต้นเหตุให้เกิดมลพิษในสิ่งแวดล้อมนี้ ย่อมเข้าลักษณะของความรับผิดชอบทางแพ่งเกี่ยวเนื่องอาญา อันถือว่าเป็นข้อพิพาทสิ่งแวดล้อม³⁵

(ก) ลักษณะข้อพิพาทคดีสิ่งแวดล้อม

เมื่อผู้กระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น และความผิดนั้นได้กระทำต่อสิ่งแวดล้อม และส่งผลกระทบต่อ หรือก่อความเสียหายต่อทรัพย์สิน หรือทำให้เกิดอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพของบุคคลใดแล้ว ย่อมทำให้ผู้กระทำความผิดเกิดความรับผิดชอบในทางอาญา หากการกระทำนั้นครบองค์ประกอบความผิดทางอาญา และไม่มีกฎหมายยกเว้นความผิดหรือยกเว้นโทษไว้ ผู้ที่ได้รับความเสียหายหรือได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย อนามัย ย่อมมีสิทธิฟ้องผู้กระทำความผิดให้ศาลลงโทษได้ ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ถือว่ามีข้อพิพาททางอาญาเกิดขึ้นแล้ว³⁶

จากการที่มีผู้กระทำความผิดต่อสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะกระทำโดยจงใจหรือโดยประมาท เลินเล่อก็ตาม หากก่อความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย อนามัย หรือทรัพย์สินของบุคคลอื่น บุคคลผู้ได้รับความเสียหายย่อมมีสิทธิเรียกร้องให้ผู้กระทำความผิดดังกล่าวชดเชยค่าสินไหมทดแทนความเสียหายที่ตนได้รับนี้ได้ ซึ่งเรียกว่า "การกระทำละเมิด" ดังนั้น เมื่อมีความเสียหายเนื่องจากสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้น

³⁵เกรสร เสียงสมบูรณ์, "การระงับข้อพิพาทสิ่งแวดล้อมโดยอนุญาโตตุลาการ,"

(วิทยานพนธ์ปริณฎฎามหาบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า 81-82.

³⁶เรื่องเดียวกัน.

หากผู้ก่อทำให้เกิดความเสียหาย หรือผู้กระทำความผิด ไม่ยอมชดเชยค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้ได้รับความเสียหายตามที่มีการเรียกร้องให้ชดเชยแล้ว ย่อมถือว่าการถูกโต้แย้งสิทธิในชีวิต ร่างกาย อนามัย หรือทรัพย์สินของผู้เสียหาย มิได้รับการชดเชยเยียวยา ซึ่งลักษณะเช่นนี้ถือว่าข้อพิพาททางแพ่งที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมได้เกิดขึ้นแล้ว ซึ่งข้อพิพาทประเภทนี้มีลักษณะเช่นเดียวกับข้อพิพาททางแพ่งโดยทั่วไป กล่าวคือ ผู้ได้รับความเสียหายมีสิทธิได้รับค่าสินไหมทดแทนจากผู้ก่อให้เกิดความเสียหาย หรือกระทำการละเมิด จึงอาจกล่าวได้ว่าข้อพิพาททางแพ่งที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ถือว่าเป็นข้อพิพาททางแพ่งโดยทั่วไปประเภทหนึ่ง นอกจากนี้ เมื่อมีการกระทำความผิดทางตามกฎหมายเกิดขึ้น ซึ่งกระทำต่อสิ่งแวดล้อม และผลของการกระทำความผิดนั้น ทำให้บุคคลอื่นได้รับอันตรายหรือความเสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ หรือทรัพย์สินก็ดี ซึ่งนอกจากผู้กระทำความผิดจะต้องรับโทษทางอาญาแล้ว บุคคลผู้กระทำความผิด ยังต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้ได้รับความเสียหายอีกด้วย หากการกระทำดังกล่าวเป็นการละเมิด ตามมาตรา 420 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่หากผู้ก่อให้เกิดความเสียหายไม่ยอมชดเชยค่าสินไหมทดแทนตามข้อเรียกร้อง ก็จะทำให้เกิดข้อพิพาททางแพ่งขึ้นอีก ซึ่งลักษณะเช่นนี้ถือว่าเป็นข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องทางอาญา อันถือเป็นลักษณะสำคัญของคดีหรือข้อพิพาทสิ่งแวดล้อมประการหนึ่ง

(ข) เมื่อผู้เสียหายจากข้อพิพาทสิ่งแวดล้อม

เมื่อเกิดมลพิษขึ้นย่อมก่อให้เกิดความเสียหาย ซึ่งบุคคลผู้ได้รับความเสียหายได้ชัดก็คือ ประชาชนและรัฐ ซึ่งประชาชนและรัฐอาจเป็นผู้เสียหายได้ ทั้งในความผิดทางแพ่งและความผิดทางอาญา ในความผิดทางแพ่งประชาชนได้รับความเสียหายเพราะถูกกระทำละเมิด กล่าวคือ ถูก

ได้แย่งสิทธิในชีวิต ร่างกาย อนามัยหรือทรัพย์สิน ย่อมเป็นผู้เสียหายมีสิทธิเรียกร้องให้ผู้ก่อความเสียหาย (ละเมิด) ชดเชยค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายนั้นได้ แต่ถ้าผู้ก่อความเสียหายได้กระทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินของรัฐหรือทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นของรัฐหรือที่เป็นของสาธารณสมบัติของแผ่นดินด้วย เช่นนี้ย่อมถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหาย จึงย่อมมีสิทธิจะเรียกค่าสินไหมทดแทนจากผู้ก่อให้เกิดความเสียหายนั้นได้ ส่วนในความผิดทางอาญาก็เช่นกัน ทั้งประชาชนและรัฐต่างก็เป็นผู้เสียหายได้ กล่าวคือ หากมีผู้ก่อมลพิษและทำให้ประชาชนได้รับอันตรายต่อร่างกายหรืออนามัย ก็อาจฟ้องผู้กระทำความผิดฐานทาร้ายร่างกายตามประมวลกฎหมายอาญาได้ หรือหากทำให้ทรัพย์สินของประชาชนเสียหาย ประชาชนอาจฟ้องผู้กระทำความผิดอาญาฐานทำให้เสียหายได้ ส่วนรัฐนั้นเป็นผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาแผ่นดินได้ ในกรณีที่มีมลพิษทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น ทำให้ประชาชนได้รับอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย อนามัยหรือทรัพย์สิน ซึ่งมีลักษณะเป็นความผิดต่ออาญาแผ่นดิน

กล่าวโดยสรุปแล้วจะเห็นว่าข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมนั้นมีทั้งข้อพิพาททางแพ่ง ข้อพิพาททางอาญา และข้อพิพาททางแพ่งเกี่ยวเนื่องทางอาญา ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากข้อพิพาทดังกล่าวมีได้ทั้งประชาชนและรัฐ ซึ่งบุคคลที่ เป็นผู้เสียหายเหล่านี้มีสิทธิฟ้องคดีสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นคดีอาญา คดีแพ่ง หรือคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับลักษณะข้อพิพาทที่เกิดขึ้น

อนึ่ง แม้ว่าข้อพิพาทสิ่งแวดล้อมจะมีลักษณะเป็นได้ทั้งความรับผิดทางแพ่ง ความรับผิดทางอาญา และ/หรือความรับผิดทางแพ่งที่เกี่ยวข้องอาญา แต่ข้อพิพาทที่ถือว่าเป็นมูลแห่งความรับผิดตามกฎหมายระหว่างกันภัยสิ่งแวดล้อมนี้จะต้องเป็นความรับผิดเฉพาะทางแพ่งเท่านั้น และจะ



ต้องเป็นความรับผิดที่กรมธรรม์ให้ความคุ้มครองตามที่ระบุไว้ด้วย แต่อย่างไรก็ตามกรมธรรม์ประกันภัยความรับผิดตามกฎหมายต่อสาธารณะทั่วไป (General Public Liability Policy) ที่ใช้ในต่างประเทศ มักจะมีข้อกำหนดในเรื่องการชดเชยค่าสินไหมทดแทนที่ครอบคลุมกว้างขวางขึ้น ทั้งนี้กรมธรรม์ประกันภัยสิ่งแวดล้อมก็สามารถขยายความคุ้มครองดังกล่าวได้เช่นกัน

หลักเกณฑ์สำคัญในการพิจารณาความรับผิดเพื่อการกระทำละเมิดโดยทั่วไปนั้น อาจสรุปได้ดังนี้คือ³⁷

1. มีการกระทำโดยผิดกฎหมาย
2. มีการกระทำโดยจงใจ หรือประมาทเลินเล่อ
3. มีความเสียหายแก่บุคคลอื่น
4. ความเสียหายนั้นเป็นผลเกิดจากการกระทำของผู้ทะเล่เมิด

หลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้ เป็นที่ยอมรับในสากลว่าเป็นหลักที่ใช้กำหนดความรับผิดชอบดั่งที่บัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย มาตรา 420 ซึ่งบัญญัติว่า

"ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมายให้เขาเสียหาย ถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สิน หรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทะเล่เมิด จำต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น"

³⁷จิตติ ติงศรัทธี, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 มาตรา 354 ถึงมาตรา 452 ว่าด้วยมูลแห่งหนี้, พิมพ์ครั้งที่ 4 แก้ไขเพิ่มเติม (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523), หน้า 172.

ในการบัญญัติกฎหมายแห่งของไทยในส่วนนี้ ก็ได้ยึดถือหลักเกณฑ์ของกฎหมายเยอรมันเป็นหลัก ซึ่งมีการยอมรับกันเป็นสากลว่า เป็นกฎหมายต้นแบบที่ดี ซึ่งนอกจากประเทศไทยแล้ว ประเทศญี่ปุ่น³⁸ เองก็ได้ยึดถือหลักเกณฑ์เรื่องละเมิดนี้เช่นเดียวกัน

ในการพิจารณาตามหลักเกณฑ์เรื่องละเมิดที่ได้กล่าวนั้น การกระทำในที่นี้ นอกจากจะหมายความถึงการเคลื่อนไหวอิริยาบถโดยต้องมีความรู้สำนึกแล้ว ยังหมายความรวมถึงการงดเว้นการกระทำซึ่งถือว่าเป็นการกระทำทางลบด้วย แต่ขอบเขตของการงดเว้นกระทำที่จะถือว่าเป็นการกระทำตามความหมายในที่นั้น ต้องเป็นการงดเว้น หรือละเว้นไม่กระทำการที่มีหน้าที่ต้องทำ หน้าที่นี้อาจเกิดจากกฎหมายก็ได้ หรือเกิดจากสัญญา หรือเกิดจากความสัมพันธ์ทางข้อเท็จจริงที่มีอยู่ระหว่างผู้งดเว้น กับผู้เสียหายก็ได้ หรือเป็นผลมาจากฐานะทางข้อเท็จจริง ซึ่งจาเลยได้ก่อขึ้น ถ้าหากเป็นการละเว้นหรืองดเว้นสิ่งที่ไม่ใช่หน้าที่ต้องทำก็ไม่ถือว่าเป็นละเมิด นอกจากนี้การกระทำดังกล่าวนี้จะต้องมีลักษณะที่ผิดกฎหมาย คำว่าผิดกฎหมายในที่นี้ มีความหมายที่แท้จริงแต่เพียงว่า "มิชอบด้วยกฎหมาย" (Unlawful) เท่านั้น การกระทำนั้นมิต้องถึงขนาดที่เป็นการฝ่าฝืนกฎหมายหรือขัดต่อกฎหมายฉบับใดฉบับหนึ่งโดยชัดแจ้ง ฉะนั้นเพียงแต่ทำไปโดยไม่มีสิทธิหรือปราศจากข้อแก้ตัว ตามกฎหมายที่จะมีอำนาจทำได้แล้ว นั่นก็ถือว่ามิชอบด้วยกฎหมายแล้ว ด้วยเหตุนี้จึงมีนักนิติศาสตร์บางท่านได้ให้คำจำกัดความคำว่าละเมิด ไว้อย่างง่ายๆ ว่า เป็นการล่วงสิทธิผิดหน้าที่ นั่นก็คือทำไปโดยมิชอบ ด้วยหน้าที่ของตนและเป็นการก้าวล่วงให้ผู้อื่นเดือดร้อนในสิทธิของเขา

เมื่อกล่าวถึง "สิทธิ" จึงจะขอกล่าวถึงความหมายของคำว่า "สิทธิ" ที่ปรากฏในหลักกฎหมายละเมิดเสียก่อนว่า มีความหมายครอบคลุมได้กว้างเพียงใด ตามผลของคำพิพากษาฎีกา

³⁸ เหวจิตร บุญพันธ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิด, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2520), หน้า 9-10 และ 12.

ที่ 124/2487 ได้วางหลักไว้ว่าพอสรุปได้ว่า สิทธิได้แก่ ประโยชน์ อันบุคคลมีอยู่ แต่ประโยชน์ จะเป็นสิทธิหรือไม่ ก็ต้องแล้วแต่ว่าบุคคลอื่นมีหน้าที่ต้องเคารพหรือไม่ ถ้าบุคคลอื่นมีหน้าที่ต้องเคารพ ประโยชน์นั้นก็จะเป็นสิทธิ กล่าวคือ ได้รับการรับรองและคุ้มครองตามกฎหมาย³⁹ ดังนั้น การกระทำที่จะเป็นการละเมิดเขานั้น จึงมีขอบเขตถึงว่า เป็นการทำให้เสื่อมประโยชน์ของผู้อื่น โดยมีขอบด้วยกฎหมาย

พอมาถึงจุดนี้ เมื่อพิจารณาถึงกรณีสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ เพราะการปล่อยสารพิษ (Pollutants) ออกมาจากแหล่งกำเนิด เช่น โรงงานอุตสาหกรรมนั้น แม้ความเสียหายจะเกิดขึ้นแก่ประชาชน เพราะเหตุที่ประชาชนเสื่อมเสียประโยชน์ไปแล้ว แต่บางครั้งก็อาจจะถือว่า โรงงานเหล่านั้น ต้องมีความรับผิดชอบตามลักษณะละเมิด เพราะหากดูถึงการดำเนินการของ โรงงานแล้ว เขาปล่อยมลพิษออกมาตามมาตรฐานที่กฎหมายกำหนด และถือว่า เป็นการปล่อยมลพิษ โดยได้รับอนุญาตตามกฎหมาย ดังนั้นแล้วก็ถือว่าเขาถึงแม้จะล่วงสิทธิของผู้อื่น แต่ก็ทำได้โดยมีข้ออ้างตามกฎหมาย ความรับผิดชอบจึงติดขัดขึ้น เพราะมิใช่หลักเกณฑ์เรื่องมีขอบด้วยกฎหมายเสียแล้ว (Unlawful) ดังนั้นจุดนี้จึงเป็นอุปสรรคเบื้องต้นที่เกิดขึ้น ในการกำหนดความรับผิดชอบตามกฎหมายลักษณะละเมิด

การดำเนินการของโรงงานที่ปล่อยมลพิษตามมาตรฐานที่กฎหมายกำหนดไว้ นั่น ก็ถือว่าการใช้สิทธิตามกฎหมายของทางฝ่ายเจ้าของกิจการ ซึ่งการใช้สิทธิตามกฎหมายนี้ ก็อาจจะต้องมีความรับผิดชอบในความเสียหายเหมือนกัน หากกรณีเป็นไปตามหลักกฎหมายในเรื่องการใช้สิทธิเกินส่วน ดังที่บัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย ในมาตรา 421 ว่า

³⁹จิตติ ติงศภัทย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 มาตรา 354 ถึงมาตรา 452 ว่าด้วยมูลแห่งหนี้, หน้า 203.

"การราชสีมา ซึ่งมีแต่จะทำให้เกิดเสียหายแก่บุคคลอื่นนั้น ท่านว่าเป็นการอันมิชอบด้วยกฎหมาย"

การราชสีมาซึ่งมี แต่จะทำให้เกิดความเสียหาย อันจะเป็นการมิชอบด้วยกฎหมาย หรือเป็นการราชสีมาเกินส่วนที่นี้จะต้องปรากฏว่าเป็นการกระทำที่มุ่งต่อผลก็คือความเสียหายแก่ผู้อื่นฝ่ายเดียว เป็นการกระทำโดยเจตนาให้ผู้อื่นเสียหาย⁴⁰ หากว่ามีได้เป็นการเจตนาโดยตรงที่ต้องการให้เขาเสียหาย หากเป็นแต่ว่าตั้งใจดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์ของตน แต่อาจเกิดผลเสียหายแก่บุคคลอื่นไปด้วยนั้นก็มิถือว่าเป็นละเมิด ตามหลักเกณฑ์ในเรื่องการราชสีมาดังกล่าวนี้ ฉะนั้น การที่โรงงานอุตสาหกรรมจะต้องรับผิดชอบความเสียหายด้านมลพิษ เพราะเป็นผลจากการดำเนินการตามกฎหมายของโรงงาน ก็ต่อเมื่อเป็นการที่จะตั้งใจทำให้เกิดมลพิษและก่อความเสียหายโดยตรง มิใช่เป็นการประกอบกิจการธรรมดา แล้วเกิดมลพิษ หากเป็นผลความเสียหายที่ตามมาเพราะการมุ่งดำเนินกิจการปกติของโรงงานแล้ว ดังนั้นจะถือว่าเขาจงใจให้เกิดความเสียหายอันจะเป็นละเมิดนั้นไม่ได้ ซึ่งหลักการเรื่องการราชสีมาเกินส่วนนี้ ก็ยากแก่การที่จะปรับเพื่อบังคับกับกรณีสิ่งแวดล้อม

เมื่อพิจารณากันในเรื่องตั้งใจให้เสียหายแล้ว หลักเกณฑ์ของละเมิดที่ต้องพิจารณาประกอบกันอีกเรื่องหนึ่งก็คือ การกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ การกระทำโดย "จงใจ" ในที่นี้หมายถึง "...จงใจ...ทำ...าให้เขาเสียหาย" ซึ่งหมายความว่า กระทำโดยผู้สำนึกถึงผลเสียหายที่จะเกิดจากการกระทำของตน ถ้ารู้ว่าการกระทำนั้นจะเกิดผลเสียแก่เขาแล้ว ก็ถือว่าเป็นการกระทำโดยจงใจ ส่วนผลเสียหายจะเกิดขึ้นมากหรือน้อยเพียงใดไม่สำคัญ ประการสำคัญอยู่ที่ความรู้ว่าจะเกิดผลเสียหายเท่านั้นก็เพียงพอแล้วที่จะเป็นการจงใจ ซึ่งแตกต่างไปจากการ "เจตนา" ในทางกฎหมายอาญา เพราะเจตนาที่มีความมุ่งหมายอันประสงค์หรือเล็งเห็นผลที่จะ

⁴⁰ไพจิตร บุญพันธุ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิด,

เกิดขึ้นโดยเฉพา ส่วนงานนั้นไม่ต้องมุ่งหมายต่อผลอันใดโดยเฉพา เพียงแต่รู้ว่าจะเกิดผลเสียหายก็พอ⁴¹

ส่วนการกระทำโดย "ประมาทเลินเล่อ" หมายความว่า การกระทำโดยไม่จงใจ แต่ไม่ใช้ความระมัดระวังอันสมควรที่จะใช้ รวมถึงการกระทำในลักษณะที่บุคคลผู้มีความระวังจะไม่กระทำด้วย การพิจารณาว่าผู้กระทำนั้นสมควรจะมีความระมัดระวังแค่ไหนที่จะมาพิจารณาเป็นเกณฑ์นั้น ในทางละเมียดหาในระดับความระมัดระวังที่สมมติขึ้นโดยเปรียบเทียบับบุคคลที่มีความระมัดระวังตามปกติการณ์ และตามฐานะในสังคม เช่นเดียวกับผู้กระทำความเสียหาย⁴² ซึ่งเป็นการ สมมติขึ้นว่าหากบุคคลธรรมดาทั่วไป และต้องตกอยู่ในสภาพและปกติการณ์เช่นเดียวกันแล้วระดับความระมัดระวังของคนอื่นจะอยู่ในระดับใด ถ้าผู้กระทำความเสียหายมีระดับความระมัดระวังต่ำกว่านั้น ก็ถือว่าเขาประมาทเลินเล่อ และต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้น

การที่กฎหมายลักษณะละเมิดต้องจำกัดขอบเขตเรื่องการกระทำโดย "จงใจ" หรือ "ประมาทเลินเล่อ" ไว้ด้วยนั้น ก็เพื่อให้เป็นการชี้แจง แสดงให้เห็นถึงความถูกผิดได้ชัดเจนขึ้น เพราะถ้าหากบุคคลใดมิได้มีความมุ่งหมายร้ายและเขาก็ระมัดระวังดีตามปกติของคนทั่วไปแล้ว แต่ก็ยังเกิดความเสียหายขึ้นอีก บุคคลนั้นก็ควรจะได้รับ ความคุ้มครองตามกฎหมาย ที่จะไม่ต้องรับผิดชอบด้วยเช่นกัน แต่ถ้าใครจงใจมุ่งหมายร้าย หรือ ประมาทก็ตาม ก็ควรต้องรับผิดชอบต่อผลของการกระทำของเขา

⁴¹ จิตติ ดิงศกัทธิย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 มาตรา 354 ถึงมาตรา 452 ว่าด้วยมูลแห่งหนี้, หน้า 179.

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 180.

หลักเกณฑ์สำคัญอีกประการหนึ่งที่ต้องพิจารณาการทาละเมิดคือ ผลความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นต้องเป็นผลอันเกิดจากการกระทำของผู้ทาละเมิด นั้นหมายความว่าระหว่างผลที่เกิดขึ้นกับเหตุที่เป็นการกระทำนั้นจะต้องมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ถ้าหากระหว่างผลกับเหตุนี้ไม่มีความเชื่อมโยงกันเลย ก็จะต้องว่าผู้กระทำนั้นเป็นผู้ละเมิดไม่ได้ ในเรื่องนี้การหาเกณฑ์มาตรฐานที่จะอธิบายถึงความรับผิดชอบนี้ยังไม่เป็นที่ยุติว่าจะถือเกณฑ์ใดเป็นที่แน่นอน แต่ละประเทศก็อาจถือแนวทางทฤษฎีที่ต่างกันออกไปในการพิจารณา นอกจากนี้ยังปรากฏขึ้นด้วยว่าในประเทศเดียวกัน ก็ยังอาจถือทฤษฎีที่ต่างออกไปในการพิจารณาแต่ละครั้ง ในทางทฤษฎีนั้นนักนิติศาสตร์ชาวเยอรมันได้สรุปเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลไว้ 2 ทฤษฎีด้วยกัน คือ⁴³

1. ทฤษฎีความเท่ากันแห่งเหตุ หรือทฤษฎีเงื่อนไข (l'equivalence des conditions, les conditions sine qua non) ทฤษฎีนี้ถือว่า หากปรากฏว่าไม่มีการกระทำดังที่ถูกลงกล่าวหาแล้ว ผลจะไม่เกิดขึ้นเช่นนั้นต้องถือว่าผลที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผลอันเกิดจากการกระทำที่ถูกลงกล่าวหา ผลอันหนึ่งอาจเกิดขึ้นได้จากเหตุหลาย ๆ ประการ ถ้าการกระทำของผู้ถูกลงกล่าวหาเป็นเหตุอันหนึ่งในหลาย ๆ เหตุนั้นด้วยแล้ว ผู้นั้นก็ต้องรับผิดชอบ โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่ายังมีเหตุอื่นอีก ที่ก่อให้เกิดความเสียหายนั้นด้วยเหมือนกัน เพราะถือว่าทุกเหตุมีน้ำหนักเท่ากัน จะถือว่าเป็นแต่เหตุบางประการเท่านั้นที่ก่อให้เกิดผลนั้นขึ้นหาได้ไม่ เพราะถ้าไม่มีเหตุทุก ๆ ประการเหล่านั้นรวมเข้าด้วยกันแล้ว ผลก็ย่อมไม่เกิดขึ้นเช่นนั้น

2. ทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสม (Causalite Adequate) ทฤษฎีนี้ถือว่าบรรดาเหตุทั้งหลายที่ก่อให้เกิดผลขึ้นนั้นในแง่ความรับผิดชอบของผู้กระทำการใด ๆ แล้ว เฉพาะแต่เหตุที่ตามปกติ ย่อมก่อให้เกิดผลเช่นนั้นเท่านั้นที่ผู้กระทำการนั้นต้องรับผิดชอบ ถ้าหากเป็นผลที่เกิดขึ้น

⁴³เรื่องเดียวกัน, หน้า 212.

โดยไม่อาจคาดคิดได้ว่าจะเกิด ด้วยเหตุเป็นความบังเอิญ หรือความไม่ปกติของเหตุการณ์แล้ว ผู้กระทำก็ไม่ต้องรับผิดชอบในผลความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้น เพราะผลนั้นไกลเกินกว่าเหตุ

ในทฤษฎีความเท่ากันแห่งเหตุ หรือทฤษฎีเจือปนนั้น จะมีผลทำให้เป็นการขยายความรับผิดชอบของคนมากยิ่งขึ้น เพราะเพียงการมีส่วนกระทำที่ก่อให้เกิดผลนั้นขึ้นก็ต้องรับผิดชอบแล้ว ทั้ง ๆ ที่จริงยังมีสาเหตุอื่น ๆ อีกนับการที่เข้ามาก่อผลเสียหายนั้นขึ้น นอกจากนี้ยังอาจเป็นไปได้ว่ามีเหตุอื่นมาแทรกซ้อนตัด ความเชื่อมโยงระหว่าง การกระทำของผู้ถูกกล่าวหา กับผลก็ได้ เช่น อาจเป็นเพราะการกระทำของคนที่สาม หรือของผู้เสียหายเอง แต่กลับกลายเป็นว่าผู้ถูกกล่าวหา กลับต้องเป็นผู้รับผิดชอบผลเสียหายนั้นทั้งหมดซึ่งไม่ได้อยู่ในความคิดหมาย อาจเรียกได้ว่าเป็น การรับผิดชอบไกลกว่าเหตุ แต่ก็ยังเป็นผลดีในผู้เสียหาย ส่วนทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสมนั้น จำกัดขอบเขต ความรับผิดชอบไว้เพียงผลธรรมดา ซึ่งเกิดขึ้นตามปกติของการกระทำนั้นๆ จึงเป็นการลดขอบเขต ความรับผิดชอบของผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำลงได้ แต่ในขณะที่ผู้เสียหายก็จะไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย เพราะต้องรับผิดชอบในความเสียหายเอง

4.4.2. ค่าสินไหมทดแทน

แม้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในส่วนที่เกี่ยวกับการประกันวินาศภัยจะมิได้บัญญัติไว้โดยตรงว่า การใช้ค่าสินไหมทดแทนนั้นจะต้องกระทำโดยวิธีใดก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาที่ดูบทบัญญัติของกฎหมายโดยตลอดแล้ว เป็นที่เข้าใจได้ว่าวิธีใช้ค่าสินไหมทดแทนโดยปกติจะต้องเป็นเงิน เพราะแม้แต่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 867 (4) ยังบังคับว่า ในกรณีธรรม์ประกันภัยต้องมีระบุจำนวนเงิน ซึ่งเอาประกันภัยไว้ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่มีกฎหมายห้ามคู่สัญญาที่จะตกลงกันเป็นอย่างอื่น เกี่ยวกับวิธีใช้ค่าสินไหมทดแทนโดยวิธีอื่น

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาแล้วข้างต้น จึงสรุปได้ว่า ค่าสินไหมทดแทนซึ่งผู้รับประกันภัย จะต้องจ่ายตามสัญญาประกันวินาศภัย แตกต่างกับค่าสินไหมทดแทนซึ่งเจ้าหน้าที่อาจเรียกเอาได้จาก ลูกหนี้ เพื่อความเสียหายเช่นที่ตามปกติย่อมเกิดขึ้น แต่การไม่ชำระหนี้ตามที่บัญญัติไว้ในประมวล กฎหมายและพาณิชย์ มาตรา 222 เพราะค่าสินไหมทดแทนในกรณีหลังนี้ต้องเป็นเงินอย่างเดียว เท่านั้น⁴⁴

(ก) หลักเกณฑ์ทางเศรษฐศาสตร์ ในการคำนวณค่าเสียหายที่แท้จริง⁴⁵

การประเมินค่าความเสียหายทางด้านสิ่งแวดล้อม

การได้รับประโยชน์ (Utility) การเสียประโยชน์ (Disutility) และผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อม (Environmental Effect)

ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมหลายชนิดสามารถหาได้โดยไม่ต้อง ซื้อ โดยทั่วไปแล้ว ความ ต้องการคุณภาพของทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างไม่เปิดเผย แต่ก็ทราบกันดีว่าอุปสงค์ใน ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเหล่านี้มีค่าเป็นบวก และอรรถประโยชน์หรือความพอใจที่เกิดขึ้นจากการ ใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ควรถูกนำไปคิดรวมในวิธีวิเคราะห์ประโยชน์และต้นทุนด้วย

⁴⁴ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรม และหนี้ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แสงสุทธิการพิมพ์, 2510), หน้า 846.

⁴⁵เป็นการเรียบเรียงแนวทางการศึกษาจากหนังสือเรื่อง "เศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม หลักทฤษฎี และปัญหาสิ่งแวดล้อมไทย" ของดร.เรืองเดช ศรีวารธนะ และหนังสือเรื่อง "เศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม" ของสมบูรณ์ ศุกศิลป์.

ในตนเองเกี่ยวกับอรรถประโยชน์หรือความพอใจที่คนได้รับจากคุณภาพที่ดีของทรัพยากร
สิ่งแวดล้อม คนจะสูญเสียอรรถประโยชน์หรือความพอใจถ้าเขาอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เลว หรือ
ได้รับผลที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในทางเลว โดยเฉพาะอย่างยิ่งของเสียที่เกิดจาก
การผลิตและกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นๆ ตัวอย่างของสิ่งแวดล้อมที่เสีย ได้แก่ น้ำเสีย อากาศ
เสีย และภาวะเสียงดัง เป็นต้น ความพอใจหรืออรรถประโยชน์ที่สูญเสียไปเนื่องจากปัญหา
สิ่งแวดล้อมที่เลวก็ควรถูกนำไปคิดรวมในวิธีวิเคราะห์ประโยชน์และต้นทุนด้วยเช่นกัน

การพิจารณาเรื่องอรรถประโยชน์ และการสูญเสียอรรถประโยชน์ช่วยให้สามารถ
ประมาณค่าของประโยชน์ และต้นทุนที่เกิดกับทรัพยากรสิ่งแวดล้อมได้ ถ้าประโยชน์ที่เคยได้รับ
โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย จากการใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมมีค่าน้อยลงเนื่องจากความเสียหายที่เกิด
จากกิจกรรมทางเศรษฐกิจ อรรถประโยชน์ที่ลดลงนั้นอาจถือได้ว่าเป็นต้นทุนที่เกิดขึ้นในทาง
ตรงกันข้ามการลดความเสียหายที่เกิดขึ้น จากการป้องกันไม่ทำให้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย
หรือเกิดความเสียหาย อาจถือได้ว่าเป็นประโยชน์ที่เกิดขึ้น ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ต้นทุนก็
คือประโยชน์ที่ไม่ได้รับ และประโยชน์ก็คือต้นทุน หรือความเสียหายที่เราหลีกเลี่ยงได้นั้นเอง
อย่างไรก็ดีความหมายจะเป็นอย่างไรก็แล้วแต่ลักษณะของปัญหาที่พิจารณาซึ่งอาจมีความแตกต่าง
กันออกไปบ้าง

เนื่องจากการตีค่าเป็นตัวเงิน นั้นเป็นหัวใจสำคัญของการวิเคราะห์ประเมินผลโครงการ
การในทางเศรษฐศาสตร์ มี 2 แนวทางด้วยกัน คือ

1. การตีค่าด้านผลประโยชน์
2. การตีค่าด้านต้นทุน

1. การตีค่าด้านผลประโยชน์

1.1. การใช้ราคาตลาดหรือการใช้แนวความคิดเรื่องผลิตภาพ (Market Value & Productivity Approach) เน้นการตีค่าทางเศรษฐกิจของผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้น ถ้าผลกระทบต่อตลาดรองรับ ใช้ราคาตลาดได้โดยตรง เช่น การวัดผลประโยชน์ของโครงการรักษาดิน, ป้องกันการพังทลายของดิน, วัดในรูปผลผลิตที่เพิ่มขึ้น ถ้าไม่มีราคาตลาด เช่น โครงการเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล, สุขภาพของประชาชน ให้ใช้การประเมินค่าของชีวิตมนุษย์ (Valuation of Human Life) หรือแนวความคิดเรื่องผลิตภาพ ซึ่งมีเทคนิคการประเมินค่าแบบต่างๆ ตามแต่กรณีของสถานการณ์ที่เกิดขึ้น นั้น คือ

ก) วิธีประมาณจากด้านการเปลี่ยนแปลงผลิตภาพ (Change In Productivity Approach) ตามธรรมชาติจะเพิ่มขึ้นหรือป้องกันไม่ให้เกิดลดลง เช่น โครงการจัดการพื้นที่รับน้ำ (Watershed) ซึ่งต้นทุน ในการดำเนินงานก็คือ ค่าแรงงาน, ค่าลงทุนในการก่อสร้าง, ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน ค่าบำรุงรักษา เป็นต้น

ข) วิธีประมาณจากด้านต้นทุนค่าเสียโอกาส (Opportunity Cost Approach) ใช้วัดสิ่งที่จะต้องยอมสละไปเพื่อสงวนรักษาของบางอย่างไว้ต่อไป เช่น โครงการสงวนป่าไม้ท้องถิ่น ประเทศจะขาดรายได้ ที่ควรได้จากการตัดไม้มาขาย วิธีการนี้ยังใช้วิเคราะห์การตัดสินใจเลิกชุดแร่ หรือการขุดเจาะน้ำมันใต้ดินขึ้นมาใช้

ค) การให้มูลค่าชีวิต เป้าหมายที่สำคัญของนโยบายสิ่งแวดล้อม คือ ลดความเสี่ยงที่มีต่อสุขภาพมนุษย์ การตั้งมาตรฐานคุณภาพอากาศก็เพื่อที่จะปกป้องชีวิตมนุษย์ให้มีความปลอดภัยที่เพียงพอ

ความสำเร็จของนโยบายสิ่งแวดล้อม ที่ก่อให้เกิดผลได้ทางด้านสุขภาพ คือ อัตราการป่วยและการตายของกลุ่มคนที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นอันตราย อย่างไรก็ตามมีความยาก

ลำบาก 2 ประการ ที่นักเศรษฐศาสตร์พยายามจะประเมินผลได้ทางสุขภาพอันเกิดจากโครงการที่เพิ่มคุณภาพสิ่งแวดล้อม คือ ประการแรก เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างระดับต่างๆ ที่ประชาชนได้รับสารพิษ กับอัตราการป่วยและการตายของประชาชนในเขตที่เป็นปัญหา ปัญหานี้เชิงประจักษ์ที่ประสบคือ ระยะเวลาที่ได้รับสารพิษกับจุดเริ่มต้นที่ป่วย ข้อมูลเกี่ยวกับระดับสารพิษที่ได้รับและการเคลื่อนย้ายของประชาชนมีไม่เพียงพอ ความยากลำบากในการควบคุมปัจจัยอื่นๆ นอกเหนือไปจากคุณภาพสิ่งแวดล้อมสิ่งเหล่านี้ล้วนมีผลต่อสุขภาพประชาชน นอกเหนือไปจากนี้คือการประเมินสุขภาพของมนุษย์ที่ดีขึ้น ำให้มาอยู่ในรูปของตัวเงิน ความจริงคือคุณค่าชีวิตยากที่จะประเมินได้ โครงการใหญ่ๆ หรือกิจกรรมบางอย่างได้ก่อให้เกิดการตายก่อนวัยอันสมควร จึงควรมหามาตรการรักษาชีวิตไว้

1.2. การใช้ราคาตลาดของสินค้าที่ใช้ทดแทนกัน หรือราคาตัวแทน (Surrogate Market Approach)

ถ้าต้องการตีราคาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เป็นสินค้าสาธารณะที่ไม่มีการซื้อขายกันในตลาด ไม่มีราคาตลาดโดยตรงให้เล็งมาใช้วิธีตีราคาโดยใช้ราคาตัวแทน ถือว่าเป็นการใช้ราคาตลาดทางอ้อม ราคาตัวแทน จะมีเทคนิคในการตีราคาหลายเทคนิคด้วยกัน ต้องดูให้เหมาะสมกับกรณีที่จะวิเคราะห์ที่แตกต่างกันดังนี้

ก) การใช้สินค้าและบริการในตลาดเป็นตัวแทนของสินค้าที่ใช้ทดแทนกันหรือสินค้าที่ใช้ประกอบกับสิ่งแวดล้อม (Market Goods and Services As Environmental Surrogates) เช่น บริการของสระว่ายน้ำเอกชนสามารถใช้ทดแทนการต้องขับรถไฟเพื่อทำให้ว่ายน้ำในทะเลสาบ แม่น้ำ ลำธาร

ข) การหามูลค่าทรัพย์สิน (Property Value) ใช้มูลค่าทรัพย์สินกำหนดค่าความพอใจที่จะจ่ายเป็นค่าทรัพย์สินสิ่งแวดล้อม เช่น ราคาที่ดินสำหรับปลูกบ้านในเขตที่อากาศเสียจะต่ำกว่าราคาที่ดินในเขตที่มีสภาพแวดล้อมดีกว่า เป็นต้น

ค) ต้นทุนค่าใช้จ่ายในการเดินทาง (Travel Cost Approach) วิธีนี้จะตีค่าสินค้าที่ไม่มีราคาในตลาด เช่น สวนสาธารณะ แนวคิดคือ การมาใช้สถานที่จะมีค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปกลับระหว่างบ้านกับสถานที่นั้นรวมทั้งค่าของเวลาที่ใช้ไปในการเดินทาง

ผู้ให้บริการที่อยู่ไกล มีค่าเดินทางสูงกว่า จะมีความต้องการใช้น้อยกว่า ผู้ที่อยู่ใกล้กว่าในความเป็นจริงจึงเป็นการประเมินที่ตั้งของแหล่งทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและมุ่งจะวัดค่าประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากสถานที่ตั้งไม่ใช่วัดค่าประโยชน์ที่เกิดโดยทั่วไปจากแหล่งนั้นเท่าที่ควร

ง) มูลค่าอื่นๆ ของที่ดิน (Other Land Values) หรือคำนวณค่าเสียโอกาส (Opportunity Cost Approach) เช่น กรณีประเมินค่าการใช้ประโยชน์ของที่ดิน

จ) ความแตกต่างของค่าจ้าง (Wage Differentials) เช่น กรณีประเมินโครงสร้างปรับปรุงสภาพเขตเมือง

1.3. การใช้วิธีสำรวจ (Survey Based Technique) วิธีนี้นิยมใช้มากกับการประเมินราคาทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน (Common Property Resource หรือ Non-excludable Goods) เช่น คุณภาพน้ำ คุณภาพอากาศ เป็นต้น และกรณีอื่นๆ ที่ไม่สามารถใช้ราคาตลาดโดยตรงได้

วิธีการนี้ใช้สำรวจเพื่อหาความพอใจที่จะจ่ายและความสามารถที่จ่ายได้ของผู้บริโภคในสถานการณ์สมมติ (Hypothetical Situation) มากกว่าวัดพฤติกรรมผู้บริโภค

2. การวิเคราะห์คุณภาพสิ่งแวดล้อมจากต้นทุนค่าใช้จ่าย

2.1. การวิเคราะห์ต้นทุนกับประสิทธิภาพ (Cost-effectiveness Techniques)

เป็นการวิเคราะห์ เพื่อหาทางเลือกในการควบคุมคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่เสียค่าใช้จ่ายต่ำที่สุด โดยทางเลือกดังกล่าว จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของสังคม ในการควบคุมคุณภาพสิ่งแวดล้อม

2.2. การคำนวณค่าใช้จ่ายในการป้องกันความเสียหาย (Preventive Expenditure Method)

เทคนิคก็คือ การคำนวณค่าใช้จ่ายในการทดแทน (Replacement Cost) เช่น ค่าใช้จ่ายในการปลูกต้นไม้ทดแทนต้นไม้ที่ตายไป เพราะภาวะมลพิษทางน้ำ เป็นต้น

วิธีการ คือ หาทางเลือกต่างๆ และเสนอข้อมูลที่สมบูรณ์ที่สุดในเรื่องต้นทุนและผลตอบแทนของแต่ละวิธีทางเลือกนั้น ๆ รวมทั้งปัจจัยที่มีผลต่อการผลิตโดยตรงและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะช่วยให้มีการตัดสินใจนโยบายที่เหมาะสมกับการจัดการต่อไป

การประเมินหาทางเลือก คือ การกำหนดตัวแบบขึ้นมา 2 ประการ คือ

ก) ตัวแบบที่ "ไม่มี" (Without Model) คือ ลักษณะที่ไม่มีจัดการอะไรเลย

ข) ตัวแบบที่ "มี" (With Model) คือ การจัดการวิธีการต่างๆ เข้ามาใช้

รูปแบบที่ไม่มีจัดการจะนำไปสู่ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ส่วนแบบมีการจัดการโดยเทคนิคและวิธีการจัดการต่างๆ ควรเลือกวิธีที่มีประสิทธิภาพที่สุด

ส่วนการคำนวณค่าใช้จ่ายในการป้องกันความเสียหาย เป็นการประมาณคุณภาพขั้นต่ำของสิ่งแวดล้อมที่ผู้บริหารแต่ละคนกำหนดขึ้น โดยวัดในรูปของมูลค่าความพอใจที่จะจ่าย เพื่อลดความรุนแรงของผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

(ข) จำนวนเงินจำกัดความรับผิด (Limit of Indemnity) และจำนวนเงินความรับผิดส่วนแรก (Deductible)

(1) เงื่อนไขในการจำกัดจำนวนเงินความรับผิด

มูลค่าที่สามารถเอาประกันได้สูงสุดความเสียหาย รวมทั้งความบาดเจ็บทางร่างกาย จะไม่ถูกคุ้มครองโดยไม่มี การจำกัดจำนวนความรับผิด แต่จะมีการกำหนดขั้นสูงสุดไว้ (ซึ่งบางครั้งค่อนข้างสูง ในกรณีของมลพิษจากอุตสาหกรรมหลัก) และต้องพิจารณาว่าเกินจากเงื่อนไขหรือไม่ บางบริษัทรับประกันเฉพาะอุตสาหกรรมหลัก นั้นหมายความว่า จำนวนที่นอกเหนือจากที่เอาประกันภัยไว้ ผู้ก่อมลพิษเป็นผู้รับเสี่ยงภัยไว้เอง ถ้าหากเขาได้ขอเอาประกันภัยเป็นจำนวนเล็กน้อย ค่าใช้จ่ายสำหรับความเสียหายหรือบาดเจ็บจะต้องมีหลักฐาน จะเป็นที่ยอมรับได้ว่าความคุ้มครองค่อนข้างจะมีจำกัดในด้านจำนวนจำกัด ความรับผิดทั้งต่อครั้งและตลอดปีกรมธรรม์ ถ้าหากความเสียหายครั้งหนึ่งถึงหรือเกินจำนวนที่รับผิด เหตุการณ์ต่อมาก็จะไม่ได้ได้รับความคุ้มครอง เช่นเดียวกัน ถ้าหากระหว่างปีกรมธรรม์ได้เกิดการชดเชยความเสียหาย โดยเหตุการณ์หนึ่งเหตุการณ์หรือมากกว่า ซึ่งเกินความรับผิดตลอดปีกรมธรรม์ ก็จะไม่ได้รับความคุ้มครองอีก

จำนวนจำกัดความรับผิด แบ่งออกเป็น จำนวนจำกัดความรับผิดสำหรับความบาดเจ็บต่อร่างกาย ความเสียหายต่อทรัพย์สิน และค่าใช้จ่ายในการบำบัดมลพิษ ของความเสียหายแต่ละครั้ง และค่าสินไหมทดแทนสำหรับสามกรณีข้างต้นรวมกันตลอดระยะเวลากรมธรรม์

จำนวนจำกัดความรับผิดสำหรับค่าใช้จ่ายในการประเมินความเสียหายเป็นจำนวนเงินต่อครั้งและตลอดระยะเวลากรมธรรม์

การขยายระยะเวลาคุ้มครองใดๆ หากเกิดขึ้นจะไม่มีผลต่อจำนวนจำกัดความรับผิดต่อครั้ง และตลอดระยะเวลากรมธรรม์ วงเงินนั้นจะยังคงเป็นจำนวนเดิม

หากจำนวนจำกัดความรับผิดชอบปีกรมธรรม์ถูกชดเชยไปทั้งหมด ความคุ้มครองภายใต้
กรมธรรม์นั้นก็ถือว่าสิ้นสุดลงโดยทันที รวมถึงจำนวนจำกัดความรับผิดชอบสำหรับค่าใช้จ่ายในการประเมิน
ความเสียหายตลอดระยะเวลากรมธรรม์

(2) จำนวนเงินความรับผิดชอบส่วนแรก

ความรับผิดชอบในค่าเสียหายส่วนแรก (Excess or Deductible) คือจำนวนความ
เสียหายส่วนแรกซึ่งผู้เอาประกันภัย ตกลงที่จะรับผิดชอบเองทุกครั้งที่เกิดวินาศภัยขึ้น เช่น
กรมธรรม์กำหนดเงื่อนไขให้มี Deductible 100,000 บาท ถ้าเกิดความเสียหายเป็นเงิน
150,000 บาท ผู้เอาประกันจะรับผิดชอบเองในส่วน 100,000 บาท ส่วนที่เกินจาก 100,000
บาท ในที่นี้คือ 50,000 บาท บริษัทรับประกันภัยจะชดเชยให้

วัตถุประสงค์ในการกำหนดให้ผู้เอาประกันภัยรับผิดชอบ ในความเสียหายส่วนแรก
ก็เพื่อที่จะให้ผู้เอาประกันมีความระมัดระวังภัยมากขึ้น

Franchise คือ จำนวนความเสียหายขั้นต่ำ ที่บริษัทรับประกันภัยจะรับผิดชอบชดเชยค่า
สินไหมทดแทนให้ ถ้าจำนวนความเสียหายที่เกิดขึ้นต่ำกว่าที่กำหนดไว้ผู้เอาประกันภัยจะต้องรับผิดชอบ
เอง แต่ถ้าจำนวนความเสียหายเกิดขึ้นสูงกว่าจำนวนเงินขั้นต่ำดังกล่าว บริษัทประกันภัยก็จะชดเชย
ให้เต็มจำนวนความเสียหายที่เกิดขึ้นเช่น กรมธรรม์กำหนดเงื่อนไขให้มี Franchise 100,000
บาท ถ้าเกิดความเสียหาย 150,000 บาท บริษัทประกันภัยจะชดเชยให้ครบทั้ง 150,000 บาท แต่
ถ้าเกิดความเสียหายขึ้นเพียง 70,000 บาท ผู้เอาประกันภัยจะต้องรับผิดชอบเอง

วัตถุประสงค์ในการกำหนดให้มี Franchise เพื่อจะลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินชดเชย
ค่าสินไหมทดแทนจำนวนเล็กๆ น้อยๆ

4.4.3. การปฏิเสธความรับผิดของผู้รับประกันภัย (โดยผลของกฎหมาย)

สำหรับ "การไม่ต้องรับผิดโดยผลของกฎหมาย" มีกล่าวไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 879 ส่วน "การไม่ต้องรับผิดโดยผลของสัญญา" ได้แก่ กรณีที่กรมธรรม์ประกันภัยมีข้อความเป็นเงื่อนไขจำกัดความรับผิดของผู้รับประกัน ซึ่งถ้าผู้เอาประกันภัยไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขเหล่านั้น ก็อาจจะทำให้ผู้รับประกันภัยพ้นความรับผิด หากได้มีข้อสัญญากำหนดไว้เช่นนั้น เงื่อนไขที่กำหนดไว้ในสัญญานี้อาจจะเป็นเงื่อนไขบังคับให้ผู้เอาประกันภัยต้องปฏิบัติก่อนมีวินาศภัยเกิดขึ้นก็ได้ เช่น ให้แจ้งการประกันภัยเพิ่มเติมให้ผู้รับประกันภัยทราบ หรืออาจจะ เป็นเงื่อนไขให้ปฏิบัติภายหลังที่มีวินาศภัยแล้วก็ได้ เช่น ให้แจ้งรายละเอียดแห่งทรัพย์สินที่วินาศภัยภายในกำหนดเวลาตามที่ระบุไว้ดังนี้ เป็นต้น

ต่อไปจะกล่าวถึงเรื่อง "การไม่ต้องรับผิดโดยผลของกฎหมาย" ซึ่งแยกได้เป็น 2 กรณี คือ

(1) ไม่ต้องรับผิดเพราะความทุจริตหรือความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของผู้เอาประกันภัย ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 879 วรรคแรก บัญญัติว่า "ผู้รับประกันภัยไม่ต้องรับผิดในเมื่อความวินาศภัยหรือเหตุอื่นซึ่งได้ระบุไว้ในสัญญานั้นได้เกิดขึ้น เพราะความทุจริตหรือความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของผู้เอาประกันภัย ดังนั้น ถ้าความวินาศภัยหรือเหตุอื่นที่ตกลงรับประกันภัยไว้ได้เกิดขึ้น เพราะความทุจริตหรือความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของผู้เอาประกันภัย ผู้รับประกันภัยก็ไม่ต้องรับผิดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้

ข้อควรสังเกตในเบื้องต้น ก็คือ ความทุจริตหรือความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงนี้จะต้องเป็นของผู้เอาประกันภัยเอง จึงจะทำให้ผู้รับประกันภัยพ้นความรับผิด เพราะย่อมเป็นการไม่สมควรที่จะให้ผู้ทุจริตหรือผู้ประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงได้รับประโยชน์จาก ความทุจริตหรือ

ความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของตนเอง⁴⁶ แต่ถ้าเป็นความทุจริตหรือความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของบุคคลอื่น แม้ว่าจะเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดกับผู้เอาประกันภัย ลึกเพียงใดก็ตาม เช่น คู่สมรส บุตร หลาน คนรับใช้ หรือลูกจ้าง ก็ยังไม่ทำให้ผู้รับประกันภัยพ้นความรับผิดชอบ เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่า ความทุจริตหรือความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของบุคคลอื่นนั้นได้เกิดขึ้นด้วยการจ้างวาน ใช้ หรือการสนับสนุนของผู้เอาประกันภัยหรือผู้เอาประกันภัยมีส่วนร่วมต่อเหตุการณ์นั้นด้วย

ทุจริต หมายถึง การแสวงหาประโยชน์อันมิควรได้โดยชอบ ด้วยกฎหมายสำหรับตนเองหรือบุคคลอื่น การกระทำโดยทุจริตนั้น อาจกระทำด้วยตนเองหรือทำให้บุคคลอื่นกระทำเป็นการกระทำโดยตรงเพื่อให้เกิดผลร้ายนั้น หรือเป็นการกระทำโดยอ้อมด้วยการงดเว้นการกระทำเพื่อป้องกันผลร้ายนั้นก็ได้ เช่น การรู้เห็นเป็นใจให้ผู้อื่นกระทำโดยตนเองทราบว่าการกระทำนั้นจะเกิดประโยชน์อันมิควรได้โดยชอบด้วยกฎหมายกับตน ก็ถือว่าเป็นการกระทำโดยทุจริตของผู้เอาประกันภัยหรือผู้รับประกันภัยเช่นเดียวกัน

ประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงเป็นการกระทำโดยประมาทเลินเล่อ แต่มีขนาดของความประมาทเลินเล่อสูงกว่าปกติธรรมดา การประมาทเลินเล่อ^๕ นั้น หมายถึง การกระทำโดยไม่เจตนา แต่ผู้กระทำได้กระทำไปโดยปราศจากความระมัดระวัง ซึ่งบุคคลในภาวะเช่นนั้นจะต้องมีตามวิสัยและพฤติการณ์และผู้กระทำอาจใช้ความระมัดระวังเช่นว่านั้นได้ แต่หาได้ใช้ให้เพียงพอไม่ เมื่อรวมกับคำว่าร้ายแรงแล้วน่าจะหมายความว่า "เป็นการกระทำที่ไม่ใช้ความระมัดระวังถึงขนาดที่แม้ได้ใช้แต่เพียงเล็กน้อยความเสียหายก็จะไม่เกิดขึ้น"

⁴⁶William R. Vance, Handbook on the Law of Insurance, pp. 90-92.

การยกเว้นความรับผิดชอบด้วยเหตุ Moral Hazard นี้เป็นกฎเกณฑ์สากลที่ป้องกันมิให้บุคคลได้รับประโยชน์จากการกระทำผิดของตนได้ มีข้อสาระสำคัญที่ควรพิจารณาดังนี้คือ

1. วินาศภัยเกิดจากการกระทำของผู้เอาประกันภัย โดยมีความมุ่งหมายให้เกิดวินาศภัย ดังระบุไว้ในสัญญาประกันภัยโดยตรง หรือโดยลักษณะที่เห็นได้ว่าย่อมเป็นผลให้เกิดขึ้นเนื่องจากการกระทำอันนั้น Moral Hazard รวมถึงการกระทำโดยไม่ใช้ความระมัดระวังอย่างยิ่ง จนเป็นผลให้เกิดวินาศภัยอันผิดปกติด้วย หากวินาศภัยนั้นมิได้เกิดจากการกระทำของผู้เอาประกันภัย ก็ต้องเป็นการกระทำที่อยู่ในความรู้เห็นยินยอมของผู้เอาประกันภัย

2. กระทำโดย Moral Hazard นี้ไม่ทำให้สัญญาประกันภัยระดับสิ้นสุดลงเป็นเพียงเกิดสิทธิแก่ผู้รับประกันภัย ในการปฏิเสธความรับผิดชอบตามสัญญาประกันภัย เฉพาะวินาศภัยที่เกิดโดย Moral Hazard เท่านั้น หากต่อมาเกิดวินาศภัยโดยไม่มี Moral Hazard อีกผู้รับประกันภัยยังต้องรับผิดชอบตามสัญญาประกันภัยนั้นต่อไป

3. ข้อยกเว้นความรับผิดชอบเนื่องจาก Moral Hazard นั้น เป็นข้อยกเว้นตามกฎหมายที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน ผู้เอาประกันภัยและผู้รับประกันภัยจะตกลงแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้ต้องรับผิดชอบตามสัญญาประกันภัยแม้จะเกิด Moral Hazard ไม่ได้

4. เมื่อเกิดวินาศภัยจาก Moral Hazard ขึ้นแล้ว ผู้รับประกันภัยต้องเป็นผู้ยกขึ้นกล่าวอ้างและมีหน้าที่พิสูจน์ให้เห็นว่า ข้อเท็จจริงที่เกิดวินาศภัยนั้นเนื่องจากทุจริต หรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของผู้เอาประกันภัยจริง มิฉะนั้นผู้รับประกันภัยไม่พ้นความรับผิดชอบตามสัญญาประกันภัย

5. เนื่องจาก Moral Hazard เป็นข้อยกเว้นความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัยตามสัญญาประกันภัยที่มีผลบังคับตามกฎหมาย ฉะนั้นการตีความข้อยกเว้นความรับผิดชอบดังกล่าวนี้จะต้องตีความโดยเคร่งครัด จะตีความในทางขยายความไม่ได้

(2) นอกจากนี้ บริษัทผู้รับประกันภัยยังสามารถที่จะปฏิเสธความรับผิด ซึ่งเป็นผลตามกฎหมาย ถ้ากรณีปรากฏว่า ผู้เอาประกันภัยได้กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดดังต่อไปนี้

1. Concealment หลักของการใช้ความซื่อสัตย์สุจริตของคู่สัญญา ก็เพื่อมาให้เกิดความได้เปรียบและเสียเปรียบซึ่งกันและกันในส่วนที่เกี่ยวกับภัยที่จะทำการรับประกันนั้น เพราะการรับประกันภัยเป็นสัญญาที่เกี่ยวกับความไม่แน่นอนถึงเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น ซึ่งจะทำให้บริษัทต้องเสียเปรียบ เพราะความที่ไม่อาจได้ล่วงรู้ข้อเท็จจริงทั้งปวง ทำให้เก็บเบี้ยประกันต่ำกว่าที่ควร ข้อเท็จจริงที่อยู่นอกเหนือความรู้ของคู่สัญญาย่อมไม่เป็นผลให้อีกฝ่ายหนึ่งอ้างมา เป็นข้อปฏิเสธความรับผิดได้ แต่ข้อเท็จจริงที่ถ้าฝ่ายหนึ่งล่วงรู้อยู่แล้วละไว้เสียไม่เปิดเผย (Concealment) เพราะถ้าเปิดเผยแล้ว กระทำให้คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งปฏิเสธที่จะเข้าทำสัญญาประกันภัยนั้น

หลักของ Concealment ก็คือ หน้าที่ของผู้เอาประกันจะต้องเปิดเผยข้อเท็จจริงทั้งปวงแก่บริษัทถึงสิ่งอันเป็นสาระสำคัญ ซึ่งผู้เอาประกันเท่านั้นที่ล่วงรู้แต่ผู้เดียว การกระทำที่ถือเป็น Concealment ที่ทำให้สัญญาเป็นโมฆะจะต้องมีองค์ประกอบดังนี้

1.1. ผู้เอาประกันทราบข้อเท็จจริงนั้น

1.2. ผู้เอาประกันมิได้เปิดเผยข้อเท็จจริงนั้นแก่บริษัทและไม่อาจอ้างได้ว่าบริษัทก็ทราบข้อเท็จจริงนั้นเช่นเดียวกัน

1.3. ข้อเท็จจริงนั้นเป็นสาระสำคัญ

น่าสังเกตว่า ไม่จำเป็นที่ผู้เอาประกันจะต้องทราบว่า ข้อเท็จจริงนั้นเป็นสาระสำคัญ ดังนั้นถ้าผู้เอาประกันทราบข้อเท็จจริงนั้นแล้ว แต่มิได้เปิดเผยเพราะไม่ทราบว่า เป็นสาระสำคัญ ก็ยังคงถือว่าเป็น Innocent Concealment ที่ทำให้บริษัทบอกล้างสัญญาได้

2. Misrepresentation คือ การแถลงถึงสิ่งที่เกี่ยวกับในอดีตและปัจจุบันโดยผู้เอาประกัน จะเป็นด้วยวาจา หรือลายลักษณ์อักษรแก่บริษัทก่อนหรือในขณะที่ทำสัญญาประกันภัย Misrepresentation มีความหมายคล้ายกับ Concealment แต่ Concealment นั้นผู้เอาประกันหนึ่งเจยเสียเมื่อมีหน้าที่ต้องพูด แต่สำหรับ Misrepresentation คือ คำกล่าวหรือแถลงของผู้เอาประกันที่ไม่ตรงต่อความเป็นจริง ไม่ว่าจะเพราะความประมาทเลินเล่อ เข้าใจผิดคาดไม่ถึง รู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็ตาม คำแถลงดังกล่าว จะทำให้สัญญาเป็นโมฆะก็ต่อเมื่อเป็นสาระสำคัญของสัญญา

3. Fraud การแถลงข้อความที่ไม่ตรงต่อความเป็นจริง ในสิ่งที่ เป็นสาระสำคัญ โดยปราศจากเจตนาของผู้เอาประกันย่อมถือว่าการนั้นยอมเป็น Misrepresent แต่การที่จะถือว่าเป็น Fraud นั้นจะต้องมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

- 3.1. เป็นคำกล่าวหรือแถลง
- 3.2. ข้อเท็จจริงนั้นไม่เป็นความจริง
- 3.3. ผู้ที่กล่าวหรือแถลงนั้นรู้อยู่แล้วว่าไม่เป็นความจริง
- 3.4. มีเจตนาที่จะชักจูงให้อีกฝ่ายหนึ่งกระทำการที่ตนต้องการ และ
- 3.5. อีกฝ่ายหนึ่งหลงเชื่อ และกระทำการตามที่ถูกลอกลวงนั้น

การกระทำที่เป็น Fraud จึงต้องมีการกระทำโดยเจตนาที่จะหลอกลวงและประสพความสำเร็จโดยฝ่ายที่ถูกลอกลวงนั้นหลงเชื่อและกระทำตาม ดังนั้นการแสดงความคิดเห็น ความเชื่อ ความคาดหมายย่อมไม่ถือว่าเป็น Fraud

การกระทำดังกล่าวของผู้เอาประกัน ย่อมมีผลทำให้สัญญาเป็นโมฆะ บริษัทมีสิทธิที่จะปฏิบัติกรอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

- (1) ปล่อยให้สัญญาที่มีผลบังคับต่อไปโดยไม่ใช้สิทธิบอกล้างสัญญาตามกฎหมาย หรือ
- (2) ไม่ต้องรับผิดชอบที่จะจ่ายค่าสินไหมทดแทนตามสัญญา และบอกล้างสัญญา

4.4.4. การตีความในกรรมธรรม์ประกันภัย

สัญญาประกันภัยเป็นสัญญาปากเปล่าที่อาจเกิดขึ้นได้โดยผู้เอาประกันภัย และผู้รับประกันภัยตกลงทำสัญญาต่อกัน แต่การที่กฎหมายบังคับให้ผู้รับประกันภัยส่งมอบกรรมธรรม์ประกันภัย อันมีเนื้อความตรงตามสัญญานั้นให้แก่ผู้เอาประกันภัยฉบับหนึ่งนั้น น่าจะหมายความว่าข้อความในกรรมธรรม์ประกันภัยนั้นผู้เอาประกันภัยได้ทราบมาก่อนตกลงทำสัญญาประกันภัยแล้ว เมื่อผู้เอาประกันภัยต้องการทำสัญญาประกันภัยชนิดที่ต้องการให้มีการคุ้มครองประเภทใด และไม่คุ้มครองประเภทใด ผู้เอาประกันภัยก็จะเลือกข้อตกลงเพื่อการคุ้มครองตามความต้องการของตนเท่านั้นส่วนรายละเอียดอันเงื่อนไขข้อคุ้มครอง หรือวิธีปฏิบัติระหว่างคู่สัญญาว่าจะปฏิบัติกันอย่างไรจึงจะเกิดผลคุ้มครองหรือไม่คุ้มครองนั้น โดยทั่วไปจะศึกษากันภายหลังทั้งก่อนเกิดเหตุและหลังเกิดเหตุวินาศภัย ทั้งนี้อาจมีความเชื่อถือในมาตรฐานของข้อความในสัญญาประกันภัยชนิดนั้นๆ มาเป็นเวลานาน หรือเข้าใจคำชี้แจงของผู้รับประกันภัยในข้อสาระสำคัญแล้วก็ได้

อย่างไรก็ตาม เมื่อกรรมธรรม์ประกันภัยเป็นหลักฐานของสัญญาประกันภัยที่แสดงว่า คู่สัญญาประกันภัยได้ตกลงทำสัญญาประกันภัยมีข้อความตั้งเช่นปรากฏในกรรมธรรม์ประกันภัยแล้ว เมื่อมีปัญหาว่าสัญญาประกันภัยมีผลคุ้มครองวินาศภัยที่เกิดขึ้นหรือไม่ หากมีข้อสงสัยก็จะต้องมีการตีความข้อความที่ปรากฏในกรรมธรรม์ประกันภัยเสมือนหนึ่งข้อความในกรรมธรรม์ประกันภัยนั้น เป็นข้อความในสัญญาประกันภัยนั่นเอง ฉะนั้นการตีความในกรรมธรรม์ประกันภัยจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับการตีความสัญญาทั่วไป ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 368 ซึ่งบัญญัติว่า "สัญญานั้นท่านให้ตีความไปตามความประสงค์ในทางสุจริต โดยพิเคราะห์ถึงปกติประเพณีด้วย" ความหมายของความ

ประสงค์โดยสุจริตของสัญญาประกันก็คือความคุ้มครองภัยตามเจตนารมณ์ของผู้เอาประกันภัยและผู้รับประกันภัยในระดับความรู้ที่เท่าเทียมกัน โดยสุจริตไม่มีการฉ้อฉลบิดบังหรือปกปิดข้อความจริงต่อกัน ส่วนปกติประเพณีของสัญญาประกันภัยนั้น ก็คือ การปฏิบัติตามสัญญาประกันภัยเป็นปกติวิสัยจนเป็นธรรมเนียมประเพณีที่จะต้องยึดถือสำหรับการประกันภัยชนิดนั้น (Custom and Usage) ฉะนั้น แม้การตีความ ในกรมธรรม์ประกันภัยในหลักเกณฑ์เบื้องต้น จะต้องยึดถือความหมายที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรก็ตาม หากข้อความใดมีความหมายตามที่จะฟังเข้าใจได้โดยปกติทั่วไปก็ต้องถือว่าข้อความนั้นมีความหมายโดยทั่วไป เว้นแต่จะมีความหมายพิเศษ (Technical Terms) ที่สืบไปจากความหมายปกติทั่วไป ผู้มีหน้าที่ตีความจึงจำเป็นต้องค้นหาความหมายที่แท้จริงในถ้อยคำพิเศษนั้น ตามธรรมเนียมประเพณีปกติของสัญญาประกันภัยชนิดนั้น ๆ ทั้งนี้เพื่อให้ผลบังคับตามกฎหมายประกันภัยนั้น เป็นไปตามเจตนารมณ์ของผู้สัญญาประกันภัย เพราะการตีความในกฎหมายก็ดีหรือสัญญาที่ดีต่างก็มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาความหมายของกฎหมายหรือสัญญาที่มีถ้อยคำไม่ชัดเจนแน่นอนหรือเคลือบคลุมสงสัย กวากวม หรือมีความหมายหลายนัย เพื่อหยั่งทราบถ้อยคำในบทบัญญัติของกฎหมาย หรือข้อกำหนดของสัญญาว่ามีความหมายแน่ชัดอย่างไร เมื่อผู้รับประกันภัยเป็นฝ่ายที่เขียนกรมธรรม์ประกันภัยเองแล้วจึงมีหลักในการตีความในกรมธรรม์ประกันภัยนั้นว่า ถ้ามีข้อสงสัยต้องตีความให้เป็นประโยชน์แก่ผู้เอาประกันภัย ทั้งนี้แต่เฉพาะเมื่อมีข้อสงสัยเท่านั้น

การตีความในกรมธรรม์ให้เป็นประโยชน์ต่อผู้เอาประกันภัยนี้ จะต้องเป็นกรณีที่มีข้อสงสัยจริงๆ เท่านั้น ไม่ใช่ว่าพยายามหาประโยชน์แก่ผู้เอาประกันภัย โดยตั้งข้อสงสัยในข้อความที่ชัดเจนอยู่แล้ว นอกจากนี้ก็ต้องตีความเป็นไปตามหลักการตีความในเอกสาร และการตีความแสดงเจตนาในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 10 ถึงมาตรา 14, มาตรา 132, มาตรา 366 ถึงมาตรา 368 ด้วย

4.5. ศึกษากรณีตัวอย่าง (Case Studies)

4.5.1. มลพิษทางน้ำ กรณีลำน้ำพอง จ.ขอนแก่น

แม่น้ำพองเป็นลำน้ำสายสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่นเดียวกับแม่น้ำมูล ซึ่งไหลผ่านพื้นที่หลายจังหวัด ได้แก่ เพชรบูรณ์ ขอนแก่น เลย ชัยภูมิ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม ยโสธร ในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นที่ลำน้ำพองไหลผ่านนั้นจะเป็นเขตที่มีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งลำน้ำมากมายโดยเฉพาะโรงงานน้ำตาล ต่อมาได้เกิดโศกนาฏกรรมทางธรรมชาติขึ้นกับลำน้ำพอง อันมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างใหญ่หลวงซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นล่าสุด 2 เหตุการณ์ คือ

กรณีแรก การปล่อยกากน้ำตาลและน้ำทิ้งจากโรงงานน้ำตาลขอนแก่น กล่าวคือ เมื่อประมาณเดือนมีนาคม 2535 เกิดเหตุไฟไหม้ที่โรงงานผลิตไม้อัดจากขาน้อยซึ่งตั้งอยู่ใกล้เคียงกับโรงงานน้ำตาลขอนแก่น โรงงานน้ำตาลจึงมาช่วยดับไฟและได้นำน้ำจากบ่อพักของโรงงานน้ำตาลไปดับไฟ น้ำจึงล้นออกมาไหลลงไปในลำน้ำพองโดยที่น้ำที่ใช้ดับไฟนั้นเป็นน้ำเสียจากการล้างหม้อเก็บกากน้ำตาล ซึ่งหมักหมมเป็นเวลานานทำให้เกิดแบคทีเรียเน่าเหม็น เมื่อน้ำดังกล่าวไหลลงสู่ลำน้ำพอง จึงทำให้ลำน้ำพองเน่าไปด้วยเพราะมีกากน้ำตาลเจือปนอยู่ อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์ดังกล่าวก็ได้มีการเปิดเผยว่า สาเหตุอีกประการที่ทำให้น้ำในลำน้ำพองเน่าเสีย คือ ก่อนเกิดเหตุไฟไหม้โรงงานผลิตไม้อัดนั้น ถังโมลาส 1 ถังจากจำนวน 7 ถังของโรงงานน้ำตาลขอนแก่นได้เกิดแตกรั่วทำให้กากน้ำตาลไหลออกมาจำนวนมากและทางโรงงานได้ใช้แทรกเตอร์ดันดินกลบ แต่ไม่สำเร็จ ต่อมากากน้ำตาลได้ทะลักลงบ่อพักน้ำของโรงงานผลิตไม้อัดและส่วนหนึ่งไหล

ลงสู่ลาน้ำพอง กระทั่งเกิดเหตุไฟไหม้จึงมีการสูบน้ำจากบ่อกักน้ำดังกล่าวไปดับไฟ และน้ำดังกล่าวได้ไหลลงลาน้ำพองไปผสมกับกากน้ำตาลซึ่งไหลลงมาก่อนหน้านั้นแล้ว จึงทำให้เกิดการเน่าเสียครั้งใหญ่ขึ้น น้ำเสียที่เกิดขึ้นในครั้งนี้ แม้เกิดขึ้นที่ลาน้ำพองงานเขตจังหวัดขอนแก่น แต่น้ำเสียก็ได้ไหลเข้าสู่ลำน้ำชีที่จังหวัดมหาสารคาม ผ่านจังหวัดร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ ยโสธร แล้วไหลเข้ามารวมกับแม่น้ำมูลที่จังหวัดอุบลราชธานี ผลกระทบที่เกิดขึ้นก็คือ เมื่อน้ำเสียไหลผ่านไปถึงที่ใดบริเวณใด ก็จะทำให้บริเวณนั้นไม่มีออกซิเจน ไม่มีความเป็นกรดเป็นด่างภาวะน้ำเสียที่เกิดขึ้นดังกล่าวสร้างความเสียหายอย่างมากมายคิดเป็นมูลค่าไม่ต่ำกว่าพันล้านบาท มีการคาดการณ์ว่าจะมีปลาตายและสูญหายไปจากลำน้ำชีมากกว่า 90% ซึ่งจากการตรวจสอบพบว่า มีปลาตายไม่ต่ำกว่า 70 ตัน จำนวนกว่า 89 ชนิด จำแนกเป็นสัตว์ผิวน้ำ 36 ชนิด สัตว์กลางน้ำ 17 ชนิด และสัตว์ใต้น้ำ 36 ชนิด⁴⁷ ผลกระทบในระยะยาวต่อมา คือ การฟื้นฟูพันธุ์ปลาและสัตว์น้ำอื่น ๆ ต้องใช้เวลาไม่ต่ำกว่า 5-10 ปี จึงจะกลับคืนสู่สภาพปกติ ความเสียหายในด้านอื่น ๆ ก็เช่นกัน การที่ต้องใช้น้ำดีจากเขื่อนอุบลรัตน์และอ่างเก็บน้ำอื่น ๆ จำนวน 40 ล้านลูกบาศก์เมตรไปชดเชยน้ำเสีย การประปาไม่สามารถผลิตน้ำประปาได้และต้องพึ่งระบบการผลิตน้ำประปาหม่เนื่องจากมีน้ำเสียเข้าไปในท่อส่งน้ำ นอกจากนี้ ยังส่งผลกระทบต่อจิตใจของประชาชนซึ่งไม่สามารถคำนวณค่าเสียหายออกมาเป็นตัวเงินได้อีกด้วย

⁴⁷"สถานการณ์สิ่งแวดล้อม ปี พ.ศ. 2534-2535," กองสารสนเทศสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย. ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร ; 31 ตุลาคม - 1 พฤศจิกายน 2535), หน้า 16.

กรณีที่สอง การระบายน้ำทิ้งจากจุดถ่ายน้ำเสียของโรงงานพินิกซ์ ซึ่งเป็นโรงงานผลิตเยื่อกระดาษ ตั้งอยู่ ณ บ้านห้วยโจด ตำบลกุดน้ำใส จังหวัดขอนแก่น ซึ่งชัยภูมิที่ตั้งโรงงานแห่งนี้มีความเหมาะสมกับการตั้งโรงงานเป็นอย่างยิ่ง เพราะอยู่ใกล้แหล่งน้ำอันเป็นหัวใจในการผลิต คือ ห้วยโจด ซึ่งเสมือนบ่อพักน้ำธรรมชาติที่ใหญ่โตมาก ก่อนที่น้ำทิ้งจะไหลลงสู่ลำน้ำพองด้วยเหตุนี้เองโรงงานพินิกซ์จึงได้ทำการปล่อยน้ำเสียที่เป็นผลจากการผลิตลงสู่ห้วยโจดแล้วไหลลงบึงโจดจนเกิดการสะสมของตะกอน วัดความหนาได้ถึง 1-3 เมตร จนกระทั่งที่สูบน้ำเสียกว่าวันละ 46,000 ลูกบาศก์เมตร น้ำก็ไหลเอ่อท่วมเรือสวนไร่นาของราษฎรจากการสอบถามชาวบ้านได้ข้อเท็จจริงประกอบว่า โรงงานจะปล่อยน้ำเสียออกมาในช่วงเวลา 18.00-01.00 นาฬิกาโดยไม่ผ่านการบำบัด เป็นผลให้น้ำท่วมที่นานฤดูน้ำหลาก⁴⁸ ที่มาของกรณีปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ในวันที่ 20 พฤษภาคม 2536 ได้เกิดฝนตกอย่างหนักบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์และเขื่อนหนองหวายเป็นเหตุให้น้ำเสียที่สะสมอยู่ในบึงโจดที่มีปริมาณมากถึง 600,000 ลูกบาศก์เมตร ซึ่งในระหว่างนั้นมีค่าออกซิเจนเป็นศูนย์ ถูกน้ำฝนจำนวนมากดันน้ำให้ไหลทะลักลงสู่ลำน้ำพองทำให้น้ำในลำน้ำพองระยะทาง 4 กิโลเมตร มีค่าออกซิเจนเป็นศูนย์ รวมทั้งมีสี กลิ่นเหม็นทันทีส่งผลให้ปลา และสัตว์น้ำตายเป็นจำนวนมากและบางส่วนมีลักษณะมีเนมา⁴⁹ การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าในกรณีปัญหานี้ก็คือ ได้มีการปล่อยน้ำจากเขื่อนอุบลรัตน์ปริมาณถึง 800,000 ลูกบาศก์เมตร มาเจือจางน้ำเน่าที่ไหลมาจากบึงโจด ส่วนการใช้อัตรการทางกฎหมายนั้นก็มีการสั่งปิดโรงงานพินิกซ์เป็นเวลา 30 วัน เพื่อเร่งให้แก้ไขระบบบำบัดเพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาขึ้นอีก

⁴⁸ฐานเศรษฐกิจ (18-21 กรกฎาคม 2536): 30.

⁴⁹ผู้จัดการ (3 มิถุนายน 2536): 5.

จากกรณีข้อเท็จจริง ถ้าสมมติว่ามีการประกนภัยสิ่งแวดล้อมจากมลพิษอุตสาหกรรมมาใช้ในประเทศไทย โรงงานทั้งสองคือ โรงงานน้ำตาลขอนแก่น และโรงงานพินิกซ์ ก็ได้เอาประกนภัยไว้ตั้งนี้แล้ว ในประเด็นเรื่องการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนของบริษัทประกนภัยสามารถแยกพิจารณาได้ดังนี้

ก. กรณีการชดใช้ค่าสินไหมทดแทน สำหรับโรงงานน้ำตาลขอนแก่น

1.1. กรณีการนำน้ำจากบ่อกักของโรงงานมาใช้ดับไฟ

กรณีนี้กรมธรรม์ประกนภัย สามารถปฏิเสธความรับผิดชอบได้ ทั้งนี้เพราะ การเกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมมิได้เกิดจากอุบัติเหตุ หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน หากแต่เป็นกรณีที่สามารถคาดการณ์ถึงผลที่จะเกิดขึ้นล่วงหน้าได้ว่าการใช้น้ำจากบ่อกัก ซึ่งหมักหมมเป็นเวลานาน และเต็มไปด้วยเชื้อจุลินทรีย์นั้น เมื่อน้ำดังกล่าวไหลสู่แหล่งน้ำสาธารณะในจำนวนที่มากพอ ก็ย่อมทำให้เกิดมลพิษทางน้ำได้ และกรณีดังกล่าวก็มิได้เกิดจากอุบัติเหตุโดยตรงหรือเป็นผลโดยตรงจากอุบัติเหตุก็หาไม่ อีกทั้งการเกิดอุบัติเหตุไฟไหม้ก็มีสาเหตุมาจากโรงงานของตนแต่ประการใด และกรณีจะถือว่าเป็นการประมาทเลินเล่อของเจ้าของโรงงาน หรือลูกจ้างก็หาไม่ กรณีน่าจะเป็นการกระทำที่จงใจ หรือสามารถสังเกตเห็นผล หรือมุ่งหวังผลที่จะใช้น้ำนั้น เพื่อการดับเพลิง หรือถ้าเป็นการประมาทเลินเล่อ ก็น่าจะเข้าข่ายประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง

1.2. กรณีเกิดการแตกรั่วของถังโม่ลาส

กรณีนี้กรมธรรม์อาจจะให้ความคุ้มครองโดยถือว่า ต่างจากกรณีแรกทั้งนี้หากสาเหตุของการแตกรั่วของถังเกิดจาก หรือเป็นผลโดยตรงจากอุบัติเหตุ หรือเหตุการณ์ที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้

ล่วงหน้า กรณีนี้อาจพิสูจน์ได้ว่าความร้อนจากเปลวไฟ มีผลทำให้ถังโกลาสเกิดแตกร้าวได้ กรณีมิใช่เกิดโดยสภาพที่เก่า หรือผู้ฟังของตัวถึงเอง ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นแล้ว กรมธรรม์จะให้ความคุ้มครองตามจำนวนเงินและเงื่อนไขต่างๆ ที่กำหนดไว้เช่น

- (1) จำนวนเงินความรับผิดชอบแรก
- (2) จำนวนเงินจำกัดความรับผิดชอบแต่ละครั้ง
- (3) จำนวนเงินจำกัดความรับผิดชอบทุกครั้ง เมื่อรวมกันแล้ว เป็นต้น

ข. กรณีการชดเชยค่าสินไหมทดแทนสำหรับโรงงานฟินิกซ์

กรณีเป็นที่เห็นได้อย่างแจ่มชัดว่า การกระทำของผู้เอาประกันเกิดจากการจงใจ และในขณะที่เดียวกันก็สามารถสังเกตเห็นผลจากการกระทำนั้นได้อย่างแน่แท้ โดยการระบายน้ำทิ้งจากจุดถ่ายน้ำเสีย โดยมีได้ผ่านเครื่องบำบัด ทั้งนี้อาจต้องการลดต้นทุนค่าใช้จ่าย

กรณีตัวอย่างสมมติข้อเท็จจริงเป็นว่า การเกิดมลพิษของลำน้ำพองมีสาเหตุจากการเกิดไฟไหม้โรงงานฟินิกซ์ ทั้งนี้เนื่องจากการระเบิดของหม้อความดันไอน้ำ และลูกกลมไปติดสติกอกลินค้าและวัตถุติด ซึ่งส่วนมากเป็นเยื่อไม้ และกระดาษ จึงลูกกลมอย่างรวดเร็ว จนทำให้โรงงานน้ำตาลขอนแก่น เกิดไฟไหม้ตามไปด้วย ซึ่งจากการเกิดไฟไหม้โรงงานยังผลให้ ถังโกลาส ซึ่งบรรจุจากน้ำตาลทนความร้อนและแรงดันไม่ได้ ทำให้กากน้ำตาลที่บรรจุอยู่ค้างรั่วไหลลงสู่ลำน้ำพองเป็นจำนวนมากยังผลให้ แม่น้ำเกิดมลพิษขึ้นทันที ดังนั้น หากโรงงานทั้งสองได้จัดทำประกันภัยสิ่งแวดล้อมไว้ กรมธรรม์ก็จะให้ความคุ้มครองต่อความสูญเสียหรือเสียหาย ที่เป็นผลโดยตรงหรือโดยอ้อมจากอุบัติเหตุครั้งนี้ไม่ว่า ความเสียหายนั้นจะกระทบต่อชีวิต ร่างกาย อนามัย หรือทรัพย์สินของประชาชน ตลอดจนสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งถือว่าเป็นสาธารณสมบัติโดยส่วนรวม โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับ

กับการบำบัดพื้นฟูสิ่งแวดล้อม ทำให้คืนสู่สภาพปกติ ซึ่งนับว่า เป็นผลดีต่อทุกฝ่าย รวมทั้งโรงงานผู้เอา
 ประกันภัยทั้งสองด้วย กล่าวคือ ผู้ประกอบการไม่ต้องประสบกับปัญหาด้านการเงิน เศรษฐกิจ สังคม
 ตลอดจนธุรกิจของตน ก็ไม่ต้องหยุดชะงัก ไม่ต้องถูกสั่งปิดโรงงาน คนงานสามารถทำงานต่อได้ ผู้อยู่
 อาศัยบริเวณโรงงาน จะได้รับการชดเชยเยียวยา ทำให้ส่วนรวมเกิดความสงบสุขได้

4.5.2. มลพิษทางอากาศ กรณีอำเภอแม่เมาะ จ.ลำปาง⁵⁰

ที่บ้านสบป่าด อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ในช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนพฤศจิกายน
 2535 สาเหตุเกิดจากโรงงานผลิตไฟฟ้าแม่เมาะปล่อยก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์และก่อให้เกิดสภาวะ
 อากาศเป็นพิษ ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียง เจ็บป่วยด้วยโรคระบบทางเดิน
 หายใจรวมจำนวน กว่า 1,000 ราย นอกจากนี้ ยังทำให้พืชผลทางการเกษตรได้รับความเสียหาย
 อีกหลายร้อยไร่ด้วย ซึ่งนับว่าเป็นปรากฏการณ์ของอากาศเป็นพิษที่ประหลาดที่สุดในรอบปี

เหตุการณ์ครั้งที่ 1

1. ในระหว่างวันที่ 1 ถึง 3 ตุลาคม 2535 สภาพอากาศในบริเวณแม่เมาะมีสภาพ
 อากาศปิด มีความกดอากาศสูงซึ่งปรากฏการณ์เช่นนี้ ทำให้ก๊าซ และซัลเฟอร์ไดออกไซด์ไม่สามารถกระจายผ่านสู่ชั้น
 บรรยากาศที่สูง และกระจายตัวออกจากแอ่งแม่เมาะได้ดี
2. ในระหว่างวันที่ 1 ถึง 2 ตุลาคม 2535 เครื่องดักจับฝุ่น (Electrostatic
 Precipitator) จากปล่องของโรงไฟฟ้าแม่เมาะ หน่วยที่สองหยุดทำงาน เนื่องจากมีปัญหาเครื่อง
 เก็บซัลเฟอร์ไดออกไซด์ ทำให้ฝุ่น ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ออกจากปล่องมากกว่าปกติ

⁵⁰ฐานเศรษฐกิจ (6 กรกฎาคม 2536): 26.

3. ทิศทางลมในช่วงเวลา 05.00-07.00 น. ของวันที่ 3 ตุลาคม 2535 ลมมีทิศทางพัดจากโรงไฟฟ้าไปยังสบป่าด ด้วยความเร็วต่ำ (0.5 เมตรต่อวินาที)

เหตุการณ์ครั้งที่ 2

ระหว่างเวลา 10.00 ถึง 14.00 น. วันที่ 20 ตุลาคม 2535 สาเหตุของปัญหาเกิดจาก

1. ความกดอากาศสูง และชั้นความผกผันของอุณหภูมิ (Inversion) ที่ระดับ 200 ถึง 450 เมตรเหนือพื้นดิน
2. ทิศทางลมในช่วงเวลาข้างต้น พัดจากทิศตะวันตกเฉียงเหนือ คือมีทิศทางจากโรงไฟฟ้าไปยังบ้านสบป่าด
3. การไฟฟ้าฝ่ายผลิต ได้ลดการผลิตลง 450,000 กิโลวัตต์
4. จากกรณีที่เกิดขึ้นมีชาวบ้านได้รับผลกระทบ ซึ่งการไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้ส่งแพทย์ออกไปให้การรักษาโดยเร่งด่วน มีผู้มาขอรับการรักษาจำนวน 209 คน

กรณีเช่นนี้ คงต้องวิเคราะห์หลังสักว่ากรณีตัวอย่างแรก ทั้งนี้เพราะกรณีอากาศเป็นพิษที่อาเภอแม่เมาะนี้ เป็นปัญหาที่ซับซ้อนกว่า

กล่าวโดยสรุปจากข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ข้างต้น เห็นว่า การเกิดมลพิษทางอากาศนี้เกิดจากกระบวนการตามปกติ ในการผลิตไฟฟ้าโดยใช้ถ่านหินลิกไนต์ เป็นวัตถุดิบ

ดังนั้นในการวิเคราะห์ว่า กรมธรรม์จะให้ความคุ้มครองกรณีดังกล่าวหรือไม่ คงต้องย้อนกลับไปดูรายละเอียดในหัวข้อ 4.3.2. ซึ่งจะพบว่ากรณีข้อเท็จจริงนี้ บริษัทประกันภัย อาจจะให้ความ

คุ้มครองหรือไม่ก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประเภทกรมธรรม์ที่ตกลงจัดทำตอนต้น ทั้งนี้เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า กรมธรรม์ประกันภัยความรับผิดทางสิ่งแวดล้อมนั้นมีการธรรม์ที่ให้ความคุ้มครองอยู่ 2 แบบใหญ่ คือ

1. กรมธรรม์ประกันภัยความรับผิดตามกฎหมายต่อสาธารณะแบบรวม (Comprehensive General Liability Policy ; CGL) กับ
2. กรมธรรม์ประกันภัยความรับผิดตามกฎหมายต่อการทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมสภาพลง (Environmental Impairment Liability Policy ; EIL)

ซึ่งกรมธรรม์ทั้งสองให้ความคุ้มครอง ในเรื่องของสาเหตุแห่งวินาศภัย แตกต่างกัน กรมธรรม์ EIL ให้ความคุ้มครองที่กว้างขวางกว่า ซึ่งอาจจะให้ความคุ้มครองถึงสาเหตุที่เกิดจากการฉีก การสะสม หรือการค่อยๆ รวมตัวกันของมลพิษได้ (Gradual or Synergic Pollution) ทั้งนี้จะ ขึ้นอยู่กับข้อตกลงระหว่างผู้เอาประกันภัย บริษัทนายหน้าประกันภัย และรวมถึงบริษัทประกันภัย เป็น กรณีๆ ไป ส่วนกรมธรรม์ CGL จะคุ้มครองแคบกว่าโดยจะคุ้มครองเฉพาะกรณีที่เกิดจาก อุบัติเหตุ หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน (Sudden or Accidental) และไม่สามารถคาดการณ์หรือสังเกตเห็นผลได้ (Unexpected or Unforeseen) เมื่อเป็นเช่นนี้กรณีข้อเท็จจริงปรากฏว่า โรงไฟฟ้าแม่เมาะได้จัดทำประกันภัย โดยใช้แบบ EIL เหตุการณ์ก็อาจจะได้รับการคุ้มครองได้ แต่ถ้า กรณีปรากฏเป็น CGL บริษัทประกันภัยจะสามารถปฏิเสธความรับผิดโดยสิ้นเชิง

แต่อย่างไรก็ดี ไม่ว่าจะเป็นการให้ความคุ้มครองตามกรมธรรม์ประเภท CGL หรือ EIL ก็ตาม ก็นับได้ว่าน่าจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อบุคคลผู้เกี่ยวข้องในกรณีข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะ เป็นทั้งผู้ประกอบการโรงงานอุตสาหกรรมในฐานะผู้กระทำละเมิดก็ดี หรือผู้เสียหายทั่วไป ไม่ว่าจะ เป็นรัฐ หรือประชาชนโดยส่วนรวมก็ดี หรือแม้แต่ปัจเจกชนแต่ละรายก็ดี ทั้งนี้โดยพิจารณาว่ารูปแบบ การประกันภัยของกรมธรรม์ดังกล่าว เป็นมาตรการหนึ่งซึ่งช่วยส่งเสริมให้การบังคับใช้กฎหมายตาม พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดย

เฉพาะกรณีหากพบว่า การดำเนินกระบวนการพิจารณาทางศาลมีข้อขัดข้องไม่เอื้อประโยชน์ หรืออำนวยความสะดวกที่ควรแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในคดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อผู้เสียหาย แม้ว่ากรมธรรม์ประกันภัยดังกล่าวจะมีข้อจำกัดอยู่บ้างในบางประการ เช่น ข้อจำกัดในเรื่องเงื่อนไขความคุ้มครอง ซึ่งแต่ละประเภทกรมธรรม์จะมีเงื่อนไขที่แตกต่างกัน บางกรมธรรม์สามารถให้ความคุ้มครองในเงื่อนไขที่กว้างขวางกว่า กรมธรรม์ประเภท EIL โดยปกติจะให้ความคุ้มครองมากกว่าประเภท CGL นอกจากนี้เรื่องของวงเงินจำกัดความรับผิด เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ทำให้ประสิทธิภาพในเรื่องความคุ้มครองของกรมธรรม์ลดน้อยลง อย่างไรก็ตาม กรมธรรม์บางฉบับสามารถขยายความคุ้มครองในวงเงินความรับผิดที่สูงมากได้ แต่สิ่งที่ตามมาพบว่า อัตราเบี้ยประกันภัยก็จะสูงทวีขึ้นไปด้วย ดังนั้นหากพิจารณาเรื่องดังกล่าวแล้ว แม้ว่ากรมธรรม์จะให้ความคุ้มครองต่อวงเงินความรับผิดที่จำกัดก็ตาม แต่บางครั้งความเสียหายที่แท้จริงพบว่าผู้เสียหายอาจได้รับความเสียหายซึ่งแม้ว่าบริษัทประกันภัยจะชดเชยค่าสินไหมทดแทนให้เต็มตามวงเงินที่ผู้ประกอบการได้เอาประกันภัยไว้ก็ตาม แต่จากข้อเท็จจริงพบว่า ยังมีความเสียหายอีกบางส่วนที่อยู่นอกเหนือความรับผิดที่ได้รับการชดเชยจากกรมธรรม์ ดังนั้นแล้วความเสียหายจำนวนดังกล่าว ผู้เสียหายสามารถใช้สิทธิในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในส่วนที่ยังขาดอยู่โดยผ่านกระบวนการพิจารณาทางศาลจากผู้ประกอบการโรงงานอุตสาหกรรมผู้ทาสะเมิดได้ กรณีหาคัดสิทธิเรียกร้องเพื่อการรับชดเชยค่าเสียหายตามความเป็นจริง จากการที่ตนถูกทาสะเมิดแต่อย่างใดไม่

4.6. การกำหนดประเภทโรงงานอุตสาหกรรมที่สมควรให้จัดทำประกันภัยสิ่งแวดล้อม

ขณะนี้ประเทศไทยมีโรงงานอุตสาหกรรมอยู่ประมาณ 80,000 โรง มีขนาดต่างๆ กระจายกันอยู่ทั่วประเทศ ตั้งแต่ขนาดใหญ่ ขนาดกลางและขนาดเล็ก ซึ่งขนาดต่างๆ นี้ สามารถพิจารณาได้จากจำนวนคนงาน ปริมาณของพื้นที่โรงงาน กำลังผลิต ขนาดของเครื่องจักร หรือเงินทุนจดทะเบียน

โรงงานอุตสาหกรรมแต่ละประเภท จะสร้างมลพิษมากน้อยเหมือนกันและแตกต่างกัน บางประเภทสร้างมลพิษมาทางน้ำ บางประเภททางอากาศ และบางประเภททางของเสียอันตราย โรงงานจำนวนหนึ่ง ตั้งอยู่ในชุมชนหรือใกล้ชุมชนหนาแน่น และอีกจำนวนหนึ่งตั้งอยู่ใกล้ทางน้ำสายหลัก หรือชายทะเล

การแบ่งประเภทโรงงานอุตสาหกรรม เพื่อประโยชน์ในการควบคุมมลพิษให้ได้ มาตรฐานจะต้องคำนึงถึงระดับของความปลอดภัยแก่ชุมชน ประชาชน และคุณภาพน้ำในแม่น้ำ และชายทะเลเป็นหลัก และข้อพิจารณาเกี่ยวกับการลดมลพิษจากน้ำ อากาศ และของเสียอันตราย ในการระบุโรงงานที่อยู่ในข่ายแตกต่างกันดังนี้

ก. ด้านน้ำ

วิธีที่ดีที่สุด ก็คือ บังคับแก่โรงงาน 5 ประเภท ที่มีปริมาณการปล่อยน้ำเสียออกมามาก และมี BOD สูงของแต่ละพื้นที่เช่น โรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปอาหาร (Food Processing) โรงงานอุตสาหกรรมสิ่งทอ (Textile) โรงงานอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์โลหะและเครื่องจักรกล (Metal) โรงงานอุตสาหกรรมเคมี (Chemical) โรงงานอุตสาหกรรมการผลิตภัณฑ์พลาสติก (Plastic) สำหรับกรุงเทพมหานคร โรงงาน 5 ประเภทนี้ มีเป็นจำนวนมากที่สุดด้วย

ข. ด้านอากาศ

วิธีที่ดีที่สุด คือ การบังคับแก่โรงงานอุตสาหกรรมซึ่งใช้น้ำมันเชื้อเพลิง เพื่อการเผาไหม้ จำนวนมาก ซึ่งการเผาไหม้มากๆ ก็จะก่อให้เกิดควันพิษจำนวนมากด้วย

ค. ด้านของเสียอันตราย

วิธีที่ดีที่สุด ก็คือ ให้ครอบคลุมโรงงานที่มีมลพิษมากทุกประเภท